

**VILNIAUS UNIVERSITETO
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

Tarptautinio verslo studijų programa
Kodas 62103S130

LINA ADOMASKAITĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**ES STRUKTŪRINIŲ FONDŲ PARAMOS LIETUVAI ĮSISAVINIMO
PIRMAJAME FINANSAVIMO PERIODE PATIRTIES PANAUDOJIMAS
2007-2013 METAIS**

Kaunas 2008

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
KAUNO HUMANITARINIO FAKULTETO**

VERSLO EKONOMIKOS IR VADYBOS KATEDRA

LINA ADOMASKAITĖ

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

**ES STRUKTŪRINIŲ FONDŲ PARAMOS LIETUVAI ĮSISAVINIMO
PIRMAJAME FINANSAVIMO PERIODE PATIRTIES PANAUDOJIMAS
2007-2013 METAIS**

Darbo vadovas _____

Prof. Dalia Štreimikienė

Magistrantas _____

Darbo įteikimo data _____

Registracijos Nr. _____

Kaunas 2008

TURINYS

SANTRUMPŲ, LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SARAŠAI	4
ĮVADAS.....	5
1. EUROPOS SĄJUNGOS REGIONINĖ PLĖTRA IR STRUKTŪRINIAI FONDAI.....	7
1.1. EUROPOS SĄJUNGOS REGIONINĖ PLĖTROS POLITIKA.....	7
1.2. EUROPOS SĄJUNGOS STRUKTŪRINIAI FONDAI IR JŲ PANAUDOJIMAS	16
1.3. EUROPOS SĄJUNGOS REGIONINĖS POLITIKOS REFORMA	21
2. REGIONINĖS PLĖTROS REZULTATYVUMO IR SF PANAUDOJIMO VERTINIMO METODIKOS PARENGIMAS	25
2.1. LIETUVOS REGIONINĖS PLĖTROS PROBLEMOS IR SF VAIDMUO.....	26
2.2. SF PANAUDOJIMO PIRMUOJU FINANSAVIMO PERIODU LIETUVOJE ANALIZĖ	32
2.3. RODIKLIŲ SISTEMOS IR DAUGIAKRITERINĖS ANALIZĖS METODIKOS SF PANAUDOJIMO EFEKTYVUMUI VERTINTI PARENGIMAS	38
3. ES FINANSINĖS PARAMOS REZULTATYVUMO IR EFEKTYVUMO ĮVERTINIMAS PIRMUOJU FINANSAVIMO PERIODU	40
3.1. STRUKTŪRIZUOTA EKSPERTŲ APKLAUSA SF PANAUDOJIMO REZULTATYVUMO NUSTATYMOI..	40
3.2. DAUGIAKRITERINĖS ANALIZĖS PRITAIKYMAS VERTINANT SF PANAUDOJIMO EFEKTYVUMĄ	52
3.3. PASIŪLYMŲ DĖL ES STRUKTŪRINIŲ FONDŲ PANAUDOJIMO ANTRAME FINANSAVIMO PERIODE PARENGIMAS	56
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	58
SANTRAUKA (ANGLŲ KALBA)	61
NAUDOTA LITERATŪRA	62
PRIEDAI.....	66

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ES – Europos Sąjunga
SF – struktūriniai fondai
ESF – Europos socialinis fondas
ERPF – Europos regioninės plėtros fondas
EŽF – Europos žuvininkystės fondas
EŽŪFKP – Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė Nacionalinės ir ES regioninės politikų atsiradimą lemiančios priežastys	9
2 lentelė 2000-2006 m. ir 2007-2013 m. ES paramos prioritetinių tikslų palyginimas	15
3 lentelė ES struktūrinių fondų intervencijos sritys	17
4 lentelė Bendras vidaus produktas (BVP) Lietuvos apskrityse 2002-2006 m.....	26
5 lentelė Nedarbo lygis Lietuvos apskrityse 2002-2006 m., proc.....	27
6 lentelė Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvos apskrityse 2002-2006 metais (mln. Lt).....	28
7 lentelė Darbo jėgos pasiskirstymas pagal ekonominius sektorius 2002-2006 m., tūkst. gyv.	29
8 lentelė Materialinės investicijos vienam gyventojui Lietuvos apskrityse 2002-2006 m.	30
9 lentelė Savivaldybės su aukščiausiu ir žemiausiu vidutiniu mėnesiniu bruto darbo užmokesčiu 2006 m.....	31
10 lentelė ERPF finansavimas, tenkantis vienam projektui 2004-2006 m.	36
11 lentelė Kriterijų sistema SF panaudojimo efektyvumui vertinti	38
12 lentelė SF efektyvaus panaudojimo įvertimui naudojama kriterijų sistema	44

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Finansuojamų ESF lėšomis projektų skaičius 2004-2006 m., vnt.....	33
2 pav. Gautas ESF finansavimas 2004-2006 m., mln. Lt.....	34
3 pav. Finansuojamų ERPF lėšomis projektų skaičius 2004-2006 m., vnt.....	35
4 pav. Gautas ERPF finansavimas 2004-2006 m., mln. Lt.....	36
5 pav. ES struktūrinių fondų paramos Lietuvos plėtrai vertinimas.....	41
6 pav. ES projektų prisidėjimo prie darnios plėtros rodiklių vertinimas	41
7 pav. ES projektų finansavimo šaltiniai.....	42
8 pav. ES projektų pasiskirstymas pagal vertes	43
9 pav. ES projektų tikslinės grupės švietimo sektoriuje.....	44
10 pav. ES finansuojamų projektų siekiai	45
11 pav. Problemos dėl pasinaudojimo ES parama	46
12 pav. Priežastys, ribojančios pasinaudojimą ES parama	46
13 pav. ES projektų prisidėjimas prie darnios plėtros rodiklių kaitos	48
14 pav. Problemos, patiriamos norint pasinaudoti ES parama.....	50
15 pav. Priežastys, apribojančios pasinaudojimą ES parama.....	50
16 pav. Paramos forma – švietimas ir kvalifikacijos tobulinimas.....	53
17 pav. Paramos forma – nauja įranga ir infrastruktūra.....	54
18 pav. Paramos forma – priedas prie atlyginimo.....	54
19 pav. Paramos forma – nauja metodinė literatūra.....	55

IVADAS

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, šalyje yra formuojama ir įgyvendinama ne tik nacionalinė regioninė politika, bet ir ES regioninės plėtros politika, kuri pasireiškia investicine parama iš ES struktūrinių fondų bei turi reikšmės regioninei šalies plėtrai. Struktūrinių fondų parama skiriama tam, kad ekonomiškai mažiau išplėtoti regionai galėtų pasivyti toliau pažengusius regionus – tiek konkrečios šalies (Lietuvos) viduje, tiek pačioje Europos Sąjungoje. Lietuvoje ES paramą yra labai svarbu panaudoti pagal tinkamą paskirtį: ji turėtų stiprinti šalies gyventojų pasitikėjimą demokratine valstybe, demokratinį Europos valstybių sąjungą ir padėti mažinti raidos atotrūkį tarp atskirų šalies regionų ir socialinių sluoksnių, tarp Lietuvos ir ES valstybių senbuvų.

2004-2006 m., pirmuoju finansavimo periodu, pastebimas ryškus paramą gavusių projektų bei finansinių išteklių koncentravimasis ties didžiaisiais miestais, atokesniųjų rajonų nepasirengimas paraiškų teikimui, kas sąlygojo regionų didelius išskirtinumus. Nors ES mastu Lietuva yra laikoma vienu regionu, tačiau žemesniame lygyje, t.y. šalies viduje struktūrinės lėšos pasiskirstė labai netolygiai. Atsižvelgiant į tai, yra svarbu stebėti kaip vyksta ES struktūrinių fondų lėšų įsisavinimas antruoju finansavimo periodu – 2007-2013 m., teikti pasiūlymus kaip įsisavinimą efektyvinti, nes šalyje nėra atlikta detalių tyrimų apie ES struktūrinių fondų efektyvų panaudojimą ir daromą poveikį Lietuvos darniai plėtrai. Egzistuoja tik pavienės publikacijos, nagrinėjančios pasikeitimus, Lietuvai tapus ES nare, atlikti tyrimai yra labiau orientuoti į bendrą poveikį, šaliai tapus ES nare. Tuo tikslu darbe analizuojami ir lyginami pirmojo finansavimo periodo duomenys, žvelgiant į Europos socialinio fondo ir Europos regioninės plėtros fondo skiriamas lėšas, atliekama ekspertų apklausa, padedanti įverti ES lėšų panaudojimo efektyvumą ir poveikį Lietuvos darniai plėtrai.

Darbo objektas – ES struktūriniai fondai Lietuvos regioninės ir darnios plėtros kontekste.

Darbo tikslas – išanalizuoti kaip efektyviai ES struktūriniai fondai prisideda prie Lietuvoje vykdomos regioninės plėtros politikos, nagrinėjant struktūrinių lėšų įsisavinimą pirmuoju finansavimo periodu mūsų šalyje.

Darbo uždaviniai:

- Išnagrinėti ES regioninės plėtros politikos atsiradimo priežastis, tikslus ir principus, skirstant ES struktūrinių fondų lėšas;
- Išsiaiškinti ES struktūrinius instrumentus ir jų intervencijos sritis;
- Išanalizuoti Lietuvos regioninės plėtros problemas;
- Įvertinti ES struktūrinių fondų įtaką šalies regioninei plėtros politikai;
- Išanalizuoti ES struktūrinių fondų įsisavinimą Lietuvos regione pirmuoju finansavimo periodu;

- Parengti metodiką ir atlikti ES struktūrinių fondų panaudojimo efektyvumo daugiakriterinę analizę;
- Parengti siūlymus dėl struktūrinių fondų panaudojimo antrame finansavimo periode.

Darbe keliamos hipotezės:

1. ES struktūrinių fondų paramos skirstymas pirmuoju finansavimo periodu skatino netolygią plėtrą;
2. struktūrinės paramos poveikis Lietuvos darniai plėtrai yra neigiamas ir neefektyvus.

Pirmojoje darbo dalyje analizuojami ES regioninės plėtros tikslai ir principai, ES regioninės politikos raida, nagrinėjama ES regioninės politikos reformos kryptys ir jos įtaka atskirų struktūrinių fondų pokyčiams.

Antrojoje darbo dalyje vertinama Lietuvos regioninė plėtra, atliekamas ES struktūrinių fondų (ERPF ir ESF) panaudojimo pirmuoju finansavimo periodu rezultatyvumo vertinimas.

Trečiojoje darbo dalyje pateikiami atlikto tyrimo metu gauti rezultatai, įvertinamas ES struktūrinių fondų panaudojimo efektyvumas, pasitelkus sukurtą rodiklių sistemą ir daugiakriterinės analizės metodiką. Taip pat suformuluojami pasiūlymai dėl struktūrinių fondų teikiamos paramos efektyvumo didinimo antrajame finansavimo periode.

Analizuojant teorines ES struktūrinių fondų poveikio prielaidas, darbe naudojami tyrimo metodai: sisteminė mokslinės literatūros analizė, daugiakriterinė analizė, palyginimas ir apibendrinimas.

Darbe analizuojami H. Brožaičio, V. Nakrošiaus, V. Kvainauskaitės, R. Bagdzevičienės, J. Batcher ir kitų autorių darbai ES ir Lietuvos plėtros klausimais. Siekiant atlikti kuo tikslesnį iškeltų uždavinių įvykdymą, naudojamos Europos Komisijos atstovybės Lietuvoje, Europos Sąjungos ir kt. internetinėmis priemonėmis, įvairiais LR įstatymais, EK Tarybų reglamentais. Iš kiekybinių duomenų analizės pateikiamos kokybinio pobūdžio išvados.

Darbo struktūrą sudaro: 3 dalys, 73 puslapiai, 19 paveikslų, 12 lentelių, 2 priedai, 47 literatūros šaltinių.

1. EUROPOS SĄJUNGOS REGIONINĖ PLĖTRA IR STRUKTŪRINIAI FONDAI

1.1. Europos Sąjungos regioninė plėtros politika

Įvairūs autoriai (R. Bagdzevičienė, A. Tamkus ir L. Navackaitė (2003)) teigia, kad pastaraisiais dešimtmečiais vis labiau populiarėja sąvoka „regionų Europa“. Valstybės ir regionų sustiprinimas tarpiniu lygiu reiškia, kad svarbiais veikėjais nacionaliniame ir tarptautiniame lygyje tampa ir regionai. Tokiu būdu sudaroma galimybė vis didesnę reikšmę įgyti regioninės plėtros politikai tiek šalies, tiek tarptautiniu mastu. Efektyviai regioninei politikai užtikrinti reikalingas gerai organizuotas regioninis valdymas ir koordinuotas regioninės plėtros institucijų tinklas. Pastaruoju metu vis daugiau diskutuojama apie „regioninį valdymą“, kuris yra alternatyva centralizuotam valdymui.

ES regioninės plėtros principai

Anot H. Brožaičio, R. Linarto, V. Nakrošiaus ir A. Petkevičiaus (2001) ES regioninės politikos įgyvendinimas remiasi keturiais tarpusavyje susijusiais principais. Į juos dėmesį atkreipia ir V. Nakrošis (2003), teigdamas, kad 1989 m., siekiant padidinti struktūrinių fondų teikiamos paramos efektyvumą, buvo priimti pagrindiniai jų veiklą nustatantys principai. Šie principai taip pat yra išdėstyti Lietuvos 2004-2006 metų Bendrajame programavimo dokumente, Lietuvos 2007-2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategijoje bei įvairiuose norminiuose aktuose.

Programavimo principas reiškia, kad ES struktūrinių fondų lėšos skiriamos ne atskiriems projektams, o integruotoms, daugiametėms plėtros programoms įgyvendinti, kurios taip pat turi atitikti ir ES gaires. Dabar ES regioninės politikos programinis laikotarpis yra 2007-2013 metai. Programavimas apima ir įvairių ES regioninės politikos dalyvių atsakomybės pasidalijimą. Pavyzdžiui, Europos Komisija nustato preliminarų finansinės paramos dydį, parengia programų rengimo gaires, o ES valstybės narės rengia paramos programų projektus ir atrenka konkrečius projektus (Brožaitis ir kt., 2002, p.15).

Koncentravimo principas reiškia, kad ES struktūrinių fondų lėšomis yra remiami regionai, kurie yra menkai išsivystę, t.y. tiksliniai regionai pagal išskirtus prioritetinius tikslus. Galima teigti, kad šis principas turi tematinį, geografinį ir finansinį ypatumus. Tematinis ypatumas pasireiškia tuo, kad parama yra skirstoma atsižvelgiant į programavimo periodui nustatytus tikslus. Geografinis ypatumas reiškia, kad ES paramos lėšas gali gauti tik tam tikrus kriterijus atitinkantys ir tiksliniai

regionai (Nakrošis, 2003, p.15). Finansinis ypatumas pasižymi tuo, kad didžiausia lėšų dalis 2007-2013 m. periodu yra skiriama 1 tikslo regionams.

Partnerystės principas reiškia, kad ES struktūrinių fondų paramos programavimo, įgyvendinimo, priežiūros ir vertinimo metu turi glaudžiai bendradarbiaujama su regioninėmis ir vietos valdžios institucijomis, ekonominiais ir socialiniais partneriais, NVO ir kitais partneriais, atitinkančiais kompetenciją. Šis principas taip pat pasireiškia Europos Komisijos ir ES valstybės narės betarpišką partnerystę (Brožaitis ir kt., 2002, p.15). Šio principo priešingybė – centralizuotas ekonominės veiklos planavimas (Briuselis tiesiog neturi tokio pobūdžio veiklos galimybių - dėl biudžetinių, politinių ir kt. sumetimų).

Papildomumo principas reiškia, kad ES struktūrinių fondų parama yra skirta ne pakeisti ES valstybių narių viešąsias ir kitas atitinkamas struktūrines išlaidas tam tikrose srityse, o jas papildyti. Tačiau yra taikomos tam tikros išimtys, esant atitinkamai konkrečiai ekonominei padėčiai. Šiuo tikslu kiekviena ES valstybė narė turi nustatyti privatizacijų ar itin dideles praėjusių programinių laikotarpių struktūrines išlaidas ir išlaikyti jų lygį visą programinį laikotarpį (Brožaitis ir kt., 2002, p.15). Teikiant pagalbą konkretiems ekonomikos sektoriams, iš nacionalinių vyriausybių reikalaujama, jog ES parama nebūtų naudojama kaip dingstis buvusias valstybines išlaidas šiuose sektoriuose perkelti į kitas sritis. Tokiu būdu Europos Komisija užsitikrina efektyvesnę savo vykdomos politikos rezultatų kontrolę. Paprastai šis principas reiškia Europos Sąjungos ir valstybių narių bendrą projektų finansavimą (http://www.esparama.lt/lt/kas_yra_strukturine_parama).

ES naudojamų finansinių instrumentų (tokių kaip struktūriniai fondai) veiklai taikomas ir bendresnis *subsidiarumo (pavaldumo) principas*, įtvirtintas Maastrichto sutartyje. Remiantis šiuo principu, konkrečius veiksmus turi vykdyti žemiausio lygio valdžios institucijos, kurios gali juos efektyviai atlikti. Užduotys turi būti perkeliamos į aukštesnį valdžios lygį tik tuo atveju, jeigu žemesnės valdžios institucijų veikla dėl užduočių pobūdžio čia būtų neefektyvi (ši nuostata siejasi su partnerystės principu) (http://www.esparama.lt/lt/kas_yra_strukturine_parama).

Apibendrinant galima pasakyti, kad sukurtais principais, nustatančiais Europos Sąjungos teikiamos paramos veiklą, siekiama, jog finansinė pagalba būtų teikiama kuo efektyviau ir ja galėtų apsinaudoti kuo skaidriau kiekviena valstybė narė, pritaikydama savo valdymo principus. Sukurtais ES principais siekiama ne mažinti, bet priešingai, didinti įsisavinamos paramos kiekį ir efektyvumą.

ES regioninės politikos atsiradimas ir raida

Europos Sąjungos regioninė politika yra suprantama kaip priemonių visuma, skirtų reguliuoti regionų socialiniam ir ekonominiam vystymuisi. Įvairūs Lietuvos ir užsienio autoriai skirtingai apibrėžia pačią regioninės politikos sąvoką. Antai R. Bagdzevičienė (2001) regioninę politiką aiškina kaip visumą priemonių, kurios skirtos skatinti regiono ekonominę plėtrą ir užtikrinti

vienodą lygį bei gyvenimo sąlygas visiems valstybės piliečiams, nepriklausomai nuo to, kurioje šalies vietoje jie gyvena. J. N. Gladkij regioninę politiką suvokia kaip politinės, ekonominės ir kitų sričių valdymą. Tuo tarpu S. Vaitekūnas (2001) tą pačią politiką apibrėžia kaip visos šalies raidos planavimą, prioritetų nustatymą ugdant šalies teritorijas, jų integraciją į bendrą šalies ir tarptautinio ūkio sistemą, padedant užtikrinti konkurencingumą vidaus ir tarptautinėje rinkose. M. P. Todaro (1997) regionine politika vadina veiklos sritį, valdančią regiono politinę, ekonominę, socialinę ir ekologinę plėtotę bei rodančią regiono ir šalies bei su pačiais regionais ryšius. Tokia regioninės politikos apibrėžimų gausi įvairovė rodo šią temą esant ypatingai aktualia ir svarbia ne tik kiekvienos šalies ūkio plėtrai, bet ir visos ES plėtrai.

Nacionalinės regioninės politikos jau po Pirmojo pasaulinio karo pradėtos įgyvendinti atskirose Europos valstybėse, tačiau bendra ES regioninė politika atsirado tik prasidėjus Europos integraciniams procesams. Kalbant apie regioninės politikos raidą, svarbu suvokti priežastis, nulėmusias tokios politikos atsiradimą. H. Brožaitis ir kt. (2002) teigia, jog vienokios priežastys lemia regioninės politikos atsiradimą atskirose valstybėse, kitokios - bendros ES regioninės politikos. A. Junevičius (1999) išskyrė 1 lentelėje parodytas priežastis:

1 lentelė

Nacionalinės ir ES regioninių politikų atsiradimą lemiančios priežastys

Priežastys	Nacionalinė regioninė politika	Europos Sąjungos regioninė politika
Socialinės	Skirtumai tarp regionų sukelia skaudžias socialines pasekmes, pvz. bedarbystė lemia augantį skurdą.	Ekonominė integracija yra pateisinama tik tada, kada jos naudą pajunta visos šalys ir jose gyvenantys gyventojai, todėl sėkminga ekonominė integracija negalima be regioninė politikos.
Politinės	Nelygybė šalies viduje veda prie tautos nepasitikėjimo valdžia.	Ekonominė integracija kai kuriuose regionuose sukelia neigiamas pasekmes, todėl reikia numatyti priemones, kurios kompensuotų tas pasekmes ir įtikintų regionus dalyvauti integraciniuose procesuose. Pvz. Europos investicijų bankas buvo įkurtas tam, kad nukreiptų lėšas į pietų Italiją ir paskatintų ją įstoti į EEB.
Ekonominės	Pusiausvyros nebuvimas tarp regionų stabdo jų ekonominį augimą.	Poreikis sumažinti dviejų atskirų nacionalinių regioninių politikų daromą viena kitai neigiamą poveikį. Mažiau išsivystę regionai stabdo bendrą ekonomikos augimą, todėl būtina padėti jiems vystytis.

Šaltinis: Junevičius, A. (1999) Europos Sąjunga. Istoriniai, politiniai, teisiniai aspektai, p.179

Tuo tarpu H. Brožaitis, R. Linartas, V. Nakrošis ir A. Petkevičius (2002) straipsnyje „Europos Sąjungos regioninės politikos pasekmių įvertinimas Lietuvos viešajai administracijai“ išskyrė tris panašias, tačiau šiek tiek kitokias ir, kaip jie teigia, pagrindines ES regioninės politikos atsiradimo priežasčių grupes (H. Brožaitis ir kt., 2002, p.6).

Pirmiausia, autorių nuomone, regioninės politikos reikalingumas nusakomas per nepalankių rinkos integracijos padarinių ir kitų ES viešosios politikos krypčių, kurios palankesnės labiau išsivysčiusiems regionams, poveikių sumažinimą mažiau išsivysčiusiuose regionuose.

Antra, autoriai teigia, kad paplitusios solidarumo idėjos, kuriomis norima ir siekiama suvienodinti pragyvenimo lygį, Europoje sudaro regioninės politikos socialinį poreikį (H. Brožaitis ir kt., 2002, p.6).

Be to, autoriai mano, kad regioninės politikos pagalba yra įteisinama ES politinė sistema, kadangi suteikiamos kompensacijos tolesnei nepritariančių valstybių narių integracijai. Taigi galima pastebėti, kad tarp autorių nėra vieningos nuomonės ir dėl ES regioninės politikos atsiradimo priežasčių (H. Brožaitis ir kt., 2002, p.6-7).

Kaip rodo istorija, ES lygmeniu regioninė politika buvo plėtojama iš lėto ir palaipsniui. Pirmajam vystymosi etapui yra priskiriamas 1957-1972 m. laikotarpis. Regioninės politikos pirminės užuomazgos yra apčiuopiamos Romos sutartyje, pasirašytoje 1957 m. Joje buvo pasakyta, kad, kurdamas Europos Bendriją, šešios valstybės steigėjos pagrindiniu siekiu laiko savo šalių ekonomikos vienybės stiprinimą ir darnios jų plėtros laidavimą, sumažinant įvairių regionų skirtumus (Dėstytojų rengimo programos dalyvių straipsnių rinktinė, 2000, p.81).

A. Junevičius (1999) pastebi, kad tuo etapu Bendrijos regioninės politikos bruožai, galima sakyti, pasižymėjo neaukštais ekonominiais rodikliais, nepakankamu politikos koordinavimu Europos Sąjungos lygiu, nustatytais neapibrėžtais tikslais. Jis teigia, kad buvo sukurtos finansinės priemonės, norint panaikinti regionų skirtumus:

- 1957 m. įkurtas Europos Investicijų bankas, kurio paskirtis – teikti paskolas labiau atsilikusiems regionams plėtoti;
- 1961m. įkurtas Europos Socialinis fondas (ESF);
- Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondą (EŽŪOGF).

1972-1979 m. laikotarpis yra laikomas antruoju ES regioninės politikos vystymosi etapu, kai Paryžiaus viršūnių susirinkime buvo nuspręsta kurti Europos regioninės politikos fondą (ERPF). Į Europos Bendriją įstojus Danijai, Airijai ir Jungtinėms Karalystėms, buvo išryškinti skirtumai tarp valstybių narių, kas lėmė naujojo fondo atsiradimą. Fondas pradėjo savo veiklą 1975 m. siekdamas kelių pagrindinių tikslų: teikti subsidijas, kurios skatintų investavimą, ir mažiau išsivysčiusiuose regionuose vystyti infrastruktūrą. Vienas svarbiausių to meto uždavinių buvo išsiaiškinti regionų problemas ir identifikuoti regionus, reikalaujančius ERPF pagalbos. Nustatyti regionai pasižymėjo aukštu nedarbingumo lygiu, silpnai išvystyta infrastruktūra, aukštu išorinės migracijos lygiu ir pan. (Junevičius, 1999, p.186).

H. Brožaitis, R. Linartas, V. Nakrošis ir A. Petkevičius (2002) mano, kad, nagrinėjant ES regioninės politikos atsiradimą, jį galima susieti su Europos regioninės plėtros fondo įkūrimu. Vis dėlto, autoriai teigia, kad iki 1988 metų regioninė politika buvo silpnai plėtojama. Tokiai politikai vykdyti 1975 m. sudarytas biudžetas vargiai siekė 5 proc., o Europos Bendrija inicijuoti darnią plėtrą stengėsi lygiagrečiai naudodama laisvos rinkos konvergencijos jėgas. Atkreiptina, kad A.

Junevičius (1999) aktualiu dokumentu laiko 1979 m. Ministrų Tarybos išleistas regioninės politikos gaires, kuriose aiškiai nurodoma ir dėstoma regioninės politikos svarba: „regioninė politika yra neatskiriama Bendrijos ekonominės politikos dalis“, akcentuojamas konvergencijos poreikio pripažinimas.

Dėstytojų rengimo programos dalyvių straipsnių rinktinėje (2000) išskiriamas yra dar ir ketvirtasis ES regioninės politikos vystymosi laikotarpis (1988-1993). Šiuo etapu prasidėjo eilė reformų, susijusių su struktūriniais fondais ir valdymu. Viena svarbiausia tokių reformų pasekmių – padidėjęs ES įsitraukimas į regioninę politiką. Šiuo laikotarpiu buvo parengti integruoti regioninio vystymo daugiametiniai planai, besiremiantis bendradarbiavimu tarp nacionalinių valstybių vietos savivaldų, nacionalinių vyriausybių ir ES Komisijos. Taip pat išryškėjo kryptys ES regioninės politikos vykdymui: atsilikę regionai (61 proc.), pramoninio nuosmukio regionai (10 proc.), kaimiškos vietovės (4,5 proc.) (Dėstytojų rengimo programos dalyvių straipsnių rinktinė, 2000, p.82).

Apibendrinant galima pasakyti, kad ES regioninės politikos raida rodo, jog jos tikslams pasiekti naudojamos priemonės yra riboto masto, nes atotrūkis tarp regionų yra pastebimas ir šiomis dienomis. Nepakankamo regioninės politikos finansavimo akcentavimas politikos formavimosi pradžioje, atskleidžia šio klausimo jautrumą ir narių šalių nepakankamą tarpusavio solidarumą, įsipareigojant vieni kitiems.

ES regioninės plėtros tikslai

Visi šiame skyriuje nagrinėti autoriai (H. Brožaitis, R. Linartas, V. Nakrošis ir A. Petkevičius (2002), R. Bagdzevičienė, A. Tamkus, L. Navackaitė (2003), H. Brožaitis, R. Dumčius, V. Nakrošis (2002), S. Vaitekūnas (2001) ir kt.) bendrąja prasme sutinka, kad Europos Sąjungos regionine politika norima sumažinti įvairius ES valstybių regionų ekonominio ir socialinio išsivystymo skirtumus ir skatinti menkiau išsivysčiusių regionų plėtrą, jų konkurencinę poziciją, pasitelkiant infrastruktūros ir žmogiškųjų išteklių vystymą. H. Brožaitis, R. Linartas, V. Nakrošis ir A. Petkevičius (2002) teigia, kad 2002 metais regioninės plėtros politika tapo antrąja ES viešąja politika (po Bendrosios žemės ūkio politikos) pagal lėšų apimtį, nes jos biudžetas sudarė trečdalį viso ES biudžeto. Tuo tarpu V. Nakrošis (2003) pabrėžia, kad 2000-2006 m. laikotarpiui jos biudžetas jau siekė 213 mlrd. eurų. Palyginimui galima pažymėti, kad naujajam 2007-2013 m. laikotarpiui numatyta skirti 308 mlrd. eurų.

Bendrasis ir viešai deklaruojamas ES regioninės plėtros politikos tikslas yra socialinė ir ekonominė sanglauda. Ši politika yra politika, kuri skatina solidarumą, todėl mažinti piliečių gerovės lygio skirtumus ir atotrūkį tarp įvairių regionų išsivystymo yra skirta daugiau kaip trečdalis Europos Sąjungos biudžeto. Tokia politika taip pat siekiama skatinti atsiliekančius regionus vyti

pirmaujančius, restruktūrizuoti pramonės regionus, kuriuose fiksuojamas nuosmukis, kurti kaimo regionuose, kuriuose slopsta žemės ūkio veikla, daugiau įvairovės ir atgaivinti degraduojančių miestų rajonų bendruomenes. Ypatingas dėmesys sutelkiamas naujų darbo vietų kūrimui ir jų išsaugojimui. Taigi ši politika skirta socialinės ir teritorinės Sąjungos „sanglaudai“ (http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/working1_lt.htm). Tačiau J. N. Gladkij (1998) ES regioninės politikos tikslą suvokia kiek kitaip ir jį sugrupuoja remdamasis sekančiais dviem kriterijais: regiono tolygumas ir išskirtinumas. Jo nuomone, regiono tolygumas pažymi ir atskleidžia poreikį sukurti bendrą ekonominę erdvę, ją stiprinant ir aprūpinant visais reikalingais socialiniais, ekonominiais, teisiniais ir organizaciniais ištekliais, sudaryti regionų socialiniam ir ekonominiam vystymuisi vienodas sąlygas bei užtikrinti kompleksinę ekologinę regionų apsaugą. Tuo tarpu regiono išskirtinumas apima būtinybę nustatyti strategiškai svarbius regionus ir jų prioritetinę plėtrą kiekvienai šaliai bei kiek galima maksimaliau išnaudoti kiekvienos šalies regionus, gausius svarbiais šaliai gamtos ištekliais.

H. Brožaitis, R. Linartas, V. Nakrošis ir A. Petkevičius (2002) bei V. Nakrošis (2003) pastebi, kad ES vykdydama regioninę plėtros politiką taip pat turi iškeltus ir specifinius tikslus, kurie nurodomi ES sutarties straipsniuose. Kiekvienu finansavimo periodu šie tikslai skiriasi, tačiau, žvelgiant į 2007-2013 m. laikotarpį, galima išskirti jų tris grupes.

Konvergencijos tikslas, skirtas silpniau išsivysčiusiems ES šalims narėms ir regionams, siekiant juos priartinti prie ES vidurkio. Šiam prioritetiniam tikslui siūloma skirti apie 82 proc. visų ES sanglaudos politikai numatytų lėšų. Jis pakeistų dabartinį 1 tikslą (parama silpniau išsivysčiusiems regionams, kurių BVP vienam gyventojui nesiekia 75 proc. ES vidurkio) ir apimtų Sanglaudos fondo paramą (parama šalims narėms, kurių BNP vienam gyventojui nesiekia 90 proc. ES vidurkio) (http://www.esparama.lt/lt/kas_yra_strukturine_parama).

Regioninio konkurencingumo ir užimtumo tikslas skirtas labiau išsivysčiusiems regionams, kurie negali gauti paramos pagal Konvergencijos tikslą. Šiam prioritetui siūloma skirti apie 16 proc. visų ES regioninei politikai numatytų lėšų. Jis jungtų dabartinius 2 ir 3 tikslus (2 tikslas – parama regionams turintiems struktūrinių ekonomikos problemų, kurie negali gauti paramos pagal 1 tikslą; 3 tikslas – parama žmogiškųjų išteklių plėtros srityje regionams, kurie negali gauti paramos pagal 1 tikslą) (H. Brožaičio vadovaujamas VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvas, 2004, p.7).

Europos teritorinio bendradarbiavimo tikslas skirtas bendradarbiavimui abipus ES vidaus sienų ir tarp šalių narių tam tikrose teritorinėse zonose. Šiam prioritetui siūloma skirti apie 2,5 proc. visų ES sanglaudos politikai numatytų lėšų. Jis pakeistų INTERREG iniciatyvą (http://www.esparama.lt/lt/kas_yra_strukturine_parama).

LR Finansų ministerija pastebi, kad 2000-2006 m. finansavimo periodui, ES turėjo kiek kitokius tikslus:

Pirmasis tikslas – laikomas pagrindiniu ES regioninės plėtros politikos prioritetu. Jis buvo skirtas skatinti atsilikusių regionų plėtrą ir jų struktūrinę pertvarką. Remiantis šiuo tikslu, ES struktūrinių fondų paramą galėjo gauti tie regionai, kurių BVP vienam gyventojui neviršija 75 proc. ES vidurkio (Brožaitis ir kt., 2002, p. 3). Šiam tikslui buvo skirta 69,7 proc. visų struktūrinių fondų išmokų, t.y. 135,9 mlrd. eurų, ir jį finansavo visi ES struktūriniai fondai, kurių paramos dydis kai kuriems projektams paprastai siekė 75 proc. Taip pat šiuo tikslu buvo vadovaujamosi regionuose, kuriuose ypatingai mažas gyventojų tankumas. Remiant tokias vietas, norėta išvengti migracijos ir gyvenančiųjų skaičiaus mažėjimo jose (http://www.esparama.lt/lt/kas_yra_strukturine_parama). V. Nakrošis (2003) pastebi, kad tokioms teritorijoms būdingi keli aiškiai matomi ekonominiai rodikliai: nedidelis investicijų lygis, aukštesnis už vidutinį nedarbo lygis, paslaugų įmonėms ir asmenims stoka, neišvystyta pagrindinė infrastruktūra. Tuo tarpu H. Brožaitis, R. Linartas, V. Nakrošis ir A. Petkevičius (2002) išskiria tris kategorijas, generuojančias nenutrūkstamo vidinio augimo procesą:

- infrastruktūra (28 proc. fondų paramos), kurios apie pusę sudaro transporto infrastruktūra;
- žmogiškieji išteklių (30 proc. fondų paramos), kai pirmenybė teikiama įdarbinimo politikai ir švietimo bei lavinimo sistemoms;
- gamybos sektorius (42 proc. fondų paramos).

Kalbėdamas išsamiau V. Nakrošis (2003) teigia, kad struktūriniais fondams skiriamas lemiamas vaidmuo, teikiant paramą gamtos apsaugai. Pastaroji sritis 2000-2006 m. sudarė daugiau nei 10 proc. visų lėšų, kurios skiriamos 1 tikslui. Didelės pinigų sumos taip pat buvo skiriamos priėjimo prie periferinių regionų gerinimui ir švietimo sistemos tobulinimui, mokslinės ir inovacinės veiklos plėtrai. Galima teigti, kad šie aspektai sudaro pagrindą žiniomis grįstos ekonomikos susiformavimui. Analitiniai skaičiavimai parodo, kad 5-6 milijardai eurų tiesiogiai buvo skiriama informacinės visuomenės formavimui ir išsimokslinimo problemų mažinimui. Parama, kuri buvo skirta mažoms įmonėms, kad ir ne tiesiogiai, bet prisidėjo, prie naujų technologijų vystymosi.

Antruoju tikslu buvo norima skatinti bei remti pertvarką, kuri būtų susijusi su probleminių sričių ekonominės ir socialinės padėties keitimusi. Šis tikslas buvo skirtas, tikslu atgaivinti visus regionus, susiduriančius su struktūrinėmis kliūtimis. Tokiu būdu buvo remiama ekonominė ir socialinė plėtotė pramonės, kaimo, miesto vietovėse ar nuo žuvininkystės priklausančiuose regionuose. Buvo norima remti į krizes patekusius pramonės regionus, kad jie galėtų persiorientuoti į kitas ekonomikos sritis. Taip pat antrojo tikslo pagalba buvo remti regionai, kuriuose ekonominės

veiklos pagrindą sudaro pramonė ir kurie susiduria su ilgai išliekančiu bei dideliu nedarbu. Be to, buvo skatinamas kaimo vietovių plėtojimas ir adaptavimasis prie ekonomikos pokyčių. Antrojo tikslo įgyvendinimui buvo skiriama 11,5 proc. visų ES struktūrinių fondų lėšų, t.y. 22,5 mlrd. eurų (Tarybos reglamentas nustatantis bendrąsias nuostatas dėl struktūrinių fondų, 3 sk. 7 str. 6 dalis).

Pasak A. Nakrošiaus (2003), antrojo tikslo srityse išsivystymo lygis buvo arti Bendrijos vidurkio, tačiau probleminiai regionai susidūrė su skirtingais socialiniais ir ekonominiais sunkumais, kurie įtakojo pramoninio ar paslaugų sektoriaus vystymąsi, tradicinės veiklos nykimą kaimo vietovėse, krizinę situaciją miesto regionuose, sunkumus liečiančius žuvininkystės pramonę.

2000-2006 m. programavimo periodu buvo nustatyta, kad gyventojų, remiamų pagal antrąjį tikslą procentas negali viršyti 18 proc. ribos: 8,5 proc. gyventojų buvo remiami iš pramonės regionų, 5,2 proc. buvo remiama kaimo gyventojų, 1,9 proc. – miesto gyventojų ir 0,3 proc. regionų gyventojų, priklausančių nuo žūklės. Likusiems 2,1 proc. gyventojų parama buvo teikiama, esant iš mišrių regionų (Nakrošis, 2003, p.12).

Kad regionas galėtų gauti paramą pagal antrąjį tikslą, jis turėjo atitikti tam tikrus kriterijus:

- pramonės regionai. Juose nedarbo lygis turėjo viršyti Bendrijos vidurkį, pramonės sektoriuje darbo vietų procentas taip pat turėjo būti didesnis nei Bendrijos vidurkis, be to, turėjo būti įžvelgiamas ir darbo vietų mažėjimas šiuose regionuose;

- kaimo regionai. Juose gyventojų tankumas turėjo būti mažesnis nei 100 gyventojų 1 km². Priešingu atveju užimtumas žemės ūkyje turėjo sutapti arba būti daugiau nei dvigubai aukštesnis už Bendrijos vidurkį. Visais atvejais nedarbo lygis besąlygiškai privalėjo būti didesnis negu Bendrijos vidurkis arba būti matomas populiacijos mažėjimas;

- miesto regionai. Tokio tipo regionai privalėjo atitikti jiems keliamus kriterijus: didelis skurdo lygis, rimtos aplinkos problemos, aukštas nusikalstamumo, žemas išsilavinimo lygis. Taip pat ilgo laikotarpio nedarbo lygis turėjo būti aukštesnis už Bendrijos vidurkį;

- žuvininkystės regionai. Finansavimas buvo skiriamas tokiu atveju, jei didžiausias gyventojų skaičius buvo dirbantieji žuvininkystės pramonėje. Tuo pačiu metu turėjo būti akivaizdžiai matomas užimtumo sumažėjimas šioje srityje;

- mišrūs regionai. Tai regionai, kurie tuo pačiu metu galėjo tikėtis paramos gavimo pagal kriterijus taikomus tiek pramoniniams, tiek kaimo, tiek miesto ar žuvininkystės regionams. (Dėstytojų rengimo programos dalyvių straipsnių rinktinė, 2000, p.83-84).

A. Nakrošiaus (2003) manymu, miesto regionai su įsivyravusiomis krizėmis ir susiduriantys su pramonės pertvarkymais, kaimo regionai ir regionai, turintys rimtus geografinius ar gamtinius netolygumus yra prioritetingos sritys, kurios Komisijos siūlymu turėtų būti nagrinėjamos debatuose dėl regioninės politikos po 2006 m., t.y. 2007-2013 metais. H. Brožaitis, R. Linartas, V. Nakrošis ir

A. Petkevičius (2002) taip pat pripažįsta, kad kaimo regionai vis dar patiria didelius pasikeitimus ir jų ateitis didžia dalimi priklauso nuo ryšių su kitais regionais, įskaitant miestelius ir didmiesčius.

Trečiuoju tikslu buvo siekiama pertvarkyti ir modernizuoti švietimo, mokymo bei užimtumo politikos kryptis ir sferas. Šio tikslo įgyvendinimui buvo skiriama 12,3 proc. visų ES struktūrinių fondų lėšų, t.y. 24,05 mlrd. eurų (Tarybos reglamentas nustatantis bendrąsias nuostatas dėl struktūrinių fondų, 3 sk. 7 str. 2 dalis). Pagrindinės trečiojo tikslo įgyvendinimo priemonės buvo švietimo sistemų modernizacija ir užimtumo skatinimas, profesinis mokymas ir perkvalifikavimas, darbo rinkos institucijų plėtra. Priemonės, kurias finansavo šis tikslas apėmė visą Europos Sąjungą (Brožaitis ir kt., 2002, p.15-16). Finansų ministerijos teigimu, didžiąją dalį trečiojo tikslo paramos gavo Vokietija, Prancūzija bei Jungtinė Karalystė, mažąją – Liuksemburgas bei Danija, lyginant su kitomis ES narėmis. Kaip teigia V. Nakrošis (2003), priklausomai nuo gyventojų skaičiaus visos šalys narės galėjo gauti bei gavo tam tikrą dalį finansinės paramos, skirtos šiam tikslui. Todėl, autorius mano, jog taip yra garantuojama, kad net ir klestinčios šalys gali gauti paramą iš struktūrinių fondų, o teikiama nauda naudotis visi ES piliečiai.

Pagal trečiąjį tikslą lėšos buvo skiriamos atsižvelgiant į tokius kriterijus kaip nepakankamai efektyvi darbo politika ir aukštas nedarbo lygis, sunkumų mastas įsiliejant į darbo rinką ir dėmesio stoka socialiai atskirtiems asmenims, neefektyvios ar pasenusios mokymo ir perkvalifikavimo programos, lygių galimybių moterims ir vyrams nebuvimas, neužtikrinančios ilgalaikių darbo vietų sukūrimo ir išlaikymo investicijos į gamybą (Dėstytojų rengimo programos dalyvių straipsnių rinktinė, 2000 p.84).

Kaip galima pastebėti iš Europos Komisijos reglamentų, 2007-2013 m. laikotarpiui ES struktūriniai fondai turi kiek pakitusius prioritetinius tikslus.

2 lentelė

2000-2006 m. ir 2007-2013 m. ES struktūrinės paramos prioritetinių tikslų palyginimas

2000-2006 m. programinis laikotarpis		2007-2013 m. programinis laikotarpis	
Tikslai	Finansiniai instrumentai	Tikslai	Finansiniai instrumentai
1 tikslas	ERPF, ESF, EŽŪGOF, ŽOFI, Sanglaudos fondas	Konvergencijos tikslas	ERPF, ESF, Sanglaudos fondas
2 tikslas	ERPF, ESF	Regioninio konkurencingumo ir užimtumo tikslas	ERPF, ESF
3 tikslas	ESF		
Bendrijos iniciatyvos (INTERREG, EQUAL, URBAN, LEADER)	ERPF, ESF, EŽŪGOF (priklausomai nuo iniciatyvos)	Europos teritorinio bendradarbiavimo tikslas	ERPF
3 tikslai ir 4 iniciatyvos	5 instrumentai (4 struktūriniai fondai ir Sanglaudos fondas)	3 tikslai	3 instrumentai (3 struktūriniai fondai)

Šaltinis: Brožaičio, H. vadovaujamas VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvas. (2004) p.7

Žvelgiant į 2 lentelę, galima teigti, kad 2007-2013 m. programavimo laikotarpiu numatytų finansavimo instrumentų skaičius sumažėja, tačiau tai nesumažina teikiamos paramos kiekybine

prasmė. Be to, yra išskirti 3 aiškūs tikslai, kurie veda prie paprastesnės ir aiškesnės struktūrinės paramos skyrimo procedūros.

H. Brožaitis, R. Dumčius ir V. Nakrošis (2002) teigia, kad ES išlaidos regioninės plėtros politikos įgyvendinimui nuolat auga. 1975 m. regioninės plėtros politikos biudžetas sudarė vos 5 proc. viso ES biudžeto, o 2002 metais jis siekė jau trečdalį viso ES biudžeto. Jeigu 1989-1993 m. ES struktūrinių fondų biudžetas apėmė 64 mlrd. eurų (žvelgiant 1989 m. kainomis), 1994-1999 m. – 155 mlrd. eurų (žvelgiant 1994 m. kainomis), tai 2000-2006 m. – 195 mlrd. eurų (žvelgiant 1999 m. kainomis), iš kurių 18 mlrd. eurų skiriama iš Sanglaudos fondo, o 2007-2013 m. – 308 mlrd. eurų (žvelgiant 2004 m. kainomis). Tuo tarpu R. Bagdzevičienė, A. Tamkus ir L. Navackaitė (2003) sako, kad vykdant ES regioninę politiką, yra oficialiai nustatytos galimos struktūrinių lėšų ribos. Remiantis Tarybos reglamentu nustatančiu bendrąsias nuostatas dėl struktūrinių fondų, parama vienai ES valstybei narei negali būti didesnė nei 4 proc. jos BVP. Taip pat pastarieji autoriai teigia, kad kartais šią ribą pasiekti trukdo nepakankamas ES valstybių ekonominis, finansinis ar administracinis pajėgumas įsisavinti daugiau ES struktūrinių fondų paramos.

Apibendrinant galima teigti, kad ES regioninės politikos tikslais tiek 2000-2006 m., tiek 2007-2013 m. periodais, siekiama kuo efektyviau šalims narėms paskirstyti finansinę paramą, kurią jos sugebėtų kokybiškai pasinaudoti. ES regioninė plėtros politika yra tik nacionalinių regioninių politikų papildymas, bet jokių būdu ne pakaitalas, reikalaujanti visų ES valstybių narių glaudaus bendradarbiavimo. Ši politika siekia pagerinti atsilikusių regionų konkurencinę poziciją vystant infrastruktūrą ir žmogiškuosius išteklius.

1.2. Europos Sąjungos struktūriniai fondai ir jų panaudojimas

2000-2006 m. laikotarpiu ES skyrė 213 mlrd. eurų visiems struktūriniams instrumentams, skirtiems tuometinėms penkiolikai ES valstybių narių. Papildomai per 2004–2006 m. laikotarpį dar buvo skirta maždaug 22 mlrd. eurų, traktuojant kaip pasirengimo narystei paramą naujoms ES valstybėms narėms, ir 22 mlrd. eurų struktūrinėms intervencijoms. Šios papildomos lėšos buvo išleistos remiantis patikslintomis Europos Sąjungos finansinėmis perspektyvomis. Didesnė paramos dalis buvo ir yra skiriama vadovaujantis daugiamečiais vystymosi programomis, kurias bendromis jėgomis tvarko Komisijos tarnybos, valstybės narės ir regioninės valdžios institucijos. Svarbu pažymėti, kad Europos Sąjungos subsidijos papildo nacionalinę pagalbą, bet jos pilnai nepakeičia (http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/working4_lt.htm). 2007-2013 m. laikotarpiui Europos Sąjunga struktūriniams instrumentams numato skirti 308 mlrd. eurų (Inforegio. Apibendrinamasis dokumentas, 2006, p.2).

Europos Komisija per įvairius dokumentus ir reglamentus teigia, kad šiuo metu ES regioninės plėtros politika yra įgyvendinama ES valstybėse narėse, teikiant finansavimą iš keturių ES struktūrinių fondų bei atskiro Sanglaudos fondo. V. Kvainauskaitė ir V. Kardokaitė (2005) priduria, kad ES struktūriniai fondai yra regioninės politikos instrumentai, skatinantis tolydų regioninį vystymąsi.

3 lentelė

ES struktūrinių fondų intervencijos sritys

Nr.	ES struktūrinis fondas	Intervencijos sritys
1.	Europos socialinis fondas	Nacionalinių užimtumo veiksmų planų įgyvendinimas, tame tarpe aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, socialinė integracija, švietimas ir mokymas, kt. Be to, teritoriniai užimtumo paktai, informacinės visuomenės priemonės bei lygių galimybių priemonės.
2.	Europos regioninės plėtros fondas	Gamybos sektorius, infrastruktūra, vietos plėtra ir techninė parama
3.	Europos žuvininkystės fondas	Žuvininkystės sektoriaus pertvarkymo priemonės
4.	Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai	Lydimosios priemonės ir kitos kaimo plėtros priemonės (ūkių pertvarka, mokymas, perdirbimas ir rinkodara)

Šaltinis: Nakrošis, V. (2003) Europos Sąjungos regioninė politika ir Struktūrinių fondų valdymas, p.10

Pateiktoje 3 lentelėje atskleidžiamos kiekvieno ES struktūrinio fondo atskirai remiamos sritys ir paaiškinama į kokias veiklas yra nukreipiamos kiekvieno jų lėšos. Apibūdintos intervencijos kryptis aiškiai parodo, jog yra negalimas lėšų persidengimas tarp kelių fondų. Kiekvienas iš jų turi aiškias ir apibrėžtas finansuojamas veiklas.

H. Brožaitis, R. Dumčius, V. Nakrošis (2002) savo galutinėje ataskaitoje „Galimybių absorbuoti ES struktūrinių fondų ir Sanglaudos fondo paramą tyrimas“ teigia, kad struktūrinių fondų reglamentavimas numato pagrindines paramos ribas bei lėšų skyrimo apimtį, tačiau tikrosios paramos normos yra nustatomos derybų metu tarp Europos Komisijos ir valstybės narės. Taip pat yra vadovaujama ne tik pagrindinėmis normomis, bet ir tokiais veiksniais kaip specifinių problemų aštrumas, lygių galimybių bei aplinkosaugos svarba, valstybės narės finansinis pajėgumas, paramos ypatybės ir t.t. (Brožaitis, Dumčius, Nakrošis, 2002, p.4).

Toliau apžvelgsiu kiekvieną ES struktūrinį fondą atskirai, aptardama jo specifiką, tikslus, kuriam jis įsteigtas bei jo remiamas veiklos sritys.

Europos socialinis fondas

Europos socialinis fondas buvo įkurtas 1957 m. Romos sutarties pagrindu ir yra pagrindinė Europos Sąjungos priemonė, skirta darbo rinkos funkcionavimo gerinimui ir žmoniškųjų resursų vystymui. Šį fondą valdo Europos Komisija, bendradarbiaudama su Socialinio Fondo Komitetu.

http://www.eudel.lt/lt/strukturinginiai_fondai/index2.htm)

Remiantis A. Petkevičiumi (2002) ir Europos Parlamento ir Tarybos reglamentu dėl Europos socialinio fondo, galima teigti, kad ESF remia žmonių išteklius ir socialinės integracijos į darbo rinką plėtojimą, priemones, kurios skirtos užkirsti kelią nedarbui, siekia, kad būtų skatinamas didesnis užimtumo lygis, moterų ir vyrų lygybė, darnus vystymas bei ekonominė ir socialinė sanglauda. Pagrindinis fondo tikslas yra teikti finansinę paramą nacionalinių užimtumo veiksmų planų įgyvendinimui.

Pagrindinėmis Europos socialinio fondo politikos sritimis gali būti įvardintas aktyvios darbo rinkos politikos vystymas ir skatinimas, lygių galimybių skatinimas visiems, patenkantiems į darbo rinką. Taip pat intervencijos sritis apima mokymo, lavinimo ir konsultavimo kaip mokymosi visą gyvenimą skatinimą bei gerinimą, kvalifikuotos ir galinčios prisitaikyti darbo jėgos plėtojimą, moterų patekimo į darbo rinką ir dalyvavimo joje gerinimą. Be to, yra išskiriamos ir tinkamos finansuoti iš ESF veiklos tokios kaip švietimas ir profesinis mokymas, stažuotojų išankstinis mokymas, bazinių įgūdžių atnaujinimas, užimtumo priemonės ir priemonės savarankiškai dirbantiems, mokymas tyrimų, mokslo ir technologijos srityse, naujų užimtumo šaltinių vystymas, sistemų, numatančių pokyčius užimtumo ir kvalifikacijų poreikio srityse, vystymas, mokymo, lavinimo ir įgūdžių įgijimo gerinimas bei vystymas, apimant ir mokytojų mokymą, ryšių tarp darbo, mokslo ir tyrimų sričių vystymas, užimtumo tarnybų efektyvumo modernizavimas ir gerinimas, pagalba teikiant paslaugas gavėjams, naujoviškos priemonės ir bandomieji projektai, susiję su darbo rinką, užimtumu ir profesiniu mokymu (Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl Europos socialinio fondo, 2 str. 1 dalis).

Iš nurodytų ESF paramos sričių bei remiamos veiklos pavyzdžių matyti, kad pagrindinis ESF prioritetas - žmonių išteklių plėtra. Vadovaujantis šio fondo tikslais, finansinės paramos gavėjai yra darbo rinkos mokymo institucijos, viešosios įstaigos, nevyriausybinės organizacijos, universitetai, mokyklos, privačios įmonės (http://www.eudel.lt/lt/strukturinginiai_fondai/index2.htm).

Europos regioninės plėtros fondas

Europos regioninės plėtros fondas teikia finansinę paramą regionams, remdamas tokias sritis kaip investicijos į gamybą, siekiu sukurti ir išsaugoti ilgalaikes darbo vietas, investicijos į infrastruktūrą (kelius, telekomunikacijas, energetiką), siekiu sujungti centrinius ES regionus su periferiniais, investicijos į pramonės, žemės ūkio rajonus, siekiu atgaivinti išgyvenant krizę, paramos suteikimas smulkiam ir vidutiniam verslui (įmonių konsultavimas, rinkos tyrimai, mokslo tyrimai), technologijų plėtra, vietinės infrastruktūros plėtra.

http://www.finmin.lt/finmin/selectpage.do?doclocator=%2Fweb%2Fstotis_inf.nsf%2F0%2FB60B17E3E251F8C4C2256F3B00338168%3FopenDocument&pathid=65776A2635523D41C2256F3B002F3333).

Atsižvelgiant į tai, prie kokių sričių finansavimo prisideda Europos regioninės plėtros fondas, galima teigti, jog jo finansinis įnašas remia:

- gamybos aplinką, kad būtų padidintas ypač mažų ir vidutinių įmonių konkurencingumas bei tolydus investavimas, gerėtų regionų infrastruktūros lygis ir jie taptų patrauklesni;
- mokslinių tyrimų ir technologijų plėtrą, kad skatinti naujų technologijų ir naujovių diegimą bei didinti technologijų plėtros ir mokslinių tyrimų gebėjimus, prisidedančius prie regioninės plėtros;
- informacinės visuomenės plėtrą;
- turizmo ir kultūros investicijų plėtrą, įtraukiant kultūros ir gamtos paveldo apsaugojimą, jeigu šie sektoriai kuria nuolatinės darbo vietas;
- aplinkos apsaugą ir gerinimą, atsižvelgiant į atsargumo ir prevencinių veiksnių principus ekonominei plėtrai, švarius ir taupius energijos naudojimo būdus bei atsinaujinančius energijos šaltinius;
- vyrų ir moterų lygybę užimtumo srityje, dažniausiai steigiant įmones ir kuriant infrastruktūrą arba paslaugas, kurios leistų derinti šeimyninį gyvenimą su darbu;
- daugiašalį, tarpvalstybinį ir regionų bendradarbiavimą tolydžios regioninės ir vidaus plėtros srityje (Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl Europos regioninės plėtros fondo, 2 str. 2 dalis).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad ERPF fondo užduotis, prisidedant prie regioninės plėtros ir koreguojant regionų netolygumus, yra stiprinti ekonominę ir socialinę sanglaudą. Tokiu būdu fondas daro poveikį ilgamečių plėtros skatinimui ir ilgamečių darbo vietų kūrimui.

Europos žuvininkystės fondas

Bendroja žvejojimo politika norima suvienodinti žvejojimo taisykles, apsaugoti žuvies išteklius, o taip pat ir pritaikyti žvejojimo laivyno pajėgumus prie žvejojimo galimybių. Tokiu būdu siekiama užtikrinti darnų sektoriaus vystymąsi ir sumažinti išteklių poreikį. Šiuo tikslu ES priemonėmis numatoma remti ilgalaikį žuvininkystės išteklių valdymą, plačiau taikyti inovacines priemones, didinti šio sektoriaus ekonominį efektyvumą bei remti socialinę lygybę pakrantės teritorijose. Tokiems tikslams įgyvendinti ES žuvininkystės ir vandens kultūros sektorius turi savo atskirą struktūrinį fondą, vadinamą Europos žuvininkystės fondu. ES parama teikiama žvejojimo laivynų apimtį mažinimui, žvejojimo uostų įrangos modernizacijai ir tobulinimui, vandens kultūros

ir perdirbimo įrengimams ir daugeliui priemonių produktų pardavimo srityje (http://europa.eu.int/comm/fisheries/doc_et_publ/liste_public/managingfisheries_lt.pdf).

Remiantis Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1198/2006 dėl Europos žuvininkystės fondo EŽF finansinė parama gali būti skirta tokioms priemonėms kaip laivyno reorganizacija, uosto įrengimų modernizacija, palankesnių aplinkai metodų plėtojimas vandens kultūros srityje, žuvies produktų kokybės ir higienos sąlygų tobulinimas, pardavimų skatinimas, vidaus žvejybos gerinimas.

EŽF siekia prisidėti prie tvaraus žuvininkystės išteklių ir jų naudojimo subalansavimo, struktūrinio konkurencingumo stiprinimo bei ekonomiškai gyvybingų šio sektoriaus įmonių plėtros. Taip pat šiam finansiniam instrumentui svarbu prisidėti prie tiekimo į rinką gerinimo ir žuvininkystės bei akvakultūros produktų pridėamosios vertės didinimo, vietovių, priklausančių nuo žuvininkystės ir akvakultūros, atgaivinimo, paramos kaimo plėtrai, kuri susijusi su ūkininkavimo veiklos rūšimis ir jų pertvarka (Tarybos reglamentas dėl Europos žuvininkystės fondo, 2 str.).

Europos žuvininkystės fondas siekdamas savo lėšas skirti tam tikros veiklos sritims vadovaujasi keliais uždaviniais: sustiprinti nedidelės apimties žvejybos patikimumą ir steigti bei remti žuvininkystės sektoriaus gamintojų organizacijas (Tarybos reglamentas dėl Europos žuvininkystės fondo, 1 str.).

Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai

Šis fondas (anksčiau vadintas Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondu) yra finansuojamas iš Europos Sąjungos biudžeto ir skirtas Bendrai žemės ūkio politikai finansuoti. EŽŪFKP teikia paramą verslui, viešosioms agentūroms ir savanoriškoms institucijoms, užsiimančioms veikla žemės ūkyje, susijusioms su aplinkos gerinimu, maisto gamyba ir miškininkystės sektoriais (http://www.durys.org/zinynas/kultura_ir_fondai2.htm).

Kaip nurodoma Tarybos reglamente Nr.1944/2006, EŽŪFKP finansuoja išlaidas, kurios siejasi su bendroju rinkos tvarkymu (pavyzdžiui, priemonės, skiriamos padengti eksporto išlaidas į trečiąsias šalis ir reguliuoti žemės ūkio rinkas). Šio fondo pagalba yra finansuojamos kompensacinės išmokos, eksporto subsidijos, parama teikiama intervenciniams pirkimams. Tai finansinė parama, skiriama kompensuoti tam tikros priemonės įgyvendinimo išlaidas, o ne produkto gamybai remti. Tai pat EŽŪFKP teikia finansavimą pirmojo tikslo priemonėms, skiriamoms kaimo plėtrai, ES kaimo plėtros iniciatyvoms, specifinėms veterinarinėms priemonėms ir informacinėms kompanijoms susijusioms su bendra žemės ūkio politika.

Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai veikla apima ūkių restruktūrizavimą ir modernizavimą, paramą jauniems ūkininkams, paramą perdirbimui ir rinkodarai alternatyviai

ekonominę veiklą kaimo vietovėse (kaimo turizmas, verslai), miškininkystę (apsodinimas mišku) (Tarybos reglamentas iš dalies keičiantis Reglamentą (EB) Nr. 1698/2005 dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai, 2 str.).

Anot V. Nakrošiaus (2003) išmokos iš Orientavimo skyriaus pakilo nuo 8,700 mln. eurų 1978 metais iki 42 000 mln. eurų 2001 metais. Taigi šio fondo lėšos per pastaruosius 23 metus penkis kartus padidėjo, autoriaus nuomone, tiek dėl vidinių priežasčių, tokių kaip naujų narių prisijungimas, tiek dėl išorinių priežasčių, kaip pasaulio rinkų perpildymas. Nepaisant šio augimo, Orientavimo skyriui skiriama ES biudžeto procentinė dalis sumažėjo nuo 67 proc. iki 45 proc. laikotarpyje nuo 1988 iki 2001 metų.

Neformaliai penktuoju struktūriniu fondu vadinamas **Sanglaudos fondas**, kuris įsteigtas pagal Maastrichto sutartį, įsigaliojusią 1993 m. Sanglaudos fondo tikslas – prisidėti prie Bendrijos ekonominės ir socialinės sanglaudos stiprinimo, paramą skiriant dideliems transporto ir aplinkos apsaugos plėtros projektams. Parama skiriama atskiriems projektams. Sprendimą finansuoti projektus iš Sanglaudos fondo priima Europos Komisija. 2000-2006 m. šio fondo biudžetas buvo 18 mlrd. eurų. Lėšų dydis šaliai narei nustatomas remiantis tokiais kriterijais kaip šalies gyventojų skaičius, šalies plotas, BNP vienam gyventojui; socialiniai-ekonominiai faktoriai, pvz. transporto infrastruktūros netolygumas. Tuo tarpu fondas reikalauja, kad būtų:

- finansuojami ne mažesni kaip 10 mln. eurų vertės projektai;
- padengiama ne daugiau kaip 80 – 85 proc. projekto vertės;
- išlaikytas balansas tarp transporto ir aplinkos apsaugos projektų. (http://www.apva.lt/lt/main/cohesion_fund/intro).

Šiuo metu Sanglaudos fondo paramą kartu su Graikija, Ispanija, Portugalija gauna ir naujosios ES narės - Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Malta, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija. Nuo 2007 m. Sanglaudos fondas integruojamas į struktūrinių fondų valdymo sistemą (http://www.esparama.lt/lt/kas_yra_strukturine_parama).

Apibendrinant galima teigti, kad ES naudojami finansiniai instrumentai (tokie kaip struktūriniai fondai) yra tik priemonė regioninės politikos tikslams pasiekti ir jos sėkmė didžia dalimi priklauso nuo to, kaip šalys narės atitinkamais finansavimo periodais sugeba jais pasinaudoti.

1.3. Europos Sąjungos regioninės politikos reforma

ES regioninė (sanglaudos) politika pradėta aktyviai vykdyti, įsteigus Europos regioninės plėtros fondą. Per eilę metų buvo sukurta integruota politikos planavimo ir įgyvendinimo sistema,

atsirado keturi svarbiausieji ES struktūrinių fondų principai (koncentravimas, papildomumas, partnerystė, programavimas), atsirado supaprastinta programavimo procedūra (bendrieji programavimo dokumentai), padidėjo reikalavimai ES struktūrinių fondų veiklos valdymo srityje (priežiūros ir vertinimo reikalavimai). Taip pat buvo įsteigti keli nauji politikos finansavimo instrumentai – Sanglaudos fondas bei Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas.

Europos regioninės politikos reformos kryptys

Siekiant tinkamai apsiuruoti 2000-2006 m. periodui, buvo pradėta ruošti ES plėtrai ir naujų narių priėmimui į ES (naujų stojimo paramos programų sukūrimas). To pasėkoje įvyko tam tikras ES struktūrinių fondų valdymo decentralizavimas bei supaprastinimas, t.y. sumažėjo struktūrinių fondų prioritetinių tikslų ir Bendrijos iniciatyvų skaičius. Tačiau, kaip teigia H. Brožaičio vadovaujamas VšĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvas (2004), toks pakeitimas nepasiekė visų tikslų ir netgi davė priešingų rezultatų. Tai akivaizdžiai parodo veiksmų programų priedo – dokumento, įgyvendinančio paramos strategiją ir prioritetus, kuris apima detalią informaciją priemonių lygiu – įvedimas, dėl kurio atsirado papildomas programavimo etapas, prailginęs programavimo trukmę bei atidėjęs įgyvendinimo pradžią. Taip pat decentralizavus ES struktūrinių fondų valdymą, buvo vėluojama įvesti valdymo sistemas nacionaliniu lygiu, ir jos tapo gana sudėtingos.

V. Nakrošis (2003) pritaria VšĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvo nuomonei ir teigia, kad reformos metu buvo įvesta automatinio lėšų panaikinimo taisyklė „n+2“. Vadovaujantis šia taisykle išsipareigojimo lėšos turi būti išmokėtos iki antrųjų metų pabaigos po išsipareigojimo skyrimo (pvz., 2004 m. išsipareigojimo lėšos turi būti išmokėtos iki 2006 m. pabaigos). Pasak V. Nakrošiaus (2003) atrodo, kad ši taisyklė prisidėjo prie greitesnio lėšų įsisavinimo, bet kartais tai buvo pasiekta ekonominio poveikio sąskaita. H. Brožaičio vadovaujamas VšĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvas (2004) taip pat pamini, kad šios taisyklės poveikis nėra visiškai ištirtas, nes iki šiol ji buvo pritaikyta vos du kartus: 2003 m. ir 2004 m. pradžioje atitinkamai 2000 m. bei 2001 m. senbuvėse ES valstybėse narėse, gaunančioms ES struktūrinių fondų paramą.

H. Brožaičio vadovaujamas VšĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvas (2004) mano, kad paskutiniosios ES regioninės politikos reformos kryptys, nukreiptos į 2007-2013 m. finansavimo periodą, buvo panašios į ankstesnias reformas. Buvo siekiama atsižvelgti į ES plėtrą, supaprastinti ir decentralizuoti ES struktūrinių fondų programavimą ir įgyvendinimą bei didinti ES struktūrinių fondų paramos efektyvumą. Nauja reformos kryptimi galima laikyti didesnę ES struktūrinių fondų strateginę orientaciją, susiejant ES struktūrinių fondų paramą su ES strategijomis (H. Brožaičio vadovaujamas VšĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių

kolektyvas, 2004, p.6). 2007-2013 m. laikotarpiu ES struktūrinių fondų valdymas bus pagrįstas ne tik koncentravimo, papildomumo, programavimo ir partnerystės, bet ir kitais principais, tokiais kaip proporcingumo principas, reiškiantis, kad nuo valstybei narei skirtos paramos sumos proporcingai turi priklausyti ES struktūrinių fondų valdymo reikalavimai, subsidiarumo (pavaldumo) principas, kuriuo remiantis konkrečius veiksmus turi vykdyti žemiausio lygio valdžios institucijos, galinčios juos efektyviai atlikti (Tarybos reglamentas nustatantis bendrąsias nuostatas dėl Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo ir Sanglaudos fondo, 4 str.).

Atskirų ES struktūrinių fondų pokyčiai

Pasak J. Batcher ir S. Taylor (2006), Europos regioninės plėtros fondo finansuojamos sritys naujajame finansavimo laikotarpyje išliks beveik nepakitusios. Kaip ir anksčiau, šio fondo lėšos bus skiriamos dviem esminėms kryptims – viešosios infrastruktūros plėtrai bei gamybinio sektoriaus tiesioginei ir netiesioginei paramai. Anot H. Brožaičio vadovaujamo VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvo (2004), tikėtina, kad naujo programinio laikotarpio metu daugiau dėmesio bus teikiama tyrimų ir inovacijų finansavimui iš ERPF.

Naujajame Europos Parlamento ir Tarybos reglamente dėl ERPF yra pirmą kartą minima galimybė išskirtiniais atvejais ERPF lėšomis finansuoti ir projektus bei veiklas trečiojoje šalyje (iš esmės, ES kaimyninėse šalyse), jeigu šie teikia naudą ES šalių narių regionams. Taigi, ši nuostata atveria naujas galimybes užtikrinti visavertį bendradarbiavimo per sienas projektų, apimančių ES šalių narių ir ES kaimyninių šalių regionus, finansavimą (Tarybos reglamentas dėl Europos regioninės plėtros fondo, 3 str.).

Tuo tarpu J. Batcher ir S. Taylor (2006) daug kalba apie šio fondo išlaidų tinkamumą ir pabrėžia, kad 2007-2013 m. laikotarpiu išlaidų tinkamumo tvarka bus nustatoma nacionaliniu lygiu pagal bendrus ES išlaidų tinkamumo principus. H. Brožaičio vadovaujamas VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvas (2004) taip pat priduria, kad ERPF reglamente numatyta, jog bus nustatyti bendri išlaidų tinkamumo principai (negali būti finansuojamas PVM, palūkanos už skolą, žemės įsigijimo išlaidos, kurios viršija 10 proc. visų tinkamų išlaidų, būstas, atominių jėgainių uždarymas), o detalios išlaidų taisyklės bus nustatomos nacionaliniu lygiu (Tarybos reglamentas dėl Europos regioninės plėtros fondo, 7 str.). Nors decentralizavimo ir supaprastinimo kryptį reikia vertinti teigiamai, bet atsiranda rizika, kad nacionaliniu lygiu gali būti nustatytos sudėtingesnės taisyklės.

Žvelgiant į Tarybos reglamentą dėl Europos socialinio fondo, naujuoju finansavimo periodu išskiriamas didesnis suderinamumas su Europos užimtumo strategija bei padidintas dėmesys švietimo ir mokymo sistemų reformoms. Kaip pastebi H. Brožaičio vadovaujamas VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvas (2004), ankstesniame reglamente sistemų ir

struktūrų finansavimas buvo tiesiog paminėtas prie tinkamų veiksmų, tačiau nebuvo detalizuotos atskiros sritys (pvz., pradinis mokymas), o dabartinis dėmesys sudarys sąlygas finansuoti veiksmus platesniu mastu nei 2000-2006 m. laikotarpiu.

Anot J. Batcher ir S. Taylor (2006), ESF ir ERPF gali finansuoti vienas kito finansuojamas sritys 5 proc. ribose. Tačiau Tarybos reglamente dėl Europos socialinio fondo numatyta, kad toks finansavimas socialinės atskirties srityje galėtų sudaryti ir iki 10 proc. ribos.

Sanglaudos fondo atveju, kaip teigia H. Brožaičio vadovaujamas VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvas (2004), pagrindinis pokytis yra šio fondo paramos administravimo pobūdžio pasikeitimas. Pastarasis fondas naujuoju programavimo periodu taps tokiu pačiu finansavimo šaltiniu kaip ir ERPF, ESF, nepaisant to, kad anksčiau rėmė atskirus, stambius infrastruktūros projektus. Dabartiniu laikotarpiu jis bus naudojamas finansuoti Konvergencijos tikslo programas. J. Batcher ir S. Taylor (2006) pabrėžia, kad toks pasikeitimas, sumažins administracinę krūvį Europos Komisijai, nes ženkliai išsiplėtus Sanglaudos fondo paramą gaunančių šalių skaičiui (anksčiau jų būdavo 4, šiuo metu – 15), EK sunkiai susidoroja su ženkliai pagausėjusių jai teikiamų atskirų projektų vertinimu.

J. Batcher ir S. Taylor (2006) pažymi, kad kitas ne mažiau svarbus pasikeitimas – atsisakymas reglamentavimo, kad konkrečios šalies atveju apie pusė Sanglaudos fondo paramos turėtų tekti aplinkosaugos, o kita pusė – transporto infrastruktūrai. Tai pastebi ir H. Brožaičio vadovaujamas VŠĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvas (2004) ir teigia, kad naujajame reglamente yra nuostata, jog investicijos į visas Sanglaudos fondo remiamas sritys turėtų būti subalansuotos. Tuo tarpu Europos Sąjungos Tarybos pranešime Nr. 15915 teigiama, kad 2007–2013 m. naujoms ES valstybėms narėms Sanglaudos fondo parama sudarys 1/3 visos ES struktūrinės paramos (ERPF, ESF ir Sanglaudos fondas), atsižvelgiant į didelį investicijų poreikį infrastruktūrai šiose šalyse.

Apibendrinant Europos Sąjungos regioninės plėtros ir struktūrinių fondų skyrių galima teigti, kad ES regioninės plėtros politika nemažai prisidėjo prie valstybių, įstojusių į Europos Sąjungą, ekonominio vystymosi. Ši politika nesiremia vien tik išteklių perskirstymu, bet panaudodama struktūrinių fondų teikiamą finansinę paramą ji siekia kurti naujus išteklius. Kiekvienas iš keturių struktūrinių fondų yra skirtas konkrečiai sričiai pagal atskiras temas, kuriais remiantis yra įgyvendinama ES regioninės plėtros politika ir jos tikslai bei principai.

2. REGIONINĖS PLĖTROS REZULTATYVUMO IR SF PANAUDOJIMO VERTINIMO METODIKOS PARENGIMAS

Tiek Lietuvos, tiek kitų šalių regioninę plėtrą galima traktuoti kaip visumą priemonių, kurios skirtos skatinti ekonominį augimą regione, kuo efektyviau naudojant vietinius išteklius. Tokiu atveju pirmenybė teikiama ekonominei plėtrai, siekiant greitesnio šalies ekonomikos augimo. R. Bagdzevičienė (2001) pripažįsta, kad valstybės regioninė plėtra taip pat gali būti traktuojama kaip visuma priemonių, užtikrinančių vienodas gyvenimo sąlygas ir gyvenimo lygį visiems piliečiams, nepriklausomai nuo to, kurioje šalies vietoje jie gyvena. Paprastai lyginamosiose analizėse ir įvairiuose tyrimuose pirmenybė yra teikiama pirmajai regioninės plėtros sampratai, kitaip tariant, ekonomikos augimui, šaliai išgyvenant ekonominio smukimo laikotarpį. Ž. Simanavičienė ir A. Kilijonienė (2004) teigia, kad tik pasiekus tam tikrą ekonomikos augimo laipsnį, galima pradėti vis daugiau dėmesio skirti gyvenimo lygiui ir gyvenimo sąlygų suvienodinimui šalyje.

Glaudžiai su regionine plėtra siejasi regioninės politikos terminas. Vykdoma valstybės mastu regioninė politika apibrėžia šalies valdymą erdviu ir regioniniu aspektu. Ji taip pat parodo ryšius tarp valstybės ir regionų bei regionų tarpusavyje. (Bagdzevičienė, Rimas, Venckus, 2002, p. 2).

Anot R. Pareigio ir O. Dorofejevos (2004) Lietuvoje nors ir nedidelėje šalyje ekonominiai, socialiniai ir visuomenės teritoriniai skirtumai yra pakankamai ryškūs. Sparčiausiai besivystantys Lietuvos regionai pagal socialinės ir ekonominės plėtros rodiklius (BVP vienam gyventojui, nedarbo lygis, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis) gerokai daugiau lenkia lėčiau besiplėtojančias teritorijas.

Kaip jau minėta ankstesniame skyriuje, Lietuva, įgyvendinant ES regioninę politiką, yra laikoma vienu regionu. Tokiu būdu siekiama, kad ES investicinė parama ne didintų, o mažintų išsivystymo netolygumus tarp Lietuvos regionų. Priešingu atveju, tai prieštarautų Bendrijos propaguojamai ekonominės ir socialinės sanglaudos idėjai. R. Bagdzevičienė (2001) mano, kad tokioje situacijoje visa atsakomybė tenka pačiai Lietuvai, kuri dalyvaudama ES regioninėje politikoje turi užsitikrinti tolydžią visų regionų plėtrą per nacionalinę regionų plėtros politiką.

Toliau šiame skyriuje yra nagrinėjama susiklosčiusi Lietuvos regioninė plėtros situacija, kylančios problemos šioje srityje. Taip pat analizuojamas ES struktūrinių fondų (SF) vaidmuo mažinant problemas, atliekama SF įsisavinimo pirmuoju finansavimo periodu analizė. Be to, rengiama rodiklių sistemos ir daugiakriterinės analizės metodika, pagal kurią bus vertinamas struktūrinių fondų panaudojimo efektyvumas.

2.1. Lietuvos regioninės plėtros problemos ir SF vaidmuo

Nagrinėjant Lietuvos regioninės plėtros politiką ir teritorinius skirtumus tiek ekonominiu, tiek socialiniu aspektu, N. Dragūnienė ir A. Jurkauskas (2001) mano, kad vienu svarbiausiu indikatoriumi yra laikomas vienam gyventojui tenkantis BVP, kuris gali atskleisti ryškius skirtumus tarp šalies regionų. Taip pat autoriai teigia, kad reikia atsižvelgti ir į populiacijos dydį ir struktūrą, vartojimo pajamas ir išlaidas, užimtumą, sveikatos priežiūrą, mokslą ir išsilavinimą, nusikalstamumą bei žmogaus teisių apsaugą.

4 lentelė

Bendras vidaus produktas (BVP) Lietuvos apskrityse 2002-2006 m., proc.

Apskritys	BVP, proc.				
	2002	2003	2004	2005	2006
Alytaus	4,2	3,9	3,8	3,7	3,5
Kauno	18,9	19,3	19,1	19,4	19,5
Klaipėdos	12,0	11,8	11,5	11,8	11,6
Marijampolės	3,6	3,7	3,6	3,5	3,5
Panevėžio	7,4	7,1	7,4	7,0	6,5
Šiaulių	7,9	8,0	8,2	7,9	7,8
Tauragės	2,2	2,1	2,0	1,9	1,8
Telšių	4,3	4,4	4,6	4,5	4,3
Utenos	4,4	4,5	4,4	4,3	4,1
Vilniaus	35,0	35,2	35,4	35,9	37,3

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Analizuojant bendrojo vidaus produkto procentinį pasiskirstymą Lietuvos apskrityse 2002-2006 m. laikotarpiu, akivaizdžiai pastebima, kad daugiausiai BVP sukuria didžiosios apskritys: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad tik Vilniaus apskrityje BVP produktas yra nuolat augantis, o po galimybės pritraukti ES SF lėšas, jis netgi ženkliai padidėjo ir 2006 m. siekė 37,3 proc. Lietuvos BVP. Mažiausią dalį šalies BVP sudaro Tauragės apskritis, kurioje BVP procentinė dalis po įstojimo į ES ir atsiradusios galimybės pritraukti struktūrinių fondų lėšas apskrities vystymosi gerovei ne tik, kad ne padidėjo, bet priešingai, analizuojamu laikotarpiu kiekvienais metais vis mažėjo. 2006 m. Tauragės apskrities BVP sudarė 1,8 proc. Lietuvos BVP. Tai 20 kartų mažesnis procentas nei Vilniaus apskrities. Pateikti duomenys rodo, kad visos mažosios apskritys nepajuto teigiamos ES įtakos, nes jų BVP procentinė dalis šalies BVP nuolat mažėjo, išskyrus Telsšių apskritį.

Žvelgiant į rodiklius, kuriuos pasitelkus galima lengviau analizuoti vykdomą Lietuvos regioninės plėtros politiką, R. Bagdzevičienė, J. Rimas ir A. Venckus (2002) mano, kad BVP augimas, nors ir daugelyje analitinių straipsnių ES įvardijamas pagrindiniu ekonomikos augimo rodikliu, atspindinčių pokyčius atskiruose regionų plėtros lygiuose, nesugeba atspindėti bei pagerinti regionuose gyvenimo kokybės rodiklių lygio. Šie autoriai taip pat teigia, kad reikia

analizuoti ir nedarbo lygio skirtumus bei tiesioginių investicijų pasiskirstymą, nes pastarieji rodikliai gali vis dėlto geriau parodyti atskirų regionų plėtrą Lietuvoje. Šiai minčiai pritaria ir R. Garalienė, G. Belazarienė (2001), kurios sako, kad regiono socialinis ir ekonominis augimas galimas tik didėjant investicijoms, įskaitant ir užsienio. Pati valstybė reikšmingam ekonominiam augimui neišgali skirti pakankamą dalį lėšų investicijoms. Tokiai problemai spręsti reikia sudaryti investicinį klimatą, patrauklų tiek užsienio, tiek vietiniam investuotojams. Investicinis klimatas yra suprantamas kaip palankių sąlygų investicijoms sukūrimas tam tikroje vietoje, regione (Garalienė, Belazarienė, 2001, p. 127). Pastarųjų autorių išsakytą nuomonę palaiko ir R. Džiugaitė bei J. Nedzveckas (2001).

Siekdama kuo išsamiau išanalizuoti Lietuvos regioninės plėtros problemas ir daromą ES įtaką, toliau savo darbe aptarsiu siūlomą nedarbo lygį (5 lentelė) ir tiesiogines užsienio investicijas (6 lentelė).

5 lentelė

Nedarbo lygis Lietuvos apskrityse 2002-2006 m., proc.

Apskritys	Nedarbo lygis, proc.				
	2002	2003	2004	2005	2006
Alytaus	16,2	13,6	16,0	8,2	5,1
Kauno	14,0	12,1	10,3	8,9	5,9
Klaipėdos	12,3	12,5	12,7	7,0	6,8
Marijampolės	10,5	7,5	6,9	3,0	2,6
Panevėžio	13,3	11,4	12,6	10,8	8,0
Šiaulių	14,8	16,9	12,6	10,1	5,7
Tauragės	8,6	9,5	8,9	6,0	4,2
Telšių	15,4	12,5	10,3	7,9	5,6
Utenos	14,3	15,3	12,3	6,0	5,9
Vilniaus	14,5	11,7	11,1	8,6	5,0
Lietuvoje	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Nedarbo lygis Lietuvoje 2002-2006 m. kito skirtingai visose apskrityse, tačiau pastebima nuolatinio mažėjimo tendencija. 2006 m. bendras nedarbo lygis visoje šalyje siekė 5,6 proc. Atkreiptinas dėmesys, kad didelis nedarbo lygio sumažėjimas buvo 2005-aisiais, ypač Alytaus, Klaipėdos, Utenos ir Vilniaus apskrityse. Pagal darbo biržoje užsiregistravusių bedarbių skaičių 2002-2004 m. vienu didžiausiu nedarbo lygiu pasižymėjo Alytaus ir Šiaulių apskritys, 2004-2006 m. - Panevėžio, Šiaulių ir Kauno (nuo 2005 m.) apskritys. Tuo tarpu žemiausias nedarbo lygis 2002-2006 m. laikotarpiu buvo Tauragės ir Marijampolės apskrityse. Pastarojoje apskrityje nedarbo lygis ženkliai sumažėjo 2005 m. ir pasiekė 3,0 proc.

Pasak R. Bagdzevičienės, J. Rimo ir A. Venckaus (2002), nykstant laisvo kapitalo judėjimo barjerams, plečiantis tarptautiniam bendradarbiavimui, vis svarbesnis vaidmuo tenka tiesioginėms užsienio investicijoms. Lietuva iki įstojimo į ES, pasižymėjo palyginti neblogai išplėta

infrastruktūra, kvalifikuota darbo jėga ir palyginti aukšta gaminių kokybė, todėl buvo patraukli užsienio investitoriams. Nepaisant šalyje esančio ekonomikos nestabilumo ir didelės rizikos, tarptautinės kompanijos pradėjo palaipsniui investuoti į Lietuvos ūkį.

2006 metais tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje sudarė apie 24 mln. Lt. Statistikos departamento duomenimis, 2002 m. tiesioginės užsienio investicijos siekė 11 mln. Lt ir kasmet vidutiniškai didėjo 18 proc. Didžiausias Lietuvai tenkančių užsienio investicijų padidėjimas buvo 2006 m. – 32 proc.

R. Džiugaitė bei J. Nedzveckas (2001) teigia, kad maisto ir lengvosios pramonės įmonės, kurios visada Lietuvoje buvo prioritetinių šakų įmonės, pritraukia daugiausia užsienio investicijų. Didžioji tokių įmonių dalis sukoncentruota penkiuose didžiausiose Lietuvos miestuose, o tai padidina šių miestų patrauklumą investicijoms.

6 lentelė

Tiesioginės užsienio investicijos Lietuvos apskrityse 2002-2006 metais (mln. Lt)

Apskritys	Tiesioginės užsienio investicijos, mln. Lt				
	2002	2003	2004	2005	2006
Alytaus	147,0	141,2	189,6	170,6	396,6
Kauno	1310,5	1573,4	1849,4	1886,9	2584,5
Klaipėdos	1294,6	1361,9	1547,4	1743,3	2159,3
Marijampolės	61,3	73,6	78,1	112,0	100,8
Panevėžio	453,1	459,8	678,5	728,3	683,5
Šiaulių	165,8	179,1	187,2	193,7	276,6
Tauragės	19,5	14,6	22,6	21,5	27,0
Telšių	17,1	555,7	767,9	1171,6	3825,3
Utenos	205,0	335,3	251,7	218,4	266,4
Vilniaus	6988,0	8489,2	8127,0	9946,3	13575,8
Lietuvoje	10662	13184	13699	16193	23896

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

2002-2006 m. Vilniaus apskritis užėmė lyderio pozicijas pagal tiesiogines užsienio investicijas, kurios siekė vidutiniškai apie 11,8 mlrd. Lt. Antroje ir trečioje vietoje atitinkamai buvo Kauno ir Klaipėdos apskritys su vidutiniškai 2,3 mlrd. Lt ir 2,0 mlrd. Lt per metus. Tuo tarpu tiesioginės užsienio investicijos analizuojamu laikotarpiu Tauragės apskrityje tesudarė 0,02 mlrd. Lt (590 kartų mažiau nei Vilniaus apskrityje), Marijampolės – 0,1 mlrd. Lt (118 kartų mažiau nei Vilniaus apskrityje).

Kaip galima pastebėti, daugiausiai investicijų pritraukia ekonominiai centrai, turintys gerą infrastruktūrą bei padėti pagrindinių magistralių atžvilgiu. Valstybės regioninis vystymasis yra objektyvus veiksnys, pasireiškiantis ir Lietuvoje. Viena iš pasireiškimo formų – netolygaus investicijų pasiskirstymas, tam tikrų koncentracijos židinių susidarymas. Išskirtini regionai, kaip investicijoms patrauklūs Centro, Pietryčių, Vakarų, taip pat nepatrauklūs Pietvakarių, Šiaurės, Rytų Žemaitijos ir kt., sudaro tam tikrą sistemą, kuri galėjo būti naudojama formuojant Lietuvos

regioninę politiką. Investicijos galbūt nėra pagrindinis rodiklis juos išskiriant, tačiau į tai neatsižvelgti negalima, nes nuo to priklausys tolesnė regionų plėtra (Garalienė, Belazarienė, 2001, p. 129).

G. Mačys (2005), nagrinėdamas Lietuvos regioninę plėtrą ir aiškindamasis regionų išsivystymą bei iš to kylančias problemas, išskiria kiek kitokius svarbiausius socialinius ir ekonominius rodiklius: vienam šalies gyventojui tenkanti metinio BVP dalis, nedarbo lygis, darbo jėgos pasiskirstymas pagal ekonomikos sektorius, materialiniai vidaus investicijų skirtumai bei tiesioginės užsienio investicijos. Reikia pabrėžti, kad anksčiau analizuoti autoriai vienu ar kitu rodikliu šiam autoriui taip pat pritarė: N. Dragūnienė ir A. Jurkauskas (2001) - vienam šalies gyventojui tenkanti metinio BVP dalis; R. Bagdzevičienė, J. Rimas ir A. Venckus (2002) – nedarbo lygis ir tiesioginės užsienio investicijos; R. Garalienė, G. Belazarienė (2001) – tiesioginės užsienio investicijos; R. Džiugaitė bei J. Nedzveckas (2001) – tiesioginės užsienio investicijos.

Norėdama detaliai išanalizuoti Lietuvos vykdomą regioninę plėtrą ir pastebėti ar ES SF lėšos daro jai įtaką, toliau išnagrinėsiu G. Mačio (2005) pateiktus, o kitų autorių nenagrinėtus darbo jėgos pasiskirstymo pagal ekonomikos sektorius ir materialinių vidaus investicijų skirtumų rodiklius (atitinkamai 7 ir 8 lentelės).

7 lentelė

Darbo jėgos pasiskirstymas pagal ekonominius sektorius 2002-2006 m., tūkst. gyv.

Ekonominis sektorius	2002	2003	2004	2005	2006
Žemės ūkis, medžioklė ir miškininkystė	249,8	255,5	225,6	204,2	183,9
Pramonė	293,3	297,5	288,7	296,2	296,0
Statybos	93,2	107,1	116,2	132,5	148,7
Paslaugos	768,8	776,5	803,9	838,2	867,7
Iš viso	1405,9	1438,0	1436,3	1473,9	1499,0

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Galima teigti, kad 2002-2006 m. Lietuvoje užimtų ekonominėse veiklose gyventojų bendras skaičius nuolat auga, išskyrus 2004 metus, kai sumažėjo 0,1 proc., lyginant su 2003-aisiais. Atkreiptinas dėmesys į žemės ūkio, medžioklės ir miškininkystės sektorių, kuriame užimtumas ir darbo jėgos skaičius ženkliai pradėjo mažėti nuo 2003 m. Kasmet šiame sektoriuje vidutiniškai sumažėja 10,4 proc. darbo jėgos, o tuo pačiu ir gyventojų užimtumas. Tuo tarpu statybos ir paslaugų sektoriuose darbo jėga atitinkamai kasmet padidėja apie 12,4 proc. ir 3,1 proc. Pramonės sektoriuje užimtumas ženkliai buvo sumažėjęs 2004 m. – 3,0 proc., tačiau nuo 2005 m. darbo jėgos kiekis didėja ar bent jau išlieka nepakitęs (2,5 proc.).

Kalbant apie materialinių vidaus investicijų rodiklius G. Mačys (2005) teigia, kad didžiąją materialinių investicijų dalį sudaro privataus sektoriaus bei valstybinių įmonių ir įstaigų lėšos,

panaudotos statybai, plėtrai, rekonstrukcijai, remontui, modernizavimui, įrenginiams, inventoriui, mašinoms, transporto priemonėms ir kitoms išlaidoms. Šis rodiklis vienam gyventojui rodo regiono įmonių veiklos gyvybingumą ir gebėjimą investuoti bei kurti darbo vietas.

8 lentelė

Materialinės investicijos vienam gyventojui Lietuvos apskrityse 2002-2006 m., tūkst. Lt

Apskritys	2002	2003	2004	2005	2006
Alytaus	1,5	1,9	1,9	2,5	3,4
Kauno	2,1	2,1	2,8	3,8	4,2
Klaipėdos	2,6	2,4	3,9	6,4	6,1
Marijampolės	1,3	1,4	1,7	2,0	3,5
Panevėžio	1,7	1,9	2,2	2,4	3,2
Šiaulių	1,2	1,2	1,8	2,1	3,1
Tauragės	0,9	1,0	1,1	1,3	1,9
Telšių	2,0	2,6	2,3	2,8	4,4
Utenos	1,4	1,6	2,9	3,4	2,8
Vilniaus	3,8	4,0	5,7	7,2	7,4
Lietuvoje	2,3	2,5	3,5	4,5	5,0

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Materialinių investicijų, tenkančių vienam gyventojui, sumos skirtumas 2002-2005 m. nuolat didėjo ir augo. 2005-aisiais Vilniaus apskritis pagal materialines investicijas vienam gyventojui buvo 6 kartus pranašesnė nei Tauragės apskritis. Atkreiptinas dėmesys, kad 2006 m. šis skirtumas sumažėjo iki 4 kartų. Visose Lietuvos apskrityse ženkliai besiskiriančios materialinės investicijos, tenkančios vienam gyventojui, koreliuoja su BVP vienam gyventojui bei nedarbo lygiu jose. Daugiausiai materialinių investicijų vienam gyventojui 2002-2006 m. teko Vilniaus ir Klaipėdos apskrityse, mažiausiai šiuo laikotarpiu – Tauragės apskričiai. 2003 m. ir 2006 m. Telšių apskritis taip pat užėmė aukštą poziciją pagal šį rodiklį.

Materialinių investicijų, tenkančių vienam gyventojui, vidutinį šalies lygį 2002-2006 m. viršijo Klaipėdos ir Vilniaus apskritys. Kauno apskritis šiuo rodikliu analizuojamu laikotarpiu nei vienais metais neviršijo vidutinio Lietuvos lygio, tuo tarpu Telšių apskritis 2003 m. viršijo 4 proc.

Apskričių statistikos vertinimas neatskleidžia viso Lietuvos regionų išsivystymo netolygumų vaizdo. Išsivystymo netolygumai savivaldybių lygmenyje yra kur kas didesni. Kiekvienoje apskrityje yra bent vienas ar du stipresni ekonominės plėtros centrai, kurie stipriai pakelia viso regiono išsivystymo vidurkį. Geri Vilniaus ir Klaipėdos apskričių ekonominės plėtros duomenys yra pirmiausia dėl labai sparčios šių apskričių centrų – Vilniaus ir Klaipėdos miestų – ekonominės plėtros. Ekonominė plėtra sparti ir 20 – 30 kilometrų spinduliu nuo didžiausių šalies miestų, nes šios prie miestų prigludusios teritorijos kartu su miestu sudaro bendrą darbo rinkos regioną (pvz., Kretinga, Gargždai ir Palanga aplink Klaipėdą). Tuo tarpu ekonominė padėtis labiau nuo centrų nutolusiose teritorijose (pvz., Šalčininkų rajonas Vilniaus apskrityje ir Skuodo rajonas

Klaipėdos apskrityje) yra tokia pat bloga arba dar blogesnė nei lėčiausiai besivystančių apskričių – Tauragės, Marijampolės ir Šiaulių – savivaldybėse (http://www.ldb.lt/LDB_Site/index.htm).

G. Mačys (2005) kalbėdamas apie Lietuvos regioninę plėtros padėtį ir siūlydamas analizuoti penkis ekonominius ir socialinius rodiklius, taip pat mini ir darbo užmokestį, kadangi pastarasis rodiklis ženkliai skiriasi savivaldybių lygmenyje.

Statistikos departamento duomenimis vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis Lietuvoje 2006 m. buvo 1496 Lt. Tik 5 savivaldybėse iš 60 šis rodiklis buvo aukštesnis nei Lietuvos vidurkis, o apie 55 proc. savivaldybių vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis buvo 20-30 proc. žemesnis nei Lietuvos vidurkis (9 lentelė). Visagino savivaldybės vidutinis bruto darbo užmokestis viršijo Šiaulių rajono savivaldybės tą patį rodiklį 1,9 karto.

9 lentelė

Savivaldybės su aukščiausiu ir žemiausiu vidutiniu mėnesiniu bruto darbo užmokesčiu 2006 m.

Žemiausias		Aukščiausias	
Savivaldybė	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt	Savivaldybė	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, Lt
Šiaulių r. sav.	1039	Visagino sav.	2001
Kalvarijos sav.	1041	Vilniaus m. sav.	1813
Šilalės r. sav.	1054	Mažeikių r. sav.	1673
Vilkaviškio r. sav.	1063	Klaipėdos m. sav.	1617
Radviliškio r. sav.	1062	Jonavos r. sav.	1598
Joniškio r. sav.	1070	Kauno m. sav.	1478

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Aukštą vidutinį darbo užmokestį Visagino ir Mažeikių rajonų savivaldybėse (atitinkamai 2001 Lt ir 1673 Lt) lemia dominuojantys vietiniai darbdaviai – Ignalinos atominė elektrinė ir Mažeikių nafta. Neatsižvelgus į šių įmonių duomenis, situacija minėtuose rajonuose būtų viena prasčiausių Lietuvoje. Nepaisant to, kad Šiaulių apskritis gali didžiuotis kai kurių ekonominių – socialinių rodiklių pranašumu, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis yra žemiausias Šiaulių r. savivaldybėje ir siekia 1039 Lt. Turtingiausiose miestų savivaldybėse vidutinis bruto darbo užmokestis buvo apie 30-50 proc. aukštesnis nei neturtingiausiose savivaldybėse.

Ekonominiai sunkumai turi skaudžius socialinius padarinius. Skurdas, socialinė atskirtis, žema gyvenimo kokybė ypač pasireiškia vietovėse, kuriose ekonominė plėtra yra lėta. Žemės ūkis yra pagrindinė ekonominė veikla daugelyje kaimiškų savivaldybių, kuriose darbingų gyventojų užimtumas žemės ūkyje, miškininkystėje, žvejyboje ir susijusioje perdirbamojoje pramonėje viršija 50 proc. Lietuvos kaimo vietovės patiria daug struktūrinių problemų, tokių kaip smulkūs ūkiai, žemas darbo produktyvumas, lėšų investicijoms ir gamybos modernizavimui trūkumas, didėjantis vidutinis gyventojų amžius, susidėvėjusi viešųjų paslaugų infrastruktūra ir daugelis socialinių problemų. Vietinės šių problemų sprendimo galimybės yra gana ribotos ir labai svarbios valstybės

ekonominės politikos priemonės (Regioninė politika periferiniam regionui: tendencijos ir galimybės, 2003, p. 17). Tuo tikslu šioms sritims yra skiriama ES SF parama, tačiau apžvelgti rodikliai rodo, kad ne visada yra sulaukiamas norimas rezultatas.

Ekonominė padėtis didžiuosiuose miestuose yra daug geresnė nei miesteliuose ar kaimo vietovėse. Čia paprastai geriau išvystyta transporto, telekomunikacijų, energetikos infrastruktūra, kur kas geresnis įvairių paslaugų prieinamumas, didesnė vietos rinka, aukštesnė gyventojų perkamoji galia, o tai savo ruožtu palengvina investicijas ir ES struktūrinės paramos įsisavinimą bei sėkmingą jos panaudojimą.

Didžiuosiuose miestuose koncentruojasi ir aukštojo mokslo bei mokslinių tyrimų įstaigos. 2006 metais 13 iš 16 kolegijų ir 16 iš 19 universitetų buvo įsikūrę trijuose didžiausiuose miestuose. Tokios mokymo ir švietimo įstaigos pritraukia gambiausią ir aktyviausią jaunimą iš kitų vietovių, kuriose nėra aukštojo mokymosi galimybių. Kai kurios aukštosios mokyklos turi savo filialus arba studijas regionuose, neturinčiuose savarankiškų aukštojo mokslo mokymo galimybių.

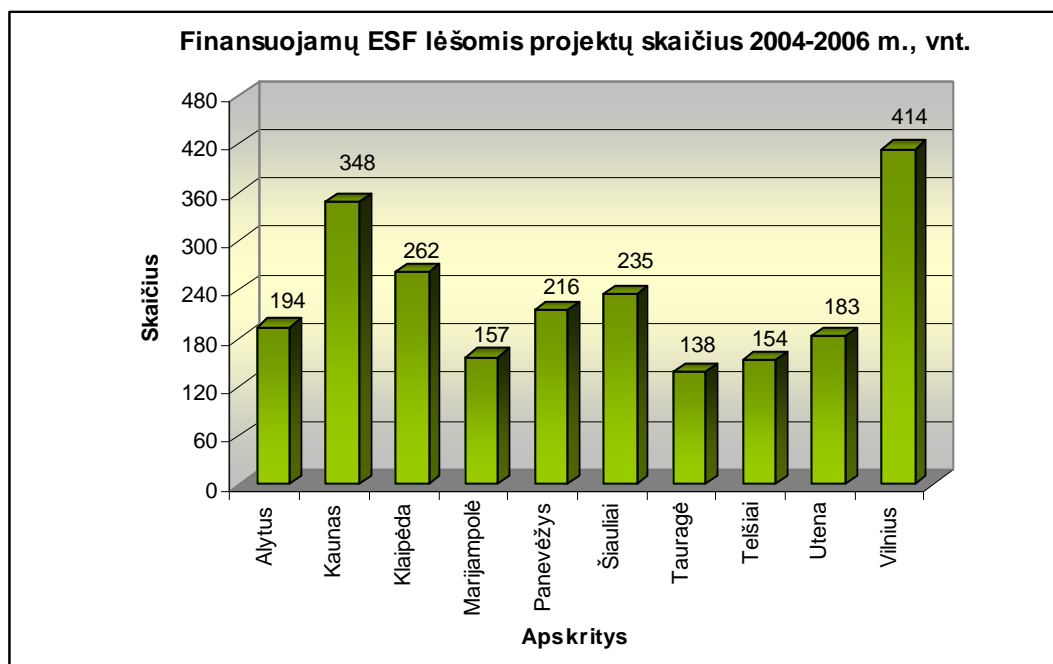
Profesinės ir aukštesniosios mokyklos yra tolygiau pasiskirsčiusios visoje šalyje ir tik 44 iš 84 profesinių ar aukštesniųjų mokyklų 2006 metais buvo išsidėsčiusios trijuose didžiuosiuose miestuose. 43 iš 60 savivaldybių turėjo bent po vieną tokių mokyklų. Šios mokymo įstaigos įgyja vis didesnę reikšmę darbo jėgos kvalifikacijos tobulinimui ir perkvalifikavimui, kuris taip pat tampa vis labiau prieinamas ir su ES struktūrinių fondų parama (Mačys, 2005, p. 110).

Pateikti rodikliai nėra vieninteliai ir labiausiai įtakojantys regionų netolygumus. Jie taip pat nevisiškai atskleidžia Lietuvoje vykdomą regioninę plėtrą. Norint kuo detaliau ir tiksliau išsiaiškinti padėtį, reiktų analizuoti visus įmanomus bendrus šalies, ūkio ir finansinius, makroekonominius ir kitokius rodiklius. ES įvardijamas pagrindiniu ekonomikos augimo rodikliu, atspindinčių pokyčius atskiruose regionų plėtros lygiuose, yra BVP. Tačiau jis apibūdinamas tik kaip realiausias rodiklis, atspindintis pokyčius atskirų regionų plėtros lygiuose. Praktika rodo, kad nors ir ES šalyse narėse buvo pasiekta atskirais atvejais aukštų augimo tempų, vis dėlto nesugebėta pagerinti gyvenimo kokybės rodiklių lygio. Be to, kaip teigia D. Štreimikienė (2001) regioninė plėtra yra ne vien pramonės išsivystymas regionuose. Jos nuomone, svarbiausias regioninės plėtros uždavinys yra susijęs su gyvenimo kokybės užtikrinimu, kuris reiškia visų pirma gyventojų skurdo, aprūpinimo gyvenamu plotu, viešųjų paslaugų kokybės ir galimybės jas gauti bei darbo pasiūlos problemų sprendimą.

2.2. SF panaudojimo pirmuoju finansavimo periodu Lietuvoje analizė

Gilinantį į susiklosčiusią situaciją Lietuvoje, visų keturių Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama atskiriems Lietuvos regionams 2004-2006 metais išsidėstė pakankamai panašiai.

Skyrelyje analizuojamas Europos socialinio (ESF) ir Europos regioninės plėtros (ERPF) fondų panaudojimas mūsų šalyje.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Europos Sąjungos struktūrinės paramos barometrą <www.esparama.lt>

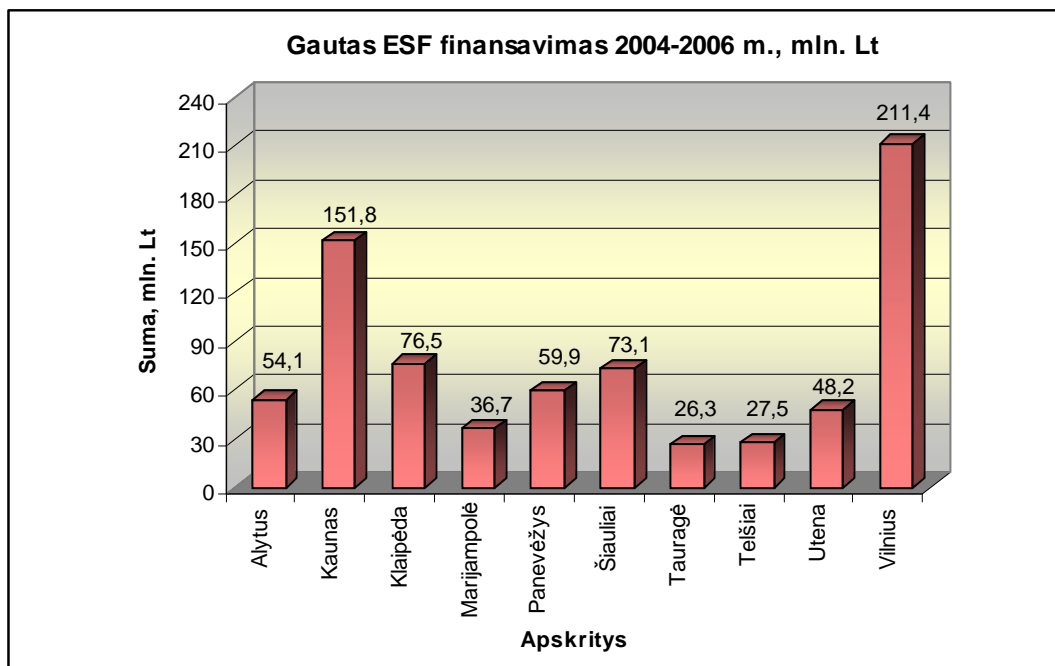
1 pav. Finansuojamų ESF lėšomis projektų skaičius 2004-2006 m., vnt.

Analizuojant pirmuoju finansavimo periodu ESF lėšų panaudojimą kiekvienoje Lietuvos apskrityje, galima pastebėti, kad didžiausias projektų skaičius finansavimo sulaukė labiausiai išsivysčiusiuose Lietuvos regionuose – Vilniaus ir Kauno apskrityse, atitinkamai 414 ir 348 projektai. Mažiausiai finansuojamų ESF lėšomis projektų buvo įgyvendinama Tauragės apskrityje – 138 projektai. Lyginant šios apskrities finansuojamų projektų skaičių su didžiosiomis apskritimis, ji paramos sulaukė 3 kartus mažesniai projektų skaičiui nei Vilniaus apskritis ir 2,5 kartus – nei Kauno apskritis. Marijampolės ir Telšių apskritims finansinė ESF parama buvo suteikta šiek tiek didesniai projektų skaičiui nei Tauragės apskričiai (Marijampolės apskričiai – 157 projektams, Telšių – 154 projektams).

Toliau analizuojami duomenys pagal tai kaip pasiskirstė ESF finansinė parama šalies apskritims ir lyginama finansinė parama finansuojamų projektų skaičiaus atžvilgiu.

2004-2006 m. daugiausiai ESF paramos buvo skirta Vilniaus ir Kauno apskričiai, kurios ženkliai išsiskiria gautu finansavimu iš kitų Lietuvos apskričių (2 pav.). Probleminės teritorijos ir apskritis, kurioms jos priklauso, paramos sulaukė ženkliai mažiau: Tauragės apskritis – 26,3 mln. Lt, Telšių – 27,5 mln. Lt, Marijampolės – 36,7 mln. Lt. Pastebima ir tai, kad apskritims tenkantis vieno projekto vidutinis ESF finansavimas nėra tolygus. Finansavimas vienam projektui vidutiniškai svyruoja nuo 0,18 mln. Lt iki 0,51 mln. Lt. Parama, vidutiniškai tenkanti vienam

projektui, labiausiai išsiskiria ir yra didžiausia Kauno ir Vilniaus apskrityse, atitinkamai 0,44 mln. Lt ir 0,51 mln. Lt, mažiausia – Telšių apskrityje (0,18 mln. Lt.). Likusiose apskrityse, išskyrus Šiaulių regioną, ESF finansavimas vienam projektui vidutiniškai sudaro 0,19 – 0,28 mln. Lt. Šiaulių apskrityje 2004-2006 m. vienam ESF projektui įgyvendinti vidutiniškai buvo skirta apie 0,31 mln. Lt.

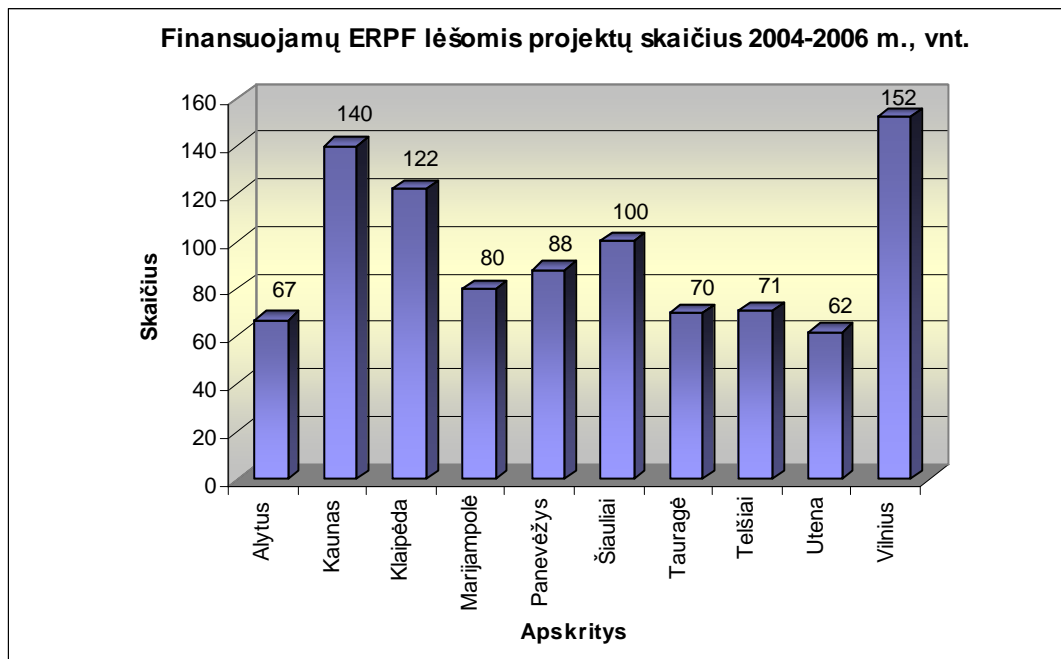

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Europos Sąjungos struktūrinės paramos barometrą <www.esparama.lt>

2 pav. Gautas ESF finansavimas 2004-2006 m., mln. Lt

Analizuojant ESF lėšų pasiskirstymo rezultatus, galima pastebėti, kad pastarųjų panaudojimui nebuvo tinkamai pasiruošta. Atkreiptinas dėmesys į ryškų projektų koncentravimąsi ties Vilniumi ir Kaunu. Dar didesnis koncentravimasis pastebimas finansiniuose ištekliuose, nes pareiškėjai iš didžiųjų Lietuvos miestų dažniausiai planuoja didesnių apimčių veiklas ar prašo nemažų sumų analogiškomis veikloms vykdyti. Atokesnieji regionai yra kur kas prasčiau pasirengę projektų įgyvendinimui. Tai parodo ir matomas mažesnis paramą gavusių projektų skaičius, kuriuos pateikė pareiškėjai ne iš Vilniaus ar Kauno apskričių. Taigi, toks paramos įsisavinimas ne tik, kad neprisideda prie tolygios regionų plėtros, bet, priešingai – didina regionų, kuriuose yra stambūs miestai ir kurie pagal ekonominius bei socialinius rodiklius ir taip lenkia kitus regionus, lyderiavimo poziciją visais aspektais.

ESF yra glaudžiai susijęs su jį papildančiu ERPF, nes pastarojo fondo pagalba yra sukuriamą reikiama infrastruktūra, suteikianti galimybę įgyvendinti ESF finansuojamas veiklas, t.y. skatinti žmogiškųjų išteklių plėtrą. Tuo tikslu toliau darbe analizuojamas ERPF lėšų įsisavinimas Lietuvoje pagal apskritis.

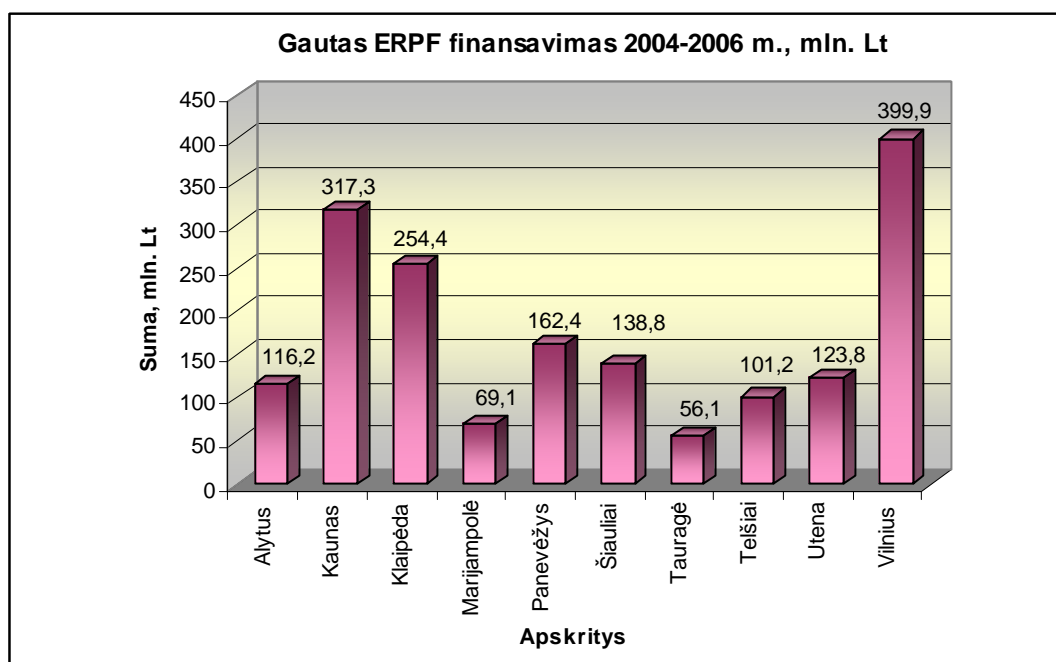
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Europos Sąjungos struktūrinės paramos barometrą <www.esparama.lt>

3 pav. Finansuojamų ERPF lėšomis projektų skaičius 2004-2006 m., vnt.

Daugiausiai projektų ERPF paramai gauti ir infrastruktūriniais objektas gerinti 2004-2006 m. laimėjo didžiosios Lietuvos apskritys – Vilnius, Kaunas, Klaipėda (atitinkamai 152, 140, 122). Tuo tarpu probleminių teritorijų apskritys tokios kaip Tauragė, Telšiai, Utena, Alytus laimėtų projektų skaičiumi atsilieka ypatingai ženkliai. Pavyzdžiui, Utenos apskrities laimėtų projektų skaičius yra daugiau nei du kartus mažesnis, lyginant su Vilniaus apskritimi nagrinėjamu laikotarpiu. Tokia pati situacija yra susiklosčiusi ir kitose mažesnėse apskrityse: Telšiuose, Tauragėje, Alytuje. Mažiausiai laimėtų projektų skaičiumi 2004-2006 m. gali pasigirti Utenos ir Alytaus apskritis, atitinkamai 62 ir 67 laimėti projektai. Išimtis yra Šiaulių apskritis, kuri laimėtų projektų skaičiumi gauti ERPF paramą ženkliai vežasi didžiausias apskritis – 100 laimėtų projektų.

Toliau nagrinėjamas ERPF gautas lėšų pasiskirstymas pagal apskritis, lyginamas santykis tarp laimėtų projektų skaičiaus ir suteikto finansavimo.

Kaip rodo pateikti duomenys 4 paveikslėlyje, 2004-2006 metais daugiausiai ERPF paramos infrastruktūros plėtrai sulaukė Vilniaus apskritis – beveik 400 mln. Lt. Tai yra natūralu, nes ši apskritis labiausiai pasižymėjo ir laimėtų projektų skaičiumi. Kiek mažesnę paramos sumą – 317 mln. Lt – gavo Kauno apskritis. Deja, mažiausiai finansinės ERPF paramos (56 mln. Lt) sulaukė Tauragės apskrityje esantys pareiškėjai. Nors Šiaulių apskritis pasižymėjo ryškių laimėtų projektų skaičiumi (100 vnt.), lyginant su Panevėžio apskritimi (88 vnt.), vis dėlto gauta finansinė parama išsidėstė kiek kitaip: Šiaulių apskrityje gauta parama siekia 139 mln. Lt, tuo tarpu Panevėžio – 162 mln.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Europos Sąjungos struktūrinės paramos barometrą <www.esparama.lt>

4 pav. Gautas ERPF finansavimas 2004-2006 m., mln. Lt

Analizuojant pateiktus duomenis, pastebimas ryškus finansinės paramos koncentravimasis ties didžiosiomis apskritimis ir jų centrais. Taip pat akivaizdžiai pastebima, kad yra neproporcingas santykio išlaikymas tarp laimėtų projektų skaičiaus ir gautos ERPF paramos tam tikrose apskrityse bei neatitikimų, lyginant tenkančios paramos vienam projektui. Ši tendencija pastebima visose mažesnėse apskrityse, išskyrus didžiąsias - Kauno, Klaipėdos ir Vilniaus.

10 lentelė

ERPF finansavimas, tenkantis vienam projektui 2004-2006 m.

Apskritis	Suteiktas ERFP finansavimas	
	Projektų skaičius, vnt.	Suma, mln. Lt
Alytus	67	116,2
Marijampolė	80	69,1
Panevėžys	88	162,4
Šiauliai	100	138,8
Tauragė	70	56,1
Telšiai	71	101,2
Utena	62	123,8

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Europos Sąjungos struktūrinės paramos barometrą <www.esparama.lt>

10 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad suteiktas finansavimas kai kurioms Lietuvos apskritims nėra proporcingas laimėtų projektų skaičiui arba, jei išlieka proporcingas, nėra lygiavertis kitų apskričių atžvilgiu.

Marijampolės apskritis 2004-2006 m. ERPF paramai gauti laimėjo 80 projektų, kuriems suteiktas finansavimas atitiko 69,1 mln. Lt, tuo tarpu Panevėžio apskričiai buvo finansuojami 88 projektai (8 projektais daugiau nei Panevėžio apskrityje), kurių bendra suma sudarė 162,4 mln. Lt

(beveik 100 mln. Lt. daugiau nei Panevėžio apskrityje). Tokiu būdu Marijampolės apskrityje vidutiniškai vienam projektui suteikta parama siekė 0,86 mln. Lt, o Panevėžio – 1,85 mln. Lt. Analogiška situacija susidarė ir Tauragės bei Telšių apskrityse. Tauragės apskrityje vidutiniškai vienam projektui gauta ERPF parama siekė 0,80 mln. Lt, tuo tarpu Telšių apskritis vidutiniškai vienam projektui laimėjo 1,43 mln. Lt paramą.

Taip pat 2004-2006 m. gauto finansavimo duomenys rodo, kad nors Alytaus apskritis neaplenkė Tauragės ir Telšių apskrities laimėtų projektų skaičiumi (Alytaus apskritis laimėjo 67 projektus, Tauragės – 70 vnt., Telšių – 71 vnt.), tačiau gauto finansavimo atžvilgiu Alytaus pirmavimas šių apskričių atžvilgiu yra akivaizdžiai ženklus (Alytaus apskričiai suteiktas finansavimas 116,2 mln. Lt, Tauragės – 56,1 mln. Lt, Telšių – 101,2 mln. Lt.). Tokiu būdu Alytaus apskrityje vienam projektui vidutiniškai suteikta ERPF parama sudaro 1,73 mln. Lt, o Tauragės ir Telšių – apie 1 mln. Lt. Analogišką situaciją galima pastebėti ir tarpusavyje lyginant Alytaus bei Utenos apskritis.

Atlikus ERPF lėšų panaudojimo analizę, galima daryti išvadą, kad toks lėšų įsisavinimas Lietuvos tolygiai regionų plėtrai yra visiškai nenaudingas, nes kaip ir ESF įsisavinimo atveju, daugiausiai paramos gauna ir taip pakankamai gerai išsivysčiusios didžiosios šalies apskritys ar jų centrai. Tokiu būdu šalies mastu yra pastebimas regionų išskirtinumas – ekonomiškai stipriausiems regionams tenka daugiausia ES struktūrinės paramos. Nors ES mastu Lietuva yra laikoma vienu regionu, tačiau žemesniame lygyje, t.y. šalies viduje struktūrinės lėšos pasiskirsto netolygiai.

Įvertinus ESF ir ERPF lėšų panaudojimą Lietuvoje, galima daryti išvadą, kad didžiosios apskritys ir didieji miestai abiejų fondų atveju paramą gauna tokia pačia tvarka kaip ir mažieji. Jie pretenduoja į tas pačias lėšas, turėdami tikrai nevienodas galimybes, todėl socialiniai ir ekonominiai skirtumai toliau ryškėja ne tik tarp Lietuvos regionų (apskričių), bet ir regiono viduje. 2004-2006 m. įsisavinamų lėšų patirtis parodė ir tai, kad ES lėšoms gauti rengiamuose projektuose konkuruoja ne tam tikri poreikiai, bet juos rengiančios įmonės, todėl taip dalinama parama yra nepajėgi išlyginti Lietuvos regioninių netolydumų, nes atskirais atvejais ji juos tik dar labiau išryškina. Struktūrinių fondų lėšos turėtų būti panaudotos sumažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų ir regionų viduje, tačiau regioninė atskirtis Lietuvoje ir toliau didėja. Analizės rezultatai atskleidė, kad 2004-2006 m. ES finansiniais instrumentais, kurie yra ir regioninės politikos instrumentai, mūsų šalyje dar nelabai sugebėta pasinaudoti. Žvelgiant iš teigiamos pusės, ES finansinės paramos įsisavinimas pirmuoju finansavimo periodu kiekybine prasme yra ženklus, tačiau tai nevisiškai užtikrina efektyvumo principo įgyvendinimą.

2.3. Rodiklių sistemos ir daugiakriterinės analizės metodikos SF panaudojimo efektyvumui vertinti parengimas

Igyvendinant ES paramos politiką, labai svarbu įvertinti gaunamos ir naudojamos paramos efektyvumą ir parinkti tinkamiausias paramos priemones darnios plėtros požiūriu. Kadangi, vertinant struktūrinių fondų paramos panaudojimo efektyvumą, yra daug svarbių ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių kriterijų, kurie tarp savęs yra nepalyginami, būtina atlikti daugiakriterinę analizę, parengus tinkamų kriterijų sistemą.

Kaip teigia D. Štreimikienė, R. Dapkus ir G. Šivickas (2007), tarp savęs nepalyginamus, vienas kitam prieštaraujančius efektus ir kokybinius kriterijus/rodiklius galima įvertinti tik atlikus daugiakriterinę analizę. Ši analizė leidžia priimti sprendimus, atsižvelgiant į aibę kartais vienas kitam prieštaraujančių kriterijų. Siekiant rasti racionalų sprendimą, parenkama keletas rodiklių ir jiems suteikiami skirtingi svoriai.

Vertinant ES paramos efektyvumą šalies lygmeniu, turi būti taikomi specifiniai rodikliai, kurie privalo atspindėti visas svarbiausias darnios plėtros dimensijas: ekonominę, socialinę ir aplinkosauginę. Siekiant kokybiškai vertinti pagrindinių ES paramos priemonių efektyvumą, bus atsižvelgiama į paramos priemonių poveikį darnios plėtros tikslams, išreikštiems darnios plėtros rodikliais, pateiktais 11 lentelėje.

11 lentelė

Kriterijų sistema SF panaudojimo efektyvumo vertinimui

Kriterijų grupė	Kriterijai
Ekonominiai rodikliai	Ekonominis šalies augimas
	Technologinė plėtra ir inovacijos
	Gyventojų pajamų didėjimas
	Regioninių netolygumų mažėjimas
Socialiniai rodikliai	Užimtumas
	Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas
	Žinių visuomenės plėtra
	Skurdo mažėjimas
	Visuomenės solidarumas
Regionų vystymosi rodikliai	Nedarbo lygio mažėjimas

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Nacionaline darnaus vystymosi strategija (2003)

Palyginti įvertinamas keturių pagrindinių paramos formų: kvalifikacijos tobulinimas, priedas prie atlyginimo, nauja įranga ir infrastruktūra, metodinė literatūra, efektyvumas, t.y. pateiktų darnaus vystymosi kriterijų/rodiklių pagalba bus lyginamos kelios ES paramos priemonės ir įvertinama efektyviausia, įgyvendinant darnios plėtros principus.

Paramos efektyvumui vertinti bus taikoma kokybinė vertinimo sistema balais, kurios vertinimo skalė svyruoja nuo 1 iki 5. Šioje skalėje skaičiai reiškia:

- 1 – kriterijui poveikio nėra;

- 2 – kriterijui poveikis minimalus;
- 3 – kriterijui poveikis vidutinis;
- 4 – kriterijui poveikis didelis;
- 5 – kriterijui poveikis labai didelis.

Kriterijų kokybinis įvertinimas balais bus gaunamas atliekant anketinį tyrimą.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti ekspertų nuomonę apie ES struktūrinių fondų finansuojamų projektų teikiamą naudą. Remiantis tyrimo rezultatais bus formuluojamos paramos efektyvaus ir rezultatyvaus įsisavinimo išvados bei pasiūlymai dėl struktūrinių fondų finansavimo efektyvinimo antrajame finansavimo periode.

Tyrimo objektas – ES paramos poveikio efektyvumas, išreikštas darnios plėtros tikslais.

Tiriamoji visuma – organizuojant tyrimus svarbu tinkamai nusakyti tiriamąją visumą. Šiame darbe visuma apibrėžiama kaip „aibė išskirtų pagal tam tikrą požymį objektų, iš kurių norima gauti informacijos” (Pranulis, 1998, p.84). Remiantis šia formuluote, galima apibrėžti darbe išskirtą tiriamąją visumą – švietimo sektoriaus įstaigos, gavusios ES struktūrinių fondų paramą 2004-2006 m., ir 2 administruojančios ES paramos skirstymą švietimo sektoriui agentūros.

Atranka. Statistiniuose tyrimuose informacija apie tiriamąją visumą dažnai renkama atrankos būdu. Atrankinio tyrimo rezultatai visada turi didesnę ar mažesnę neapibrėžtumą, kuris mažėja, o tuo pačiu didėja daromų išvadų tikslumas, didinant atrankos apimtį. Todėl iškyla uždavinys – nustatyti minimalų atrankos dydį. Siekiant didesnio duomenų kokybiškumo ir patikimumo, nuspręsta apklausti 18 ekspertų, sudūrusių su ES finansuojamais projektais 2004-2006 m. Apklausiamų ekspertų grupę sudarys:

- atsitiktinai parinkti 12 švietimo įstaigų, įgyvendinusių ES projektus, atstovai;
- atsitiktinai parinkti 6 administruojančių ES paramos skirstymą švietimo sektoriui agentūrų atstovai.

Pirminių duomenų rinkimo metodas. Analizuojant duomenų rinkimo metodus, pastebėta, kad anketinė apklausa pasižymi gan aukštu duomenų patikimumu (Degutis, 1999 p. 21). Tuo tikslu informacija renkama minėtu būdu. Be to, daugiakriterinę analizę galima atlikti tik pasitelkus anketinį tyrimą. Tyrimo metu siekiama išsiaiškinti kaip ekspertai vertina ES lėšomis įgyvendinamų projektų įnašą į Lietuvos darnią plėtrą.

Daugiakriterinei analizei atlikti taip pat bus naudojamas Pramonės ir energijos ekonomikos laboratorijos (NTUA) sukurtas kompiuterinis daugiakriterinis įrankis, kurio pagalba kiekvienam rodikliui analizės metu bus suteikiamas skirtingas svoris – koeficientinis (nuo 100 proc. iki 0 proc.) ir lygio –, vertinama efektyviausia paramos forma. Galima teigti, kad daugiakriterinės analizės modelis leis įvertinti Europos Sąjungos paramos efektyvų naudojimą mūsų šalyje arba palyginti struktūrinių fondų finansinės pagalbos formas pagal jų efektyvumą darnios plėtros kontekste.

3. ES FINANSINĖS PARAMOS REZULTATYVUMO IR EFEKTYVUMO ĮVERTINIMAS PIRMUOJU FINANSAVIMO PERIODU

Šiame skyriuje yra atliekamas ES paramos pirmuoju finansavimo periodu rezultatyvumo ir efektyvumo įvertinimas bei formuluojami pasiūlymai antrajam finansavimo periodui. Rezultatyvumo ir efektyvumo įvertinimas pasireiškia per struktūrizuotą ekspertų apklausą ir gautų duomenų apdorojimą daugiakriterinės analizės metodu. Tuo tikslu skyriuje analizuojami gauti anketinės apklausos rezultatai ir jų įvertinimui pritaikoma daugiakriterinė analizė.

3.1. Struktūrizuota ekspertų apklausa SF panaudojimo rezultatyvumo nustatymui

Anketinio tyrimo rezultatai yra pateikiami pagal tyrimo sritis, t.y.:

- švietimo įstaigų požiūris į Europos Sąjungos paramos teikiamą naudą;
- paramą švietimo sektoriui administruojančių agentūrų nuomonė apie ES finansavimo veiksmingumą.

Analizę sudaro 2 pagrindinės dalys: apibendrinti anketinio tyrimo rezultatai bei išsamus rezultatų pateikimas grafiškai.

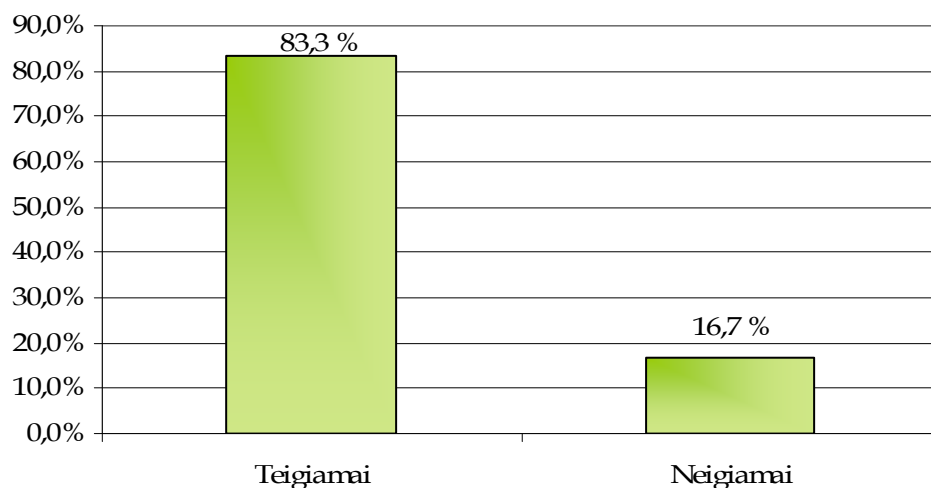
Švietimo įstaigų požiūris į ES paramos teikiamą naudą

Tyrime dalyvavo 12 švietimo įstaigų. Visi apklausos dalyviai, atrinkti atsitiktine tvarka, buvo pasiekiami.

Vienas pagrindinių klausimų, susijusių su Europos Sąjungos teikiamos paramos nauda, buvo įtakos Lietuvos darniai plėtrai analizė. Analizės metu paaiškėjo, kad 58,3 proc. respondentų mano, jog Lietuvoje įgyvendinami struktūriniai projektai 2004-2006 m. pirmiausiai prisidėjo prie užimtumo skatinimo. Taip pat 58,3 proc. apklaustųjų teigia, kad projektai skatino dar ir technologinę plėtrą bei inovacijas. Daugiausia apklaustųjų (41,7 proc.) teigia, kad didžioji dalis projektų švietimo įstaigose buvo įgyvendinami, kurių gautos paramos suma svyravo 500.001 Lt – 1.000.000 Lt intervale. Nemaža dalis respondentų – 50 proc. – pripažįsta, kad paramos efektyvų įsisavinimą apsunkina išsiplėtojęs biurokratinis aparatas ir dėl to kylantys trukdžiai sklandžiam projektų įgyvendinimui.

Anketinėje apklausoje, kurioje atsitiktine tvarka buvo atrinktos švietimo įstaigos, įgyvendinusios Europos Sąjungos finansuojamus projektus 2004-2006m., dalyvavo po 25,0 proc. respondentų iš vidurinių mokyklų, profesinių mokyklų, kolegijų ir universitetų.

Pirmuoju klausimu respondentų buvo klausiama „Kaip Jūs vertinate ES struktūrinių fondų gaunamą paramą Lietuvos plėtrai?“ Atsakymų pasiskirstymas pateikiamas 5 paveiksle.

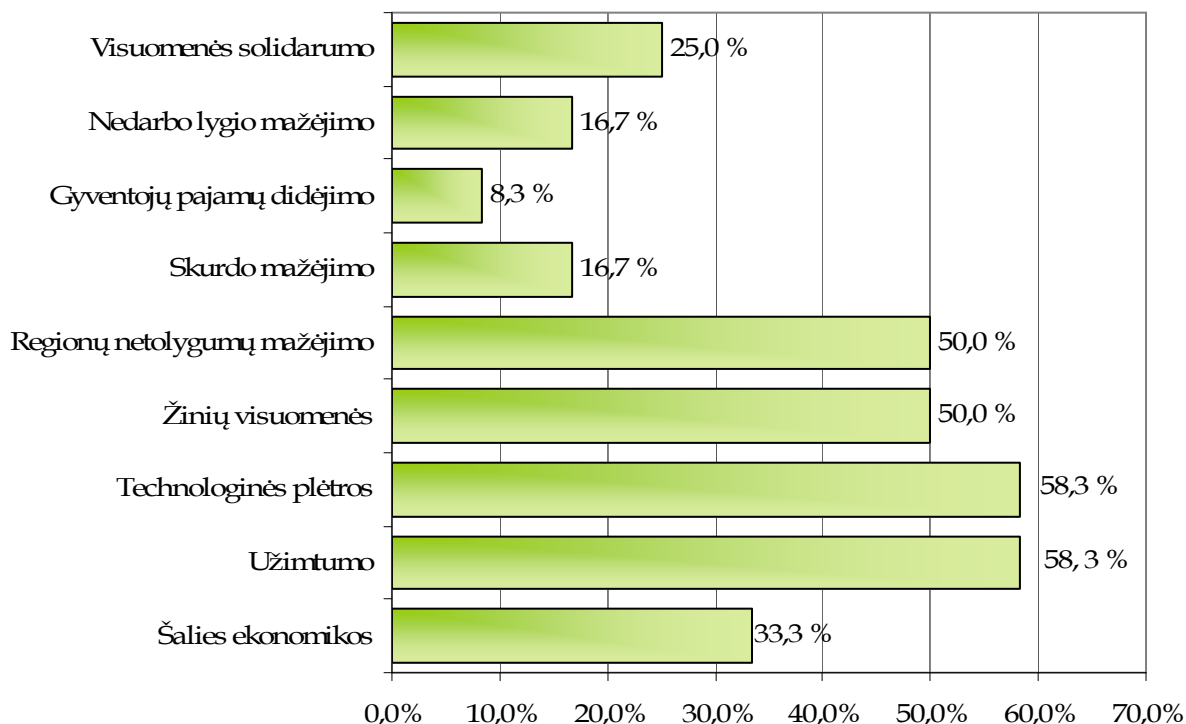

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

5 pav. ES struktūrinių fondų paramos Lietuvos plėtrai vertinimas

Didžioji dalis apklaustųjų – 83,3 proc. – teigiamai vertina ES struktūrinių fondų paramą Lietuvos plėtrai.

Antruoju klausimu respondentų buvo prašoma išreikšti savo nuomone: „Jūsų nuomone, ES lėšomis įgyvendinami projektai Lietuvoje prisidėjo prie:“. Šio klausimo atveju galimi atsakymų variantai galėjo būti ir keli. Gauti rezultatai pateikiami grafiškai.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

6 pav. ES projektų prisidėjimo prie darnios plėtros rodiklių vertinimas

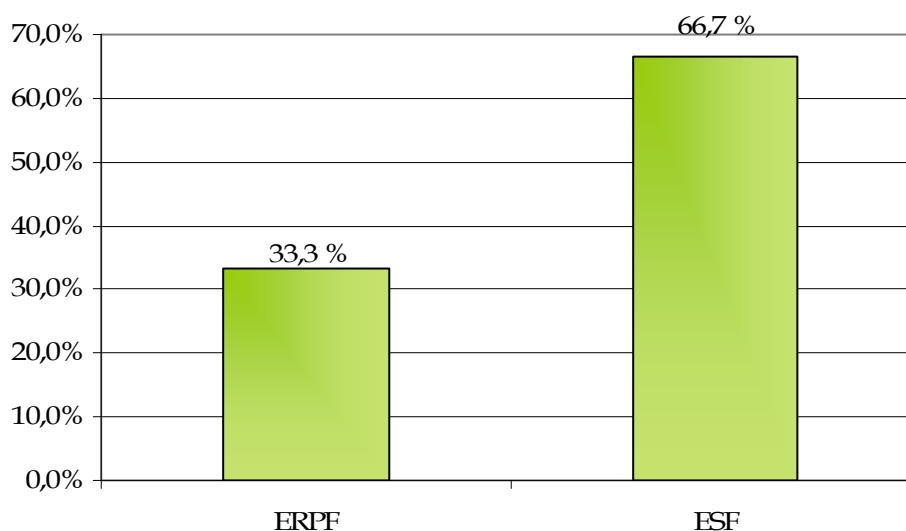
Rezultatai rodo, kad švietimo įstaigų atstovai yra labiau linkę manyti, jog įgyvendinami projektai skatina šalies gyventojų užimtumą ir technologinę plėtrą bei inovacijas, atitinkamai po 58,3 proc. respondentų. Apklaustųjų nuomone, ES remtini projektai daug mažiau prisideda prie skurdo mažėjimo (16,7 proc.) ar gyventojų pajamų didėjimo (8,3 proc.).

Gautus duomenis analizuojant švietimo įstaigų kategorijos atveju, pastebima, kad respondentai, atstovaujantys universitetus teigia, jog Europos Sąjungos finansuojami projektai labiausiai prisidėjo prie ekonominio šalies užimtumo (66,7 proc.) ir technologijų, inovacijų plėtros (51,7 proc.). Tuo tarpu kolegijų ir vidurinių mokyklų atstovai įsitikinę, kad projektų pagalba Lietuvoje daugiausiai skatinamas užimtumas (atitinkamai 66,7 proc. ir 33,3 proc.) ir žinių visuomenės plėtra (atitinkamai 41,9 proc. ir 16,7 proc.).

Kitu klausimu respondentų buvo prašoma skaitine išraiška pažymėti kaip jų įstaigoje įgyvendinamas projektas prisidėjo prie darnios plėtros kriterijų kaitos. Pirmajame penketuke buvo įvardinamas užimtumo augimas (teigia 83,3 proc. apklaustųjų), technologinė plėtra ir inovacijos (pamini 58,3 proc. apklaustųjų), žinių visuomenės plėtra (teigia 58,3 proc. respondentų), ekonominis šalies augimas (tikina 16,7 proc. respondentų), gyventojų pajamų didėjimas (tvirtina 8,3 proc. apklaustųjų). Remiantis tokiais duomenimis, galima daryti išvadą, kad švietimo sektorius nepastebi, jog regioninių netolygumų, nedarbo lygio mažėjimas ar skurdo minimizavimas būtų kaip nors įtakojamas, įgyvendinant Europos Sąjungos remiamus projektus.

Šiuo klausimu gauti rezultatai vėliau taip pat buvo naudojami duomenų apdorojimui daugiakriterinės analizės būdu (žr. 3.2 skyrelyje).

Respondentus, buvo teiraujama si „Kokio struktūrinio fondo lėšos sudarė didžiąją finansavimo dalį, įgyvendinant ES finansuojamą projektą?“ Atsakymai pasiskirstė tokia tvarka:

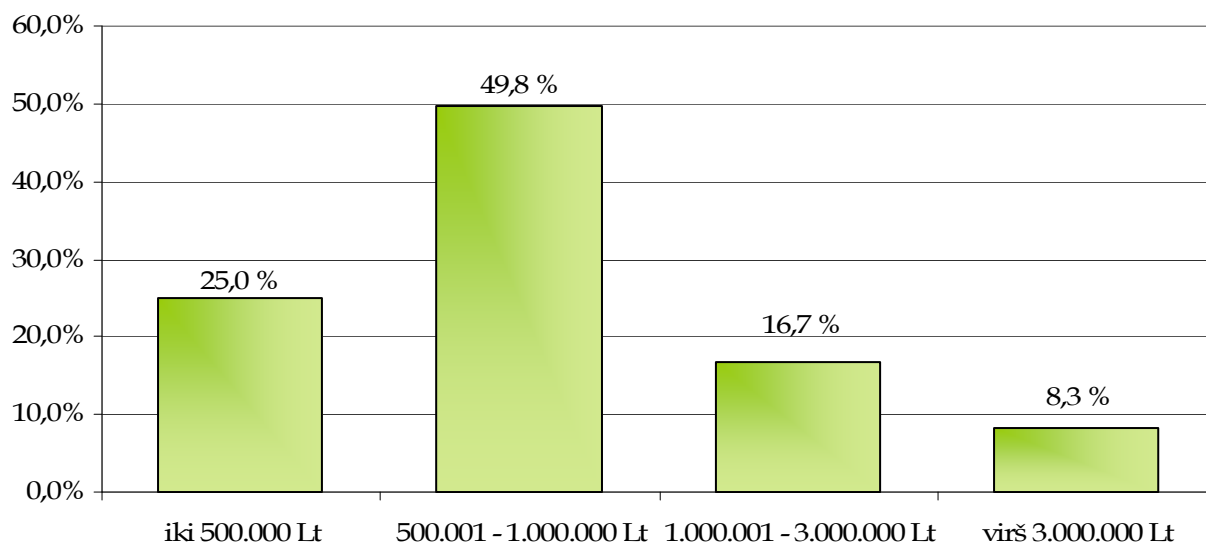

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

7 pav. ES projektų finansavimo šaltiniai

Daugiausiai švietimo sektoriuje yra įgyvendinama projektų, kurie yra finansuojami Europos socialinio fondo lėšomis – teigia 66,7 proc. apklaustųjų. Pasak respondentų (33,3 proc.), likusi ES finansuojamų projektų dalis yra įgyvendinama ERPF (Europos regioninės plėtros fondo) pagalba. Gavusieji parama iš fondo, skirto tik infrastruktūros plėtrai (ERPF), teigia, kad įgyvendinami projektai labiausiai prisidėjo prie technologinės plėtros (91,6 proc.) ir užimtumo augimo (50,0 proc.). Tuo tarpu projektų, gavusių paramą mokymosi visą gyvenimą plėtojimui, įgyvendintojai teigia, kad buvo skatinama žinių visuomenės plėtra (83,3 proc.), nedarbo lygio mažėjimas (16,7 proc.).

Pagal apklausos duomenis ir atsakymų į klausimą „*Gautos paramos dydis Jūsų ES projektui įgyvendinti*“ išsidėstymą, galima teigti, kad švietimo sektoriuje paramos daugiausiai sulaukė projektai, kurių vidutinė vertė buvo 500.001 Lt – 1.000.000 Lt intervale.

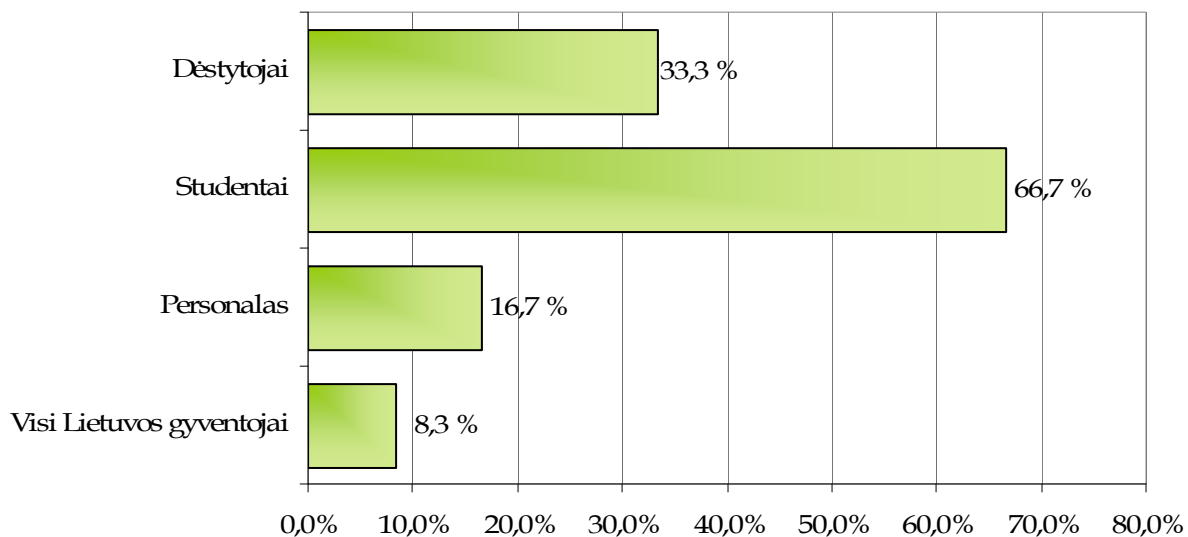
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

8 pav. ES projektų pasiskirstymas pagal vertes

Remiantis grafinais duomenimis, akivaizdžiai išsiskiria itin mažas respondentų procentas (8,3 proc.), kurie įgyvendina projektus, finansuojamus ES lėšomis ir gaunančius didesnę kaip 3 mln. Lt paramą. Tokiu būdu galima teigti, kad, švietimo sektoriui skirstant Europos Sąjungos lėšas, stengiamasi, jog parama galėtų pasinaudoti kuo daugiau pareiškėjų. Vis dėlto, žinant paramos nesugebėjimą prisitaikyti prie probleminių regionų (žr. 2 skyrius) poreikių, darytina išvada, kad ir šiuo atveju didelės vertės projektai paramą gauna didžiuosiuose regionuose.

Klausimu „*Kokia yra/buvo Jūsų projekto tikslinė grupė?*“ siekta, išsiaiškinti į ką švietimo sektoriuje dažniausiai būna orientuoti įgyvendinami projektai, kurie lėšas pritraukia iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų. Apklausos rezultatai parodė, kad, kaip ir turėtų būti, paprastai tikslinė grupė yra mokiniai/studentai arba mokytojai/dėstytojai, atitinkamai pasisakė 66,7 proc. ir 33,3 proc.

apklaustųjų. Tačiau norint rezultatyviai panaudoti struktūrinių fondų skiriamą paramą mūsų šaliai, turėtų būti prioritetu išskiriamas projektų aprėpamumas, t.y. projekto tikslinė grupė turėtų būti kiek įmanoma platesnis gyventojų kontingentas. 8,3 proc. respondentų, teigiančių, kad jų švietimo sektoriaus projektas buvo orientuotas į visus šalies gyventojus, rodiklis parodo, jog projektų aprėpamumas nėra aktyviai propaguojamas tiek projektų vykdytojų, tiek skirstančių paramą tarpe.

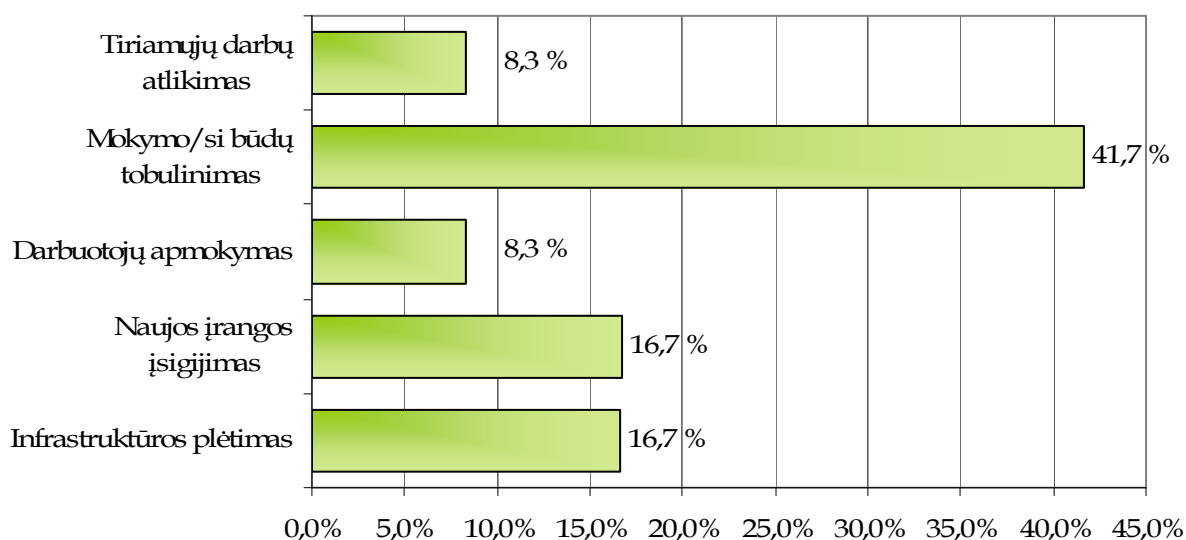
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

9 pav. ES projektų tikslinės grupės švietimo sektoriuje

Daugiausia respondentų (75 proc.) projektus įgyvendina miestuose, t.y. parama dažniausiai yra skiriama regionų centrams, tuo tarpu ne mieste, o, pavyzdžiui, kaimo teritorijoje projektus įgyvendina 8,3 proc. apklaustųjų. 16,7 proc. apklausos dalyvių projektai, apima kaimo ir miesto regionus kartu. Norint išsiaiškinti tokią situaciją, anketoje buvo pateikiamas klausimas „Kokiame regione įgyvendinamas Jūsų ES projektas?“.

Siekiant didesnio duomenų patikimumo dėl Europos Sąjungos paramos poveikio darniai plėtrai įvertinimo, respondentų atskirais klausimais buvo teiraujama „Ar ES finansuojamas projektas yra/buvo orientuotas į socialiai remtinas grupes?“ ir „Į kokias socialiai remtinas grupes yra/buvo orientuotas ES projektas?“. Didžioji dalis – 83,3 proc. – apklaustųjų teigia, kad projektai nėra orientuoti į problemines grupes. Likusioji dalis – 16,6 proc. – jei ir orientuoja projektus tai tik į tautines mažumas (8,3 proc.) arba socialiai remtinus asmenis (8,3 proc.).

Paklausus „Kokio rezultato yra/buvo siekiama ES projekto įgyvendinimu?“ dauguma respondentų (41,7 proc.) išskyrė mokymo/si būdų tobulinimą, kurie gali apimti nuotolinį, elektroninį ir kitokį mokymą/si. Siekį įsigyti naują įrangą ar išplėsti turimą infrastruktūrą įvardino vienodas respondentų procentas – po 16,7 proc. Detalesni rezultatai pateikiami 10 paveiksle.

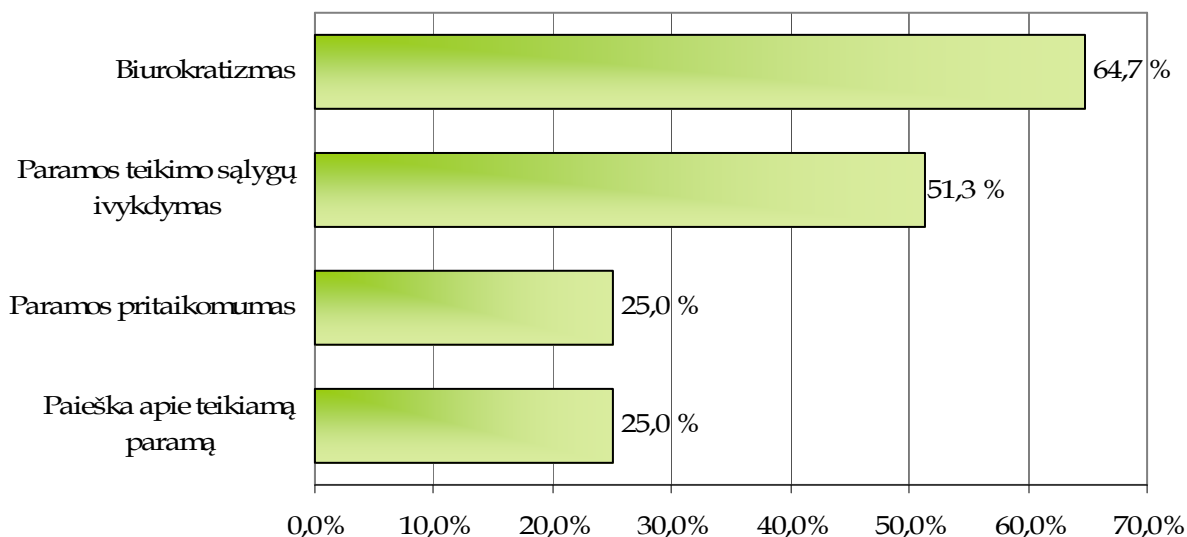
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

10 pav. ES finansuojamų projektų siekiai

Taip pat respondentų buvo prašoma skalėje nuo 1 iki 10 įvertinti, kaip pavyko pasiekti projektų tikslus darnios plėtros lygmenyje, 1 laikant, jog visiškai nepavyko, 10 – absoliučiai pavyko. Didžiausias apklaustųjų nuomonės pasiskirstymas buvo ties 7-10 balų. 33,2 proc. apklausoje dalyvaujančių asmenų sėkmę įvertino 8 balais, 16,7 proc. – 9 balais. Absoliučiai pavykusius projektus darnios plėtros atžvilgiu įvardino 8,3 proc. apklaustųjų.

Prašymas „Įvertinkite Lietuvoje finansuojamų ES projektų poveikį kriterijams pagal ES paramos teikimo formas“ buvo teikiamas tikslu, jog vėliau jo dėka gauti duomenys bus apdorojami daugiakriterinės analizės būdu (žr. 3.2 skyrelyje).

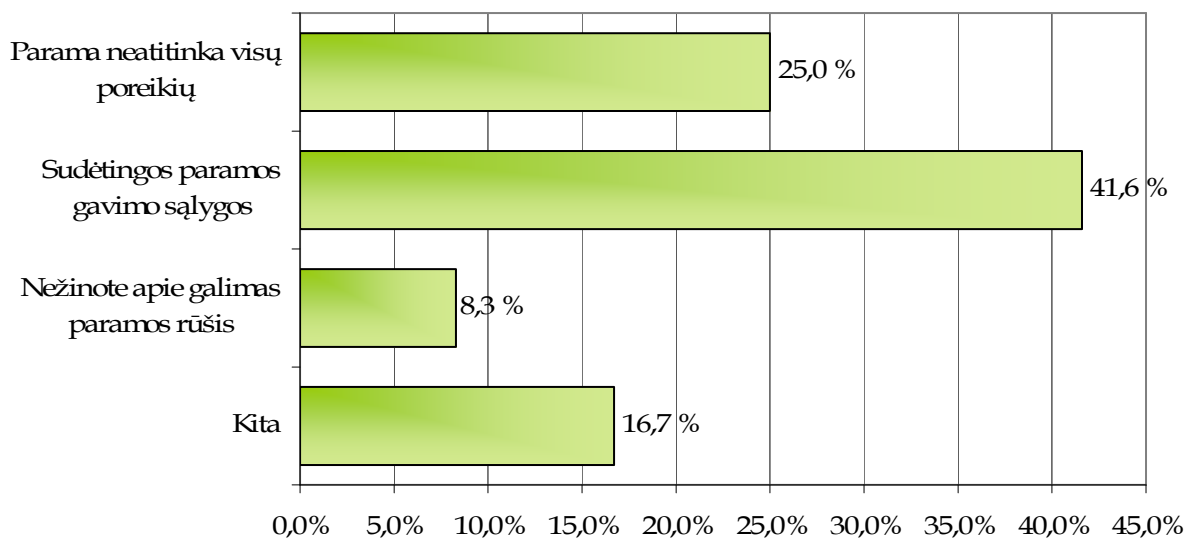
Apklausoje metu respondentų buvo prašoma įvardinti „Pagrindinės problemos, su kuriomis susidurta siekiant pasinaudoti ES parama“. Gauti rezultatai rodo, kad biurokratizmas ir papildomų paramos teikimo sąlygų įvykdymas (atitinkamai teigia 64,7 proc. ir 51,3 proc. apklaustųjų) yra pagrindiniai trukdžiai siekiant naudotis struktūrine parama. Pagal respondentų priklausymą tam tikrai švietimo įstaigai, pasakytina, kad labiausiai biurokratiškai skundžiasi kolegijos (33,3 proc.) ir vidurinės mokyklos (24,9 proc.). Tuo tarpu profesinės mokyklos (24,9 proc.) daugiausia patiria sunkumų su papildomų sąlygų įgyvendinimu, norint gauti ES paramą.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

11 pav. Problemos dėl pasinaudojimo ES parama

Taip pat apklausos metu paaiškėjo, kad 74,7 proc. dalyvavusių tyrime asmenų teigia, jog ES parama nėra naudojama tiek, kiek kyla įvairiausių poreikių. Tai įtakoja tam tikros priežastys, kurias norint atskleisti buvo užduodamas klausimas „Kokios pagrindinės priežastys riboja galimybę pasinaudoti ES parama, tenkinant visus Jūsų kylančius poreikius?“. Gauti rezultatai vaizduojami grafiškai.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

12 pav. Priežastys, ribojančios pasinaudojimą ES parama

Dauguma respondentų (41,6 proc.), kurie įgyvendina projektus švietimo sektoriuje teigia, kad pagrindinė priežastis, sulaukianti nuo pastovaus naudojimosi struktūrinių fondų finansavimo

pagalba, yra sudėtingos paramos gavimo sąlygos. Galima teigti, jog tai galėtų būti viena iš priežasčių, skatinančių atokesnius regionus taip aktyviai nedalyvauti projektinėje veikloje, galinčioje pritraukti Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas. 16,7 proc. respondentų įvardino „Kita“, teigdami:

- „Per didelės projektų įgyvendinimo sąnaudos, kuriuos yra nekompensuojamos“;
- „Didžiulis darbo krūvis projektą įgyvendinantiems žmonėms“;
- „Konfliktai su projektus administruojančiom agentūrom“;
- „Pernelyg didelis organizacijos įreminimas projekto įgyvendinimo laikotarpiu“;
- kt.

Tokie atsakymai parodo, kad net ir nusprendus išskylantį poreikį tenkinti Europos Sąjungos finansavimu, institucijos nėra pilnai pasirengusios projektų įgyvendinimui, būna neįvertinusios visų aspektų susijusių su naujos projektinės veiklos atsiradimu (padidėję krūviai, papildomo apmokėjimo nebuvimas ir pan.).

Apibendrinant švietimo įstaigų anketinę apklausą galima teigti, kad švietimo sektoriaus paramos gavėjai linkę manyti, jog užimtumas ir technologinė plėtra yra pagrindiniai plėtros kriterijai, kurie buvo įtakojami įgyvendinant ES finansuojamus projektus 2004-2006 m. Taip pat pastebimas reiškinys, jog rengdami projektus šio sektoriaus pareiškėjai mažai koncentravosi į šalies mastu svarbias problemas ir buvo linkę labiau tenkinti savo pačių poreikius.

Administruojančių agentūrų nuomonė apie ES paramos veiksmingumą

Tyrimo dalyvavo 2 administruojančių Europos Sąjungos paramą švietimo sektoriui agentūrų 6 atstovai. Visi apklausos dalyviai, atrinkti atsitiktine tvarka, buvo pasiekiami.

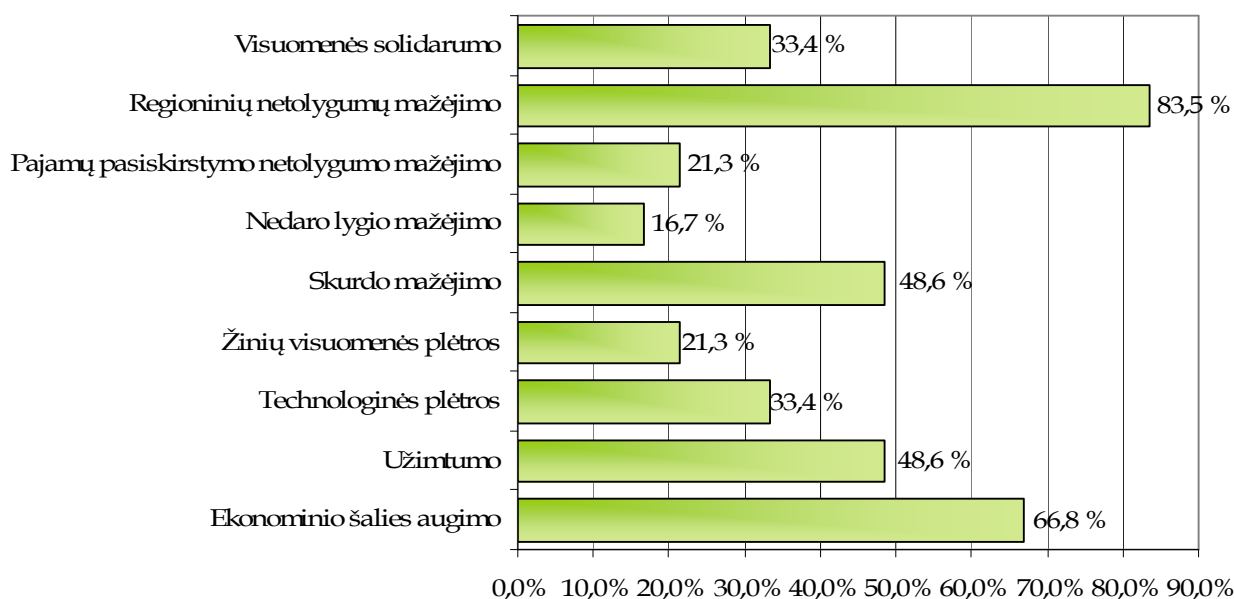
Vertinant ES paramos veiksmingumą, vienas pagrindinių klausimų, susijusių su Europos Sąjungos teikiamos paramos nauda, buvo įtakos Lietuvos darniai plėtrai analizė. Analizės metu išsiaiškinta, kad absoliučiai visi respondentai mano, jog ES struktūrinių fondų gaunama parama Lietuvos darniai plėtrai yra tik teigiama. 83,5 proc. apklaustųjų teigia, kad Europos Sąjungos gauta parama ženkliai prisidėta prie šalies regioninių netolygumų mažėjimo, 66,8 proc. apklausoje dalyvavusių tvirtina, kad tokia parama vienaip ar kitaip buvo skatinamas ekonominis šalies augimas. Respondentų nuomone (66,8 proc.), didžiausias trukdys Lietuvos gyventojams pasinaudoti ES paramos galimybėmis yra paramos pritaikomumas kiekvieno pareiškėjo atveju, biurokratinio aparato buvimą pripažįsta 16,7 proc. apklaustųjų, toks pats procentas teigia, kad pareiškėjai su problemomis nenusiduria iš viso.

Anketinėje apklausoje, kurioje atsitiktine tvarka buvo atrinkti dalyviai iš 2 paramą švietimo sektoriui administruojančių agentūrų, dalyvavo po 50,0 proc. respondentų iš CPVA (Centrinės projektų valdymo agentūros, kuri administruoja infrastruktūrinius projektus, finansuojamus ERPF)

ir ESFA (Europos socialinio fondo agentūros, administruojančios projektus, kurie finansuojami ESF lėšomis).

Pirmuoju klausimu respondentų buvo prašoma pasakyti „*Kaip Jūs vertinate ES struktūrinių fondų gaunamą paramą Lietuvos plėtrai?*“. Visi apklausoje dalyvavę dalyviai vienareikšmiškai pripažino, kad tokia parama yra teigiama Lietuvos plėtrai.

Antruoju klausimu respondentų buvo prašoma pasidalinti savo nuomone prie kokių rodiklių kaitos šalyje prisideda struktūrinė parama – „*Jūsų nuomone, ES lėšomis įgyvendinami projektai Lietuvoje prisidėjo prie:*“. Duomenų procentinė išraiška pateikiama 13 paveiksle.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

13 pav. ES projektų prisidėjimas prie darnios plėtros rodiklių kaitos

Daugiausia respondentų (83,5 proc.) pripažįsta, kad, gaunant Europos Sąjungos struktūrinį finansavimą 2004-2006 m., labiausiai buvo prisidedama prie regioninių netolygumų mažėjimo. Kiek mažiau – 66,8 proc. – apklaustųjų teigia, kad parama buvo spartinamas šalies ekonominis augimas, po 48,6 proc. – skurdo mažėjimas, užimtumas. Agentūrų atstovai taip pat pastebi, kad ES finansuojami projektai prisideda prie pajamų pasiskirstymo netolygumų mažėjimo (21,3 proc.) ir nedarbo lygio mažėjimo (16,7 proc.).

Analizuojant apklaustųjų pasisakymus konkrečios agentūros atveju pastebima, kad respondentai atstovaujantys tiek CPVA, tiek ESFA, mano, jog Europos Sąjungos finansuojami projektai labiausiai prisideda prie regioninių netolygumų mažinimo (atitinkamai 48,6 proc. ir 33,4 proc.). Tačiau CVPA atstovai (48,6 proc. ir 33,4 proc.) įsitikinę, kad tokio pobūdžio projektai dar ir atitinkamai įtakoja ekonominį šalies augimą bei technologinę plėtrą, inovacijas. ESFA atveju,

apklaustieji – 48,6 proc., 21,3 proc. ir 16,7 proc. anketinės apklausos dalyvių – labiau linkę manyti, kad parama skatina skurdo mažėjimą, žinių visuomenės plėtrą, nedarbo lygio mažėjimą.

Kitu klausimu agentūrų atstovų buvo prašomas balais pažymėti kaip jų Agentūros administruojami Europos Sąjungos projektai prisidėjo prie darnios plėtros kriterijų kaitos. Pirmajame penketuke CPVA atstovaujantys respondentai įvardino technologijų plėtrą (83,5 proc.), regionų netolygumų mažėjimą (48,6 proc.), ekonominį šalies augimą (33,4 proc.), visuomenės solidarumą (33,4 proc.) ir užimtumą (21,3 proc.). ESFA apklausiami atstovai pirmajame penketuke linkę matyti regionų netolygumų mažėjimą (83,5 proc.), žinių visuomenės plėtrą (66,8 proc.), užimtumą (33,4 proc.), skurdo mažėjimą (33,4 proc.) ir pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimą (16,7 proc.).

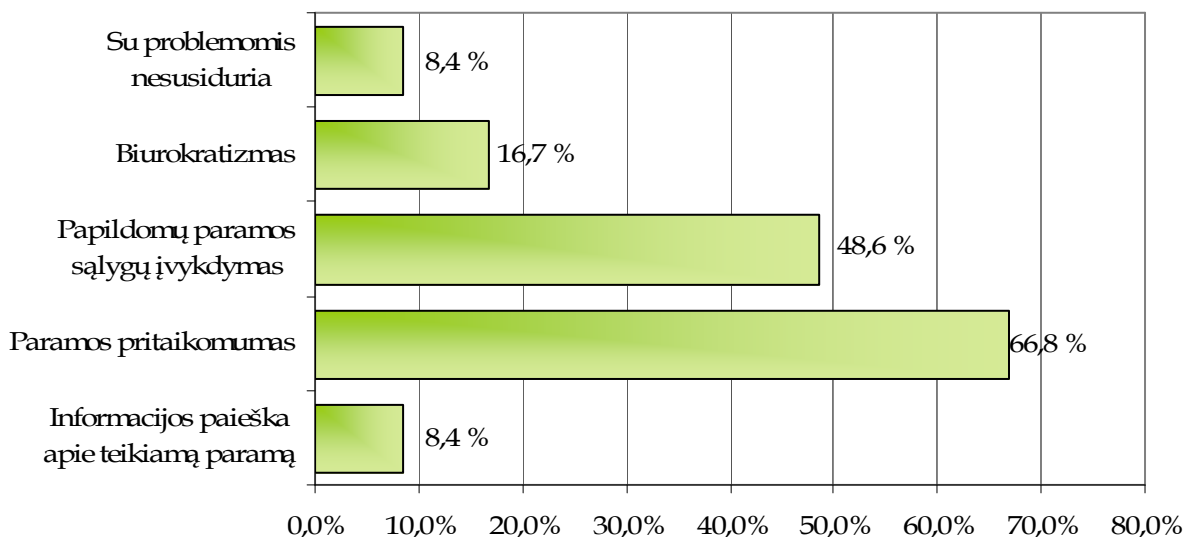
Šiuo klausimu gauti rezultatai vėliau taip pat buvo naudojami duomenų apdorojimui daugiakriterinės analizės būdu (žr. 3.2 skyrelyje).

Tyrimo metu respondentų, atstovaujančių paramą švietimo sektoriui administruojančias agentūras buvo prašoma įvertinti pasiektus projektų tikslus darnioje plėtroje: „*Prašau skalėje nuo 1 iki 10 įvertinti, kaip pavyko pasiekti projektų tikslus darnios plėtros lygmenyje*“. 1 laikoma, kai visiškai nepavyko, 10 – absoliučiai pavyko. Didžiausias pasiskirstymas aptinkamas 6-9 balų skalėje. 50,1 proc. apklaustųjų mano, kad projektais pavyko pasiekti darnios plėtros tikslus 8 balais. Kiek mažiau – 33,4 proc. respondentų – teigia, kad tai pavyko įgyvendinti 7 balams.

Prašymas „*Įvertinkite Lietuvoje finansuojamų ES projektų poveikį kriterijams pagal ES paramos teikimo formas*“ buvo teikiamas tikslu, kad gauti duomenys bus apdorjami daugiakriterinės analizės būdu (žr. 3.2 skyrelyje).

Užduodant klausimą įvardinti „*Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria gyventojai, siekdami pasinaudoti ES parama*“:“, daugiausia sulaukta atsakymų (66,8 proc. apklaustųjų), jog šalies gyventojai nesugeba teikiamos paramos pritaikyti savo poreikiams. Detalesni rezultatai pateikiami grafiškai 14 paveiksle.

Gauti rezultatai rodo, kad paramos pritaikomumas (66,8 proc.) ir papildomų sąlygų įvykdymas (48,6 proc.) yra didžiausi sunkumai ir problemos, su kuriais susiduria Lietuvos gyventojai, norintys pasinaudoti ES parama. Biurokratinio aparato poveikį įvardino tik 16,7 proc. respondentų. Be to, 8,4 proc. apklausoje dalyvavusių apklausiamųjų teigia, jog su didesnėmis problemomis gyventojai, siekdami pasinaudoti struktūrine parama, nesusiduria. Pagal respondentų priklausymą atskiroms agentūroms, pasakytina, kad CPVA atstovai dažniausiai (83,5 proc.) įvardino papildomų paramos teikimo sąlygų įvykdymą, rečiausiai – informacijos paiešką apie teikiamą paramą (16,7 proc.). Tuo tarpu ESFA atstovai dažniausiai teigė, kad gyventojai susiduria su paramos pritaikomumu (66,8 proc.), rečiausiai – su problemomis nesusiduria iš viso (8,4 proc.).

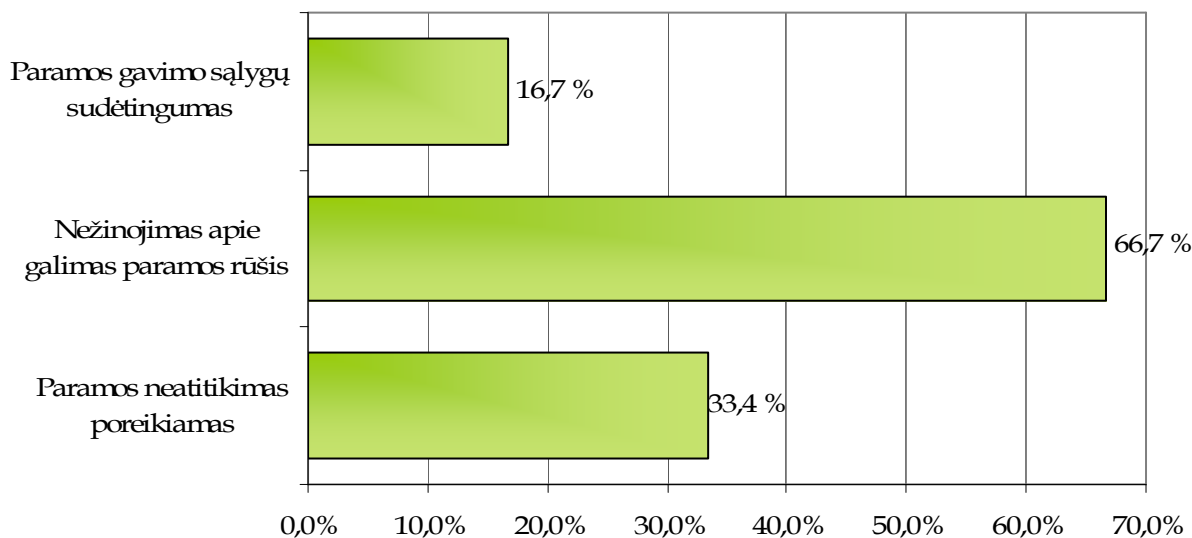

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

14 pav. Problemos, patiriamos norint pasinaudoti ES parama

Taip pat tyrimo metu paaiškėjo Agentūrų atstovai nuomonė, jog ES parama nesinaudojama pagal visus gyventojų kylančius poreikius. Tai patvirtino 83,3 proc. apklaustųjų.

Paklausus „Kokios pagrindinės priežastys riboja galimybę pasinaudoti ES parama, tenkinant visus gyventojų kylančius poreikius?“, atsakymų pasiskirstymas vaizduojamas grafiškai:

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

15 pav. Priežastys, apribojančios pasinaudojimą ES parama

Dauguma respondentų (66,7 proc.) mano, kad pagrindinė priežastis dėl ko šalies gyventojai nesinaudoja ES parama, tenkinant visus kylančius poreikius, yra jų nežinojimas apie visas galimas tokios paramos rūšis ir būdus, kiek mažiau – 33,4 proc. – jų mano, kad kita priežastimi galėtų būti

įvardinama kaip paramos neatitikimas jų poreikiams, t.y. ne visada yra kompensuojamos norimos veiklos, dažnai netenkina paramos intensyvumas.

Apibendrinant paramą švietimo sektoriui administruojančių agentūrų nuomonę apie ES finansavimo efektyvumą, galima teigti, kad agentūrų atstovai/ekspertai įsitikinę, jog gaunama struktūrinė parama skatina Lietuvos darnią plėtrą, mažinant regionų netolygumų skirtumus ir didinant šalies ekonominį augimą. Tačiau toks vertinimas iš dalies prieštarauja SF panaudojimo pirmuoju finansavimo periodu Lietuvoje analizės išvadoms (žr. 2.2 skyrelyje).

Apibendrinant struktūrizuotą ekspertų apklausą ir vertinimus apie ES finansinės paramos rezultatyvumo ir efektyvumo poveikį šalies darniai plėtrai, galima daryti tokias išvadas:

- Agentūrų ekspertai labiau teigiamai vertina ES SF paramą Lietuvos plėtrai nei paramos gavėjai – švietimo įstaigos, tačiau daug prasčiau pasiektus projektų tikslus darnios plėtros lygmenyje, nei tai daro projektus įgyvendinančios įstaigos. Tam įtakos turi paramos gavėjų susitelkimas tik į pavienių problemų sprendimą, koncentravimąsi tik į savo poreikius, o ne į visos šalies mastu spręstinių problemų mažinimą, opių poreikių tenkinimą;
- Švietimo įstaigų atstovai įsitikinę, jog struktūrinių fondų finansuojami projektai Lietuvoje daugiausiai prisidėjo prie technologinės plėtros ir užimtumo skatinimo, tuo tarpu agentūrų atstovai – regioninių netolygumų mažėjimo ir šalies ekonominio augimo;
- Lietuvos švietimo sektoriuje paramos 2004-2006 m. daugiausiai sulaukė projektai, kurių vidutinė vertė buvo 500.001 Lt – 1.000.000 Lt intervale. Tokiu būdu buvo stengiamasi, jog paramos sulauktų kiek įmanoma daugiau suplanuotų projektų įvairiuose regionuose;
- Daugiausiai švietimo sektoriaus ES projektų yra įgyvendinama regionų centruose – miesto teritorijoje. Tai apsunkina tolygią regionų plėtrą, nes nuošalesnės teritorijos pasižymi ženkliai mažesnėmis finansinės paramos apimtimis;
- ES SF projektais, įgyvendinamais švietimo sektoriuje, dažniausiai yra siekiama mokymo/si būdų tobulinimo ir infrastruktūrinės bazės plėtros. Projektai, turintys tarpusavio ryšį, kai tobulinama mokymo/si visą gyvenimą sritis ir gerinama infrastruktūra, skatina šalies spartesnę ir kryptingesnę vystymąsi, tačiau būtina atsižvelgti į jų poveikį atskirų regionų kontekste;
- Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria norintieji pasinaudoti ES SF parama, įvertinamos skirtingai, priklausomai nuo organizacijos pobūdžio: švietimo įstaigos pagrindine problema laiko išplitusį biurokratinį aparatą ir papildomų paramos

teikimo sąlygų įvykdymą, tuo tarpu paramą švietimo sektoriui administruojančios agentūros – paramos pritaikomumą ir iš dalies papildomų paramos teikimo sąlygų įvykdymą;

- Priežastys, apribojančios galimybes naudotis ES struktūrine parama, kai tenkinama kuo daugiau išskylančių poreikių, atskirų struktūrų yra įvardinamos nevienodai. Administruojančios paramą agentūros šiuo atveju įvardina pačių pareiškėjų nežinojimą apie galimus paramos variantus ir jos rūšis, o paramos gavėjai – sudėtingas paramos gavimo sąlygas. Tokiu principu struktūrinės paramos ženklėnis ir rezultatyvesnis įsisavinimas nėra efektyvinamas bei nesiimama jokių priemonių situacijai pakeisti.

3.2. Daugiakriterinės analizės pritaikymas vertinant SF panaudojimo efektyvumą

Atliekant anketinę apklausą, ekspertai, nepriklausomai nuo to ar jie buvo švietimo įstaigų, ar paramą švietimo sektoriui administruojančių agentūrų atstovai, buvo klausiami „*Kaip įgyvendintas/įgyvendinamas ES projektas (-ai) prisidėjo prie šių kriterijų kaitos (1- daugiausiai prisidėjo; 10 – mažiausiai prisidėjo)?*“. Kriterijų sąrašas respondentams buvo pateikiamas kaip parodyta 12 lentelėje.

12 lentelė

SF efektyvaus panaudojimo įvertinimui naudojama kriterijų sistema

Ekonominis šalies augimas	
Užimtumo augimas	
Technologinė plėtra ir inovacijos	
Žinių visuomenės plėtra	
Skurdo mažėjimas	
Gyventojų pajamų didėjimas	
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	
Nedarbo lygio mažėjimas	
Regioninių netolygumų mažėjimas	
Visuomenės solidarumas	

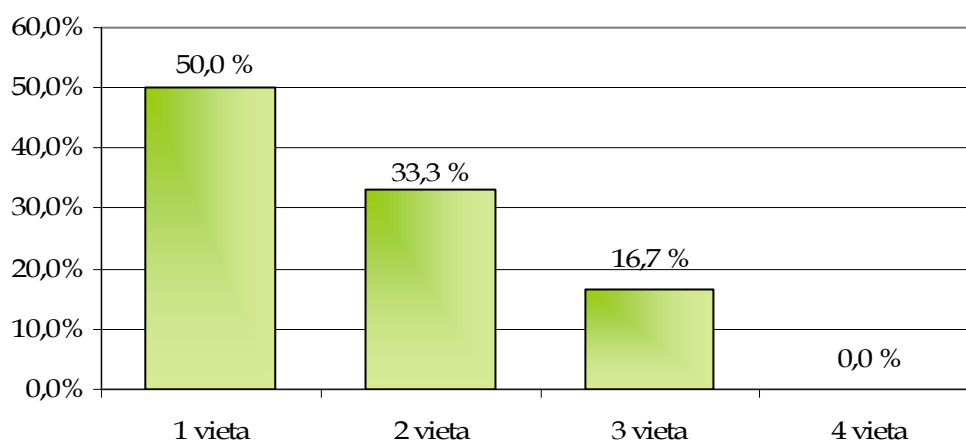
Balinis darnios plėtros kriterijų įvertinimas leido kiekvieno eksperto atveju kiekvienam skirtingam kriterijui suteikti koeficientinius ar lygio svorius, analizuojant ES paramos efektyvumą daugiakriterinės analizės metodu.

Be to, pasirinkus keturias ES paramos formas (kvalifikacijos tobulinimas, priedas prie atlyginimo, nauja įranga ir infrastruktūra, metodinė literatūra), respondentai buvo prašomi įvertinti

Lietuvoje finansuojamų ES projektų poveikį kriterijams pagal kiekvieną iš tų formų – „Prašau įvertinkite Lietuvoje finansuojamų ES projektų poveikį kriterijams pagal ES paramos teikimo formas“. Atliekant daugiakriterinę analizę tai leido matricos būdu išdėlioti kriterijų ir paramos formų santykių skaitinę išraišką.

Pritaikius daugiakriterinę analizę ir vertinant efektyviausią paramos formą, toliau pateikiami grafiniai duomenys apie paramos formos pirmumą ir priimtinumą.

Švietimas ir kvalifikacijos tobulinimas

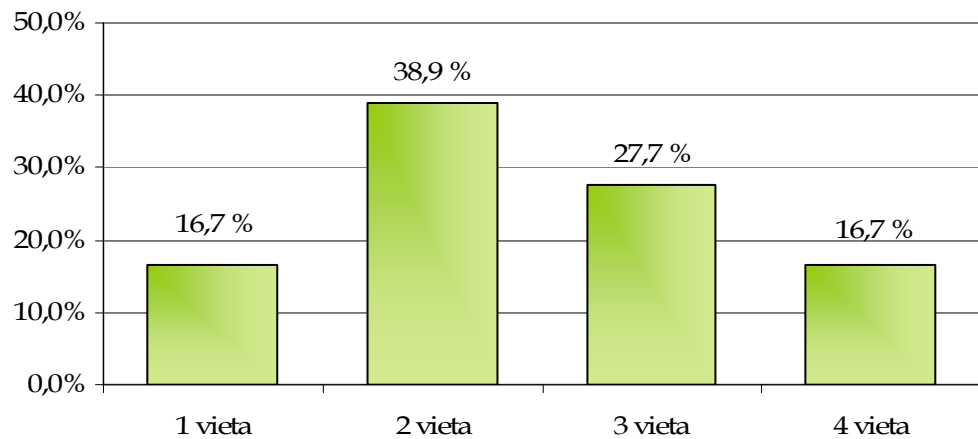
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

16 pav. Paramos forma - švietimas ir kvalifikacijos tobulinimas

Kaip rodo grafiniai duomenys, daugiausiai respondentų/ekspertų (50,0 proc.), susidūrusių su ES parama, mano, kad švietimui ir kvalifikacijos tobulinimui pagal efektyvumą Lietuvos darniai plėtrai turėtų būti teikiama pirmoji. Toliau procentas apklaustųjų mažėja su vis žemesne siūloma vieta.

17 paveiksle vaizduojami rezultatai pagal tai, kokią prioritetinę vietą pagal paramos efektyvumą respondentai teikia naujai įrangai ir infrastruktūrai. Dauguma apklaustųjų (38,9 proc.) mano, jog tokiai paramos formai turėtų būti skiriamas antrasis prioritetas. Kiek mažiau – 27,7 proc. – respondentų įsitikinę, kad tokia forma pagal efektyvumą yra trečiojoje vietoje iš keturių galimų. Kaip paramos formai pirmąją vietą naujos įrangos ir infrastruktūros įsigijimui skirtų 16,7 proc. apklausoje dalyvavusių ekspertų.

Nauja įranga ir infrastruktūra

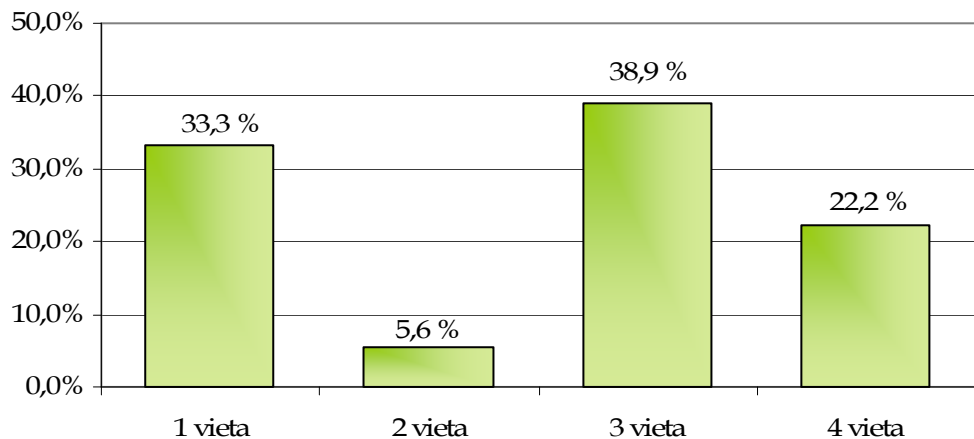

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

17 pav. Paramos forma - nauja įranga ir infrastruktūra

Toliau pateikiami duomenys kaip respondentai vertina paramos formos išraišką – priedas prie atlyginimo.

Priedas prie atlyginimo

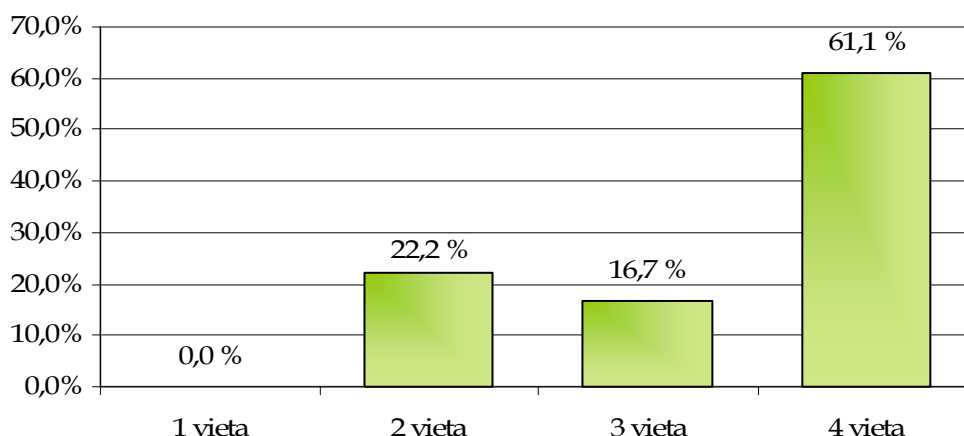

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

18 pav. Paramos forma - priedas prie atlyginimo

Rezultatai rodo, kad priedams prie atlyginimo turėtų būti skiriama trečioji (38,9 proc.) arba pirmoji (33,3 proc.) vietos pagal jų efektyvumą Lietuvos darniai plėtrai. Išskirtinai mažas apklaustųjų procentas – 5,6 proc. – mano, jog pastaroji paramos forma turėtų būti antroji pagal prioritetus.

Nauja metodinė literatūra

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal tyrimo duomenis

19 pav. Paramos forma - nauja metodinė literatūra

61,1 proc. apklausoje dalyvavusių ekspertų tokiai paramos formai kaip nauja metodinė literatūra suteiktų 4 vietą iš keturių galimų. 22,2 proc. apklaustųjų pasisako, jog tai galėtų būti ir antruoju prioritetu einanti paramos forma, siekiant šalies darnios plėtros.

Apibendrinant daugiakriterinės analizės metodu gautus duomenis apie struktūrinės paramos daromą didžiausią efektyvumą priklausomai nuo jos formos, paramos formas galima suskirstyti tokia prioritetiškumo tvarka:

- 1 prioritetinė vieta – švietimas ir kvalifikacijos tobulinimas;
- 2 prioritetinė vieta – nauja įranga ir infrastruktūra;
- 3 prioritetinė vieta – priedas prie atlyginimo;
- 4 prioritetinė vieta – nauja metodinė literatūra.

Apibendrinant Europos Sąjungos finansinės paramos pirmuoju periodu rezultatyvumo ir efektyvumo įvertinimą, galima teigti, kad struktūrinė parama Lietuvos plėtrai daro teigiamą įtaką, nepriklausomai nuo to ar regionų atžvilgiu ji yra tolygi, ar ne. Teigiamumas pasireiškia per daromą poveikį darnios plėtros kriterijams (užimtumui, technologinei plėtrai ir inovacijoms, regionų netolygumų mažėjimui, žinių visuomenės plėtrai ir kt.) ir efektyvų bei rezultatyvų jų veikimą gerėjimo linkme. Efektyvus paramos naudojimas 2004-2006 m. šalyje pasižymėjo švietimo ir kvalifikacijos tobulinimo bei naujos infrastruktūros plėtros formomis.

3.3. Pasiūlymų dėl ES struktūrinių fondų panaudojimo antrame finansavimo periode parengimas

Atsižvelgiant į Lietuvos regioninės plėtros situaciją ir struktūrinių fondų įtaką tolimesnei jos plėtrai bei atlikto tyrimo dėl struktūrinės paramos efektyvaus panaudojimo ir poveikio šalies darniai plėtrai, galima formuluoti siūlymus, padėsiančius sėkmingai ir efektyviai naudoti ES lėšas 2007-2013 m.

Pirmiausiai antruoju struktūrinių fondų finansavimo periodu Lietuvoje turėtų būti atkreipiamas dėmesys į specifinių ir mažiau išsivysčiusių teritorijų problemų sprendimą darnios ir regioninės plėtros klausimais. Be to, turėtų būti skatinama silpnesnių Lietuvos regionų tiek socialinė, tiek ekonominė plėtra. Tai reiškia, kad, skirstant paramą, reiktų labiau sustiprinti atskirų regionų reikšmingumą, kuris galėtų ypatingai pasireikšti projektų vertinimo metu, t.y. projektams, įgyvendinantiems probleminėse teritorijose, turėtų būti suteikiami papildomi ženklūs balai. Tokiu būdu būtų pradėta skatinti lėčiau besivystančių teritorijų darnią plėtrą.

Taip pat 2007-2013 m. būtų efektyvu bandyti dalį ES lėšų Vyriausybės nutarimais skirti projektams, apimantiems šalies mastu darnios plėtros veiksmingą įgyvendinimą įvairiose teritorijose. Nutarimais turėtų būti tvirtinama, jog tokie projektai nekonkuruos tarpusavyje, bet finansavimo sulauks maksimaliu tikimybės procentu. Siūlymas būtų sudaryti projektų sąrašą visos šalies mastu, kuriems toks planingas finansavimas turėtų būti skiriamas. Pasinaudojant ES pavaldumo principu, sąrašai galėtų būti sudaromi pradedant nuo žemiausio lygio valdžios institucijų, juos derinant su aukštesnio ir aukščiausiojo lygio valdžia. Toks ES paramos skirstymo būdas leistų pamatyti spręstinas problemas visų valdžios lygių pjūviu ir susikoncentruoti į svarbiausius poreikius visos Lietuvos mastu.

Atlikto tyrimo metu didelis procentas pareiškėjų (64,7 proc.) pagrindine problema naudojantis ES parama įvardino biurokratizmą. Siekiant 2007-2013 m. Europos Sąjungos paramą naudoti rezultatyviai ir efektyviai būtina atkreipti dėmesį į pernelyg didelį procedūrų formalizavimą ir ryškų valdžios institucijų kišimąsi į žemiausiojo lygio grandies darbą, administruojant struktūrinių fondų paramą. Sumažinus biurokratinio aparato išsiplėtimą, būtų greičiau atliekamos formalios procedūros, kurios skatintų greitesnę ES lėšų įsisavinimą (pagerėtų rezultatyvumo lygis) ir parama naudotųsi didesnis paramos gavėjų skaičius, kuriuos tokio aparato būvimas atbaido nuo galimybių naudotis finansavimu (padidėtų efektyvumo lygis).

Siekiant didesnio paramos įsisavinimo efektyvumo 2007-2013 m., vienas iš būdų galėtų būti didesnis struktūrinių fondų finansuojamų galimybių viešinimas, juolab, kad 8,3 proc. švietimo organizacijų nežino apie galimas visas paramos rūšis, o paramą švietimo sektoriui administruojančios agentūros 66,7 proc. tokia priežastimi įvardina gyventojų nesinaudojimą ES parama. Viešinimo programos turėtų apimti televiziją, įvairius pristatomojus reportažus, gerosios

patirties sklaidą tiek šalies, tiek regionu mastu, reklaminius ir informacinius straipsnius spaudoje ir kt. Subalansuota viešinimo programa plačiajai visuomenei būtų pristatomi numatomi antrojo finansavimo periodo tikslai, uždaviniai, siektini rezultatai bei jiems pasiekti numatomos vykdyti veiklos, jų detalus paaiškinimas. Tokiu principu taip pat būdu skatinamos įvairios ES paramos panaudojimo formos (didinamas efektyvumas) bei atokesniųjų regionų pritraukimas, įsisavinant struktūrinę paramą (didinamas rezultatyvumas).

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimas remiasi penkiais tarpusavyje susijusiais principais, kurių kiekvienas pasižymi savita specifika: programavimo principas – ES SF lėšos skiriamos integruotoms plėtros programoms įgyvendinti; koncentravimo principas – struktūrinėmis lėšomis remiami neišsivystę regionai; partnerystės principas – SF paramos naudojimo periodu turi būti glaudžiai bendradarbiaujama su visomis vietos institucijomis; papildomumo principas – ES struktūrinių fondų parama skirta ne pakeisti ES valstybių narių viešąsias ir kitas struktūrines išlaidas, o jas papildyti; pavaldumo principas – konkrečius veiksmus turi vykdyti žemiausio lygio valdžios institucijos, kurios gali juos efektyviai atlikti.
2. Europos Sąjungos regioninės plėtros politikos atsiradimo priežastimi galima laikyti Europos integracinius procesus ir jų eigoje atsirandančias ekonomines, politines ir socialines priežastis. Tokiais procesais buvo siekiama mažinti mažiau išsivysčiusiuose regionuose nepalankius integracijos į rinką padarinius, vienodinti pragyvenimo lygį, atsižvelgiant į solidarumo idėjas, ir įteisinti ES politinę sistemą.
3. Europos Sąjunga, įgyvendindama regioninę plėtros politiką, remiasi trimis iškeltais specifiniais tikslais, kurie skirti silpniau išsivysčiusiems ES šalims narėms ir regionams, siekiant juos priartinti prie ES vidurkio, regionų konkurencingumui ir užimtumui didinti, bendradarbiavimui abipus ES vidaus sienų ir tarp šalių narių tam tikrose teritorinėse zonose. Lietuva ES požiūriu yra pirmo tikslo regionas, kurio BVP vienam gyventojui nesiekia 90 proc. ES vidurkio.
4. Europos Sąjungos finansinių instrumentų tokių kaip struktūriniai fondai naudojimas yra priemonė regioninės plėtros politikos tikslų siekimui. Tokios priemonės sėkmė didžia dalimi priklauso nuo to, kaip šalys narės atitinkamais finansavimo periodais sugebės ja pasinaudoti. Europos Sąjungos regioninė plėtros politika nesiremia vien tik išteklių perskirstymu, bet, panaudodama struktūrinių fondų teikiamą finansinę paramą, siekia kurti juos naujus.
5. Europos Sąjungos valstybėse narėse ES regioninės plėtros politika įgyvendinama, teikiant keturių ES struktūrinių fondų (ESF, ERPF, EŽF, EŽŪFKP) ir Sanglaudos fondo finansavimą. Kiekvienas finansinis instrumentas turi savo intervencijos sritis, kurios apima aktualias plėtros problemas valstybių narių viduje: švietimas ir mokymas, infrastruktūra, socialinė integracija, gamybos sektorius, žuvininkystės sektoriaus pertvarkymas, ūkių pertvarka ir kt.
6. Lietuvos regioninis išsivystymas, prieš tampant Europos Sąjungos nare, pasižymėjo regioninių netolygumų, ekonominio ir socialinio išsivystymo rodiklių ypatingais skirtumais,

regionų centrų dominavimu atokesniųjų miestų atžvilgiu. Europos Sąjunga BVP įvardina kaip pagrindinį rodiklį, įrodantį teigiama linkme vykdomos regionų plėtros ir ekonomikos augimą, tačiau jis pažymimas tik kaip realiausias rodiklis, atspindintis pokyčius atskirų regionų plėtros lygiuose.

7. ESF ir ERPF fondų lėšų panaudojimas 2004-2006 m. Lietuvoje parodė, kad šalies mastu yra pastebimas regionų išskirtinumas – ekonomiškai stipriausiems regionams teko daugiausiai ES struktūrinės paramos, t.y. atokesnieji regionai buvo prasčiau pasirengę projektų įgyvendinimui, pastebimas ryškus finansinių išteklių ir paramą gavusių projektų koncentravimasis ties didžiaisiais miestais. Nors ES mastu Lietuva yra laikoma vienu regionu, tačiau žemesniame lygyje, t.y. šalies viduje struktūrinės lėšos pasiskirsto netolygiai, o tai sąlygoja regionų didelius išskirtinumus.
8. Atliktas tyrimas parodė, kad agentūrų, administruojančių ES paramos teikimą švietimo sektoriui, ekspertai geriau vertina ES SF paramą Lietuvos plėtrai nei paramos gavėjai – švietimo įstaigos, tačiau daug prasčiau pasiektus projektų tikslus darnios plėtros lygmenyje, nei tai daro projektus įgyvendinančios įstaigos. Tam įtakos turi paramos gavėjų susitelkimas tik į pavienių problemų sprendimą, koncentravimąsi į savo poreikius, o ne į visos šalies mastu spręstinių problemų mažinimą, svarbiausių poreikių tenkinimą;
9. Struktūrinė parama Lietuvos plėtrai daro teigiamą įtaką, nepriklausomai nuo to ar regionų atžvilgiu ji yra tolygi, ar ne. Teigiamumas pasireiškia per daromą poveikį darnios plėtros kriterijams (užimtumui, technologinei plėtrai ir inovacijoms, regionų netolygumų mažėjimui, žinių visuomenės plėtrai ir kt.) ir efektyvų bei rezultatyvų jų veikimą gerėjimo linkme. Efektyvus paramos naudojimas 2004-2006 m. šalyje pasižymėjo švietimo ir kvalifikacijos tobulinimo bei naujos infrastruktūros plėtros formomis.
10. Siekiant efektyviau panaudoti ES lėšas antruoju finansavimo laikotarpiu, t.y. 2007-2013 m., reikia didesnę dėmesį skirti specifinių atskirų teritorijų problemų sprendimui bei silpnesnių Lietuvos regionų socialinės ir ekonominės plėtros skatinimui. Tuo tikslu labiau turėtų būti sustiprintas regioninis matmuo, galintis pasireikšti projektų vertinimo kriterijų ir skiriamų papildomų balų suma projektams, susijusiems su probleminių teritorijų darnia plėtra.
11. Skatinant užtikrinti efektyvų lėšų panaudojimą antruoju finansavimo periodu ir maksimalų jo prisidėjimą prie regioninės ir darnios plėtros teigiamo poveikio, reikia dalį ES lėšų Vyriausybės nutarimais skirti projektams, planuojant, jog jie tarpusavyje nekonkuruos, bet finansavimo sulauks maksimaliu tikimybės procentu. Tokiu būdu, pasitelkiant ES reglamentuojamą pavaldumo principą, reikalinga sudaryti projektų sąrašą visos šalies mastu, kuriems toks planingas finansavimas turėtų būti skiriamas.

12. Norint, kad 2007-2013 m. parama būtų naudojama rezultatyviai ir efektyviai, reikia mažinti biurokratinio aparato daromą neigiamą poveikį projektų įgyvendinimo eigai bei skirti lėšų ilgalaikėms viešinimo programoms (televizija, pristatomieji reportažai, gerosios patirties sklaida šalies mastu, straipsniai spaudoje ir pan.) apie ES paramos naudojimosi galimybes plačiajai visuomenei.

ADOMAUSKAITĖ, Lina. (20086) *Experience of reclaiming the support of EU structural funds for Lithuania within the first financing period and applying it in 2007-2013*. MBA Graduation Paper. Kaunas: Kaunas Faculty of Humanities, Vilnius University. 60 p.

SANTRAUKA (ANGLŲ KALBA)

After Lithuania became the member of EU national regional policy and EU regional development policy are formed and realized. EU regional development policy displays support of EU structural funds and has meaning to all county regional development. Structural funds support is given to reduce economic and social differences of separate states and their regions and increase development of not so well developed regions. In Lithuania it is important ES support use by purpose: it should strengthen confidence of democratic country of population.

In 2004-2006 it is noticeable that projects supported by European Union are concentrated in the biggest cities, not in remote ones. Though in the view of the EU Structural funds Lithuania is a single region, however in the lower level, i.e. within the country, structural finance distribute not gradually. According to this, it is important to observe how runs reclaiming of structural finance in the second financing period – 2007-2013 and give suggestions how reclaiming should be more effective. There is not done any detailed research about effective appliance of EU structural funds and influence to Lithuania harmonious development in the country.

Structural support is doing positive changes for all development of Lithuania, independent of region aspects is included or not. Positive changes display through influence to harmonious development criterions (employment, development of technology, knowledge society development, etc.) and efficient theirs vicissitude. In 2004-2006 efficient appliance of EU support is characterized by education and qualification perfection and new facilities development in the country.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. BAGDZEVIČIENĖ, Rita. (2001) *Regioninės politikos vykdymo prielaidos*. Lietuvos regioninių tyrimų institutas. 6 p.
2. BAGDZEVIČIENĖ, Rita; RIMAS, Justinas; VENCKUS, Algimantas. (2002) *Regionų ekonomikos plėtros strategija*. Regionų plėtra – 2002. Kauno technologijos universitetas, Lietuvos regioninių tyrimų institutas. 6 p.
3. BAGDZEVIČIENĖ, Rita; TAMKUS, Audrius; NAVACKAITĖ, Laura. (2003) *ES ir Lietuvos regioninė politika: Kauno regiono plėtros strategija*. Šalies ekonomikos plėtra regionalizacijos ir globalizacijos santykio kontekste. Kaunas. 8 p.
4. BROŽAIČIO, Haroldo vadovaujamas VšĮ Viešosios politikos ir vadybos instituto autorių kolektyvas. (2004) *2007-2013 m. ES struktūrinių fondų reglamentų projektų poveikio vertinimas. Galutinė ataskaita*. Vilnius, Viešosios politikos ir vadybos institutas, 65 p.
5. BROŽAITIS, Haroldas; DUMČIUS, Rimas; NAKROŠIS, Vitalis. (2002) *Galimybių absorbuoti ES struktūrinių fondų ir Sanglaudos fondo paramą tyrimas. Galutinė ataskaita*. Vilnius: Nacionalinė regionų plėtros agentūra, 30 p.
6. BROŽAITIS, Haroldas; LINARTAS, Ramūnas; NAKROŠIS, Vitalis; PETKEVIČIUS, Algirdas. (2002) *Europos Sąjungos regioninės politikos pasekmių įvertinimas Lietuvos viešėjai administracijai*. Vilnius: Nacionalinė regionų plėtros agentūra. 115 p.
7. DEGUTIS, Mindaugas. (1999) *Socialinių tyrimų metodologija: paskaitų konspektai*. Kaunas: Naujasis lankas. 83 p. ISBN 9986-896-86-X.
8. Dėstytojų rengimo programos dalyvių straipsnių rinktinė. (2000) *Europos Sąjunga iš arčiau*. Vilnius: Suomijos viešojo administravimo institutas. 192 p. ISBN 952-9592-67-1.
9. DRAGŪNIENĖ, N.; JURKAUSKAS, A. (2001) *Ekonominio augimo socialiniai aspektai*. Kauno technologijos universitetas Panevėžio filialas. Iš Regionų plėtra-2001. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija. 325 p., ISBN 9986-13-964-3.
10. DŽIUGAITĖ, R.; NEDZVECKAS, J. (2001) *Užsienio investicijų dinamika Lietuvoje*. Kauno aukštesnioji maisto pramonės mokykla ir Kauno technologijos universitetas. Iš Regionų plėtra-2001. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija. 325 p., ISBN 9986-13-964-3.
11. Europos Komisijos atstovybė Lietuvoje [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 birželio 16 d.]. Prieiga per internetą: <www.eudel.lt>
12. Europos kultūros programų centras [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 birželio 16 d.]. Prieiga per internetą: <www.durys.org>

13. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) dėl Europos regioninės plėtros fondo Nr.1080/2006. (12006) Priimtas 2006 m. liepos 5 d.
14. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) dėl Europos socialinio fondo (EB) Nr. 1081/2006. (2006) Priimtas 2006 m. liepos 5 d.
15. Europos Sąjungos portalas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 m. birželio 11 d.]. Prieiga per internetą: <www.europa.eu>
16. Europos Sąjungos struktūrinė paramos portalas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 m. birželio 20 d.]. Prieiga per internetą: <www.esparama.lt>
17. Europos Sąjungos tarybos pranešimas Nr. 15915/05. *2007-2013 finansinė perspektyva*. (2005) Priimtas 2005 m. gruodžio 19 d.
18. GARALIENĖ, R.; BELAZARIENĖ G. (2001) *Regiono investicinio klimato formavimas*. Kauno technologijos universitetas. Iš Regionų plėtra-2001. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija. 325 p., ISBN 9986-13-964-3.
19. *Inforegio. Apibendrinamasis dokumentas. Europos Sąjunga regioninė politika*. (2006) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 m. sausio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/memo_lt.pdf>
20. JUNEVIČIUS, Algis. (1999) *Europos Sąjunga. Istoriniai, politiniai, teisiniai aspektai*. Kaunas: Technologija. 278 p. ISBN 9986-13-693-8.
21. KVAINAUSKAITĖ, Vaida; KARDOKAITĖ, Vitalija. (2005) *Structural Funds as Instruments for Regional Economic Development in Lithuania*. Inžinerinė ekonomika. Kaunas: Technologija. p. 10. ISSN 1392-2785.
22. *Lietuvos 2004-2006 m. Bendrasis programavimo dokumentas*. (2004) Patvirtintas LR Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 2 d. nutarimu Nr. 935. Vilnius, p. 384.
23. Lietuvos darbo birža prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <www.ldb.lt>
24. Lietuvos Respublikos Aplinkos ministerijos aplinkos projektų valdymo agentūra [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 m. birželio 11 d.]. Prieiga per internetą: <www.apva.lt>
25. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 birželio 14 d.]. Prieiga per internetą: <www.finmin.lt>
26. Lietuvos Respublikos Regioninės plėtros įstatymas Nr.VIII-1889. (2000) Priimtas 2000 m. liepos 20 d. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 66-1987
27. MAČYS, Gediminas. (2005) *Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 167 p. ISBN 9955-19-009-4.

28. *Nacionalinė bendroji strategija: Lietuvos 2007-2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija konvergencijos tikslui įgyvendinti.* (2007) Vilnius p. 61.
29. *Nacionalinė darnaus vystymosi strategija.* Nr. 1160. (2003). Priimtas 2003 m. rugsėjo 11 d. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 89-4029.
30. NAKROŠIS, Vitalis. (2003) *Europos Sąjungos regioninė politika ir Struktūrinių fondų valdymas.* Vilnius: Eugrimas. 132 p. ISBN 9955-501-53-7.
31. PAREIGIS, Rimantas; DOROFJEVA, Oksana. (2004). *Lietuvos nacionalinė regioninė politika ir jos įgyvendinimo prielaidos.* *Ekonomika* Nr. 67 (2). 13 p. ISSN 1392-1258.
32. PETKEVIČIUS, Algirdas. (2002) *Tarptautinių organizacijų socialinė atsakomybė – Europos Sąjungos požiūris į ūkio plėtros problemas tranzitinės ekonomikos šalyse.* p. 12
33. PRANULIS, Vytautas. (1998) *Marketingo tyrimai.* Vilnius: Kronta. 166 p. ISBN 978-9955-33-017-2.
34. *Regioninė politika periferiniam regionui: tendencijos ir galimybės.* (2003) Vilniaus verslo konsultacinis centras, Utenos regiono plėtros agentūra. Vilnius: Firidas. 60 p. ISBN 9955-590-01-7.
35. SIMANAVIČIENĖ, Žaneta; KILIJONIENĖ, Akvilė. (2004). *Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimas Europos Sąjungos kontekstu.* *Ekonomika* Nr. 67 (2). 13 p. ISSN 1392-1258.
36. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 sausio 12 d.]. Prieiga per internetą <www.std.lt>
37. ŠTREIMIKIENĖ, Dalia. (2001) *Regionų plėtros teorijos ir politika.* Regionų plėtra -2001. VU Kauno Humanitarinis fakultetas. 6 p.
38. ŠTREIMIKIENĖ, Dalia; DAPKUS, Rimantas; ŠIVICKAS, Gintautas. (2007). *Paramos smulkiam ir vidutiniam verslui efektyvumo vertinimas.* *Ekonomika* Nr. 80. 19 p. ISSN 1392-1258.
39. Tarybos reglamentas (EB) iš dalies keičiantis Reglamentą (EB) Nr. 1698/2005 dėl Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) paramos kaimo plėtrai, Nr. 1944/2006. (2006) Priimtas 2006 m. gruodžio 19 d.
40. Tarybos reglamentas (EB) dėl Europos žuvininkystės fondo Nr. 1198/2006. (2006) Priimtas 2006 m. liepos 27 d.
41. Tarybos reglamentas (EB) nustatantis bendrąsias nuostatas dėl Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo ir Sanglaudos fondo Nr. 1083/2006. (2006) Priimtas 2006 m. liepos 11 d.
42. Tarybos reglamentas nustatantis bendrąsias nuostatas dėl struktūrinių fondų (EB) Nr. 1260/1999. (1999) Priimtas 1999 m. birželio 21 d.

43. VAITEKŪNAS, S. (2001) *Lietuvos regionų problema Europos Sąjungos kontekste*. Klaipėdos universitetas. Iš Regionų plėtra-2001. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija. 325 p., ISBN 9986-13-964-3.
44. ГЛАДКИЙ Ю. Н. (1998) Основы региональной политики учебник. Санкт-Петербург: изд-во В. А. Михайлова. 659 с.
45. ТОДАРО М. П. (1997) Экономическое развитие. Москва. 666 с.
46. BATCHER, John; TAYLOR, Steve. (2006) *The Value Added of the Structural Funds: A Regional Perspective*. European Policies Research Centre, p. 56.
47. NEUBOURG de CHRIS ir kt. (2007) *Sprendimų priėmimo procesas Vyriausybės lygmenyje*. Projektas. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 m. sausio 24 d.]. Prieiga per internetą: http://www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/ekonomikos_katedra/2007m/paskaitu_konspektai/vadovelio_metmenys.DOC

PRIEDAI

1 PRIEDAS Klausimynas apie Europos Sąjungos finansinę paramą (švietimo įstaigoms) ...	67
2 PRIEDAS Klausimynas apie Europos Sąjungos finansinę paramą (agentūroms).....	71

**KLAUSIMYNAS APIE EUROPOS SĄJUNGOS FINANSINĘ PARAMĄ
(ŠVIETIMO ĮSTAIGOMS)**

Šiuo metu yra atliekama Vilniaus universiteto magistrantės inicijuojama apklausa, kurios metu norima išsiaiškinti švietimo sektoriaus požiūrį į Europos Sąjungos (ES) finansuojamų projektų teikiamą naudą. Prašyčiau Jūsų atsakyti į žemiau pateikiamus klausimus. Ši apklausa yra anoniminė ir jos duomenys bus pateikiami apibendrintai.

1. Kaip vertinate ES struktūrinių fondų gaunamą paramą Lietuvos plėtrai?

- Teigiamai
 Neigiamai

2. Jūsų nuomone, ES lėšomis įgyvendinami projektai Lietuvoje prisidėjo prie (galimi keli atsakymo variantai):

- ekonominio šalies augimo
 užimtumo
 technologinės plėtros ir inovacijų
 žinių visuomenės plėtros
 skurdo mažėjimo
 gyventojų pajamų didėjimo
 pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimo
 nedarbo lygio mažėjimo
 regioninių netolygumų mažėjimo
 visuomenės solidarumo
 kita _____

3. Kaip Jūsų įgyvendintas/įgyvendinamas ES projektas prisidėjo prie šių kriterijų kaitos (1 – daugiausiai prisidėjo; 10 – mažiausiai prisidėjo):

Ekonominis šalies augimas	
Užimtumo augimas	
Technologinė plėtra ir inovacijos	
Žinių visuomenės plėtra	
Skurdo mažėjimas	
Gyventojų pajamų didėjimas	
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	
Nedarbo lygio mažėjimas	
Regioninių netolygumų mažėjimas	
Visuomenės solidarumas	

4. Kokio struktūrinio fondo lėšos sudarė didžiąją finansavimo dalį, įgyvendinant ES finansuojamą projektą?

- Europos regioninės plėtros fondas (ERPF)
 Europos socialinis fondas (ESF)
 kita _____

5. Gauta parama Jūsų ES projektui įgyvendinti yra:

- iki 500.000 Lt
 500.001 Lt – 1.000.000 Lt
 1.000.001 Lt – 3.000.000 Lt
 virš 3.000.000 Lt

6. Kokia yra/buvo Jūsų ES projekto tikslinė grupė?

- dėstytojai
- studentai
- administracijos darbuotojai
- visi Lietuvos gyventojai
- atskira socialinė grupė
- kita _____

7. Kokiame regione įgyvendintas/įgyvendinamas Jūsų ES projektas?

- mieste
- kaime
- visoje Lietuvoje

8. Ar ES finansuojamas projektas buvo orientuotas į socialiai remtinas grupes?

- Taip
- Ne (žr. 9 kl.)

9. Į kokias socialiai remtinas grupes yra/buvo orientuotas ES projektas?

- moterys
- neįgalieji
- nuteistieji
- tautinės mažumos
- socialiai remtini asmenys
- asmenys, sergantys priklausomybės ligomis
- vyresnio amžiaus asmenys
- kita _____

10. Kokio rezultato yra/buvo siekiama ES projekto įgyvendinimu?

- įsigyti naują įrangą
- plėsti infrastruktūrą
- apmokyti darbuotojus
- tobulinti mokymo/si būdus (nuotolinis, elektroninis ir pan. mokymas)
- atlikti tiriamuosius darbus
- kita _____

11. Prašau skalėje nuo 1 iki 10 įvertinti kaip pavyko pasiekti projekto tikslus darnios plėtros lygmenyje (1 – visiškai nepavyko, 10 – absoliučiai pavyko)

- _____

12. Prašau įvertinkite Lietuvoje finansuojamų ES projektų poveikį kriterijams pagal ES paramos teikimo formas:

	Poveikio nėra	Poveikis minimalus	Poveikis vidutinis	Poveikis didelis	Poveikis labai didelis
Švietimas ir kvalifikacijos tobulinimas:					
Ekonominis šalies augimas	1	2	3	4	5
Užimtumas	1	2	3	4	5
Technologinė plėtra ir inovacijos	1	2	3	4	5
Žinių visuomenės plėtra	1	2	3	4	5
Skurdo mažėjimas	1	2	3	4	5

Gyventojų pajamų didėjimas	1	2	3	4	5
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	1	2	3	4	5
Nedarbo lygio mažėjimas	1	2	3	4	5
Regioninių netolygumų mažėjimas	1	2	3	4	5
Visuomenės solidarumas	1	2	3	4	5
<i>Priedas prie atlyginimo:</i>					
Ekonominis šalies augimas	1	2	3	4	5
Užimtumas	1	2	3	4	5
Technologinė plėtra ir inovacijos	1	2	3	4	5
Žinių visuomenės plėtra	1	2	3	4	5
Skurdo mažėjimas	1	2	3	4	5
Gyventojų pajamų didėjimas	1	2	3	4	5
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	1	2	3	4	5
Nedarbo lygio mažėjimas	1	2	3	4	5
Regioninių netolygumų mažėjimas	1	2	3	4	5
Visuomenės solidarumas	1	2	3	4	5
<i>Nauja įranga ir infrastruktūra:</i>					
Ekonominis šalies augimas	1	2	3	4	5
Užimtumas	1	2	3	4	5
Technologinė plėtra ir inovacijos	1	2	3	4	5
Žinių visuomenės plėtra	1	2	3	4	5
Skurdo mažėjimas	1	2	3	4	5
Gyventojų pajamų didėjimas	1	2	3	4	5
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	1	2	3	4	5
Nedarbo lygio mažėjimas	1	2	3	4	5
Regioninių netolygumų mažėjimas	1	2	3	4	5
Visuomenės solidarumas	1	2	3	4	5
<i>Nauja metodinė literatūra:</i>					
Ekonominis šalies augimas	1	2	3	4	5
Užimtumas	1	2	3	4	5
Technologinė plėtra ir inovacijos	1	2	3	4	5
Žinių visuomenės plėtra	1	2	3	4	5
Skurdo mažėjimas	1	2	3	4	5
Gyventojų pajamų didėjimas	1	2	3	4	5
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	1	2	3	4	5
Nedarbo lygio mažėjimas	1	2	3	4	5
Regioninių netolygumų mažėjimas	1	2	3	4	5
Visuomenės solidarumas	1	2	3	4	5

13. Kokia ES paramos forma geriausiai tenkina Jūsų lūkesčius?

- švietimas ir kvalifikacijos tobulinimas
- priedas prie atlyginimo
- nauja įranga ir infrastruktūra
- nauja metodinė literatūra
- kita _____

14. Pagrindinės problemos, su kuriomis susidurta siekiant pasinaudoti ES parama:

- informacijos paieška apie teikiamą paramą
- paramos pritaikomumas
- papildomų paramos teikimo sąlygų įvykdymas
- biurokratizmas
- su problemomis nesusidurta
- kita _____

15. Ar ES parama naudojama pagal visus Jūsų kylančius poreikius:

- taip
- ne (žr. 17 kl)

16. Kokios pagrindinės priežastys riboja galimybę pasinaudoti ES parama, tenkinant visus Jūsų kylančius poreikius?

- nežinote apie galimas visas paramos rūšis
- siūloma parama neatitinka visų poreikių
- sudėtingos paramos gavimo sąlygos
- kita _____

17. Jūs atstovaujate:

- vidurinę mokyklą
- profesinę mokyklą
- universitetą
- kolegiją
- kita _____

DĖKOJU UŽ JŪSŲ ATSAKYMUS!

**KLAUSIMYNAS APIE EUROPOS SAJUNGOS FINANSINĘ PARAMĄ
(AGENTŪROMS)**

Šiuo metu yra atliekama Vilniaus universiteto magistrantės inicijuojama apklausa, kurios metu norima išsiaiškinti Agentūrų, kuriojančių švietimo sektoriaus projektus, požiūrį į Europos Sąjungos (ES) finansuojamų projektų teikiamą naudą. Prašyčiau Jūsų atsakyti į žemiau pateikiamus klausimus. Ši apklausa yra anoniminė ir jos duomenys bus pateikiami apibendrintai.

1. Kaip vertinate ES struktūrinių fondų gaunamą paramą Lietuvos darniai plėtrai?

- Teigiamai
 Neigiamai

2. Jūsų nuomone, ES lėšomis įgyvendinami projektai Lietuvoje prisidėjo prie (galimi keli atsakymo variantai):

- ekonominio šalies augimo
 užimtumo
 technologinės plėtros ir inovacijų
 žinių visuomenės plėtros
 skurdo mažėjimo
 gyventojų pajamų didėjimo
 pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimo
 nedarbo lygio mažėjimo
 regioninių netolygumų mažėjimo
 visuomenės solidarumo
 kita _____

3. Kaip Agentūros administruojami ES projektai prisidėjo prie šių kriterijų kaitos (1 – daugiausiai prisidėjo; 10 – mažiausiai prisidėjo):

Ekonominis šalies augimas	
Užimtumo augimas	
Technologinė plėtra ir inovacijos	
Žinių visuomenės plėtra	
Skurdo mažėjimas	
Gyventojų pajamų didėjimas	
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	
Nedarbo lygio mažėjimas	
Regioninių netolygumų mažėjimas	
Visuomenės solidarumas	

4. Kokio struktūrinio fondo lėšos sudarė didžiąją finansavimo dalį, įgyvendinant ES finansuojamus projektus Jūsų Agentūroje?

- Europos regioninės plėtros fondas (ERPF)
 Europos socialinis fondas (ESF)
 kita _____

5. Prašau skalėje nuo 1 iki 10 įvertinti kaip pavyko pasiekti projektų tikslus darnios plėtros lygmenyje (1 – visiškai nepavyko, 10 – absoliučiai pavyko)

- _____

6. Prašau įvertinkite Lietuvoje finansuojamų ES projektų poveikį kriterijams pagal ES paramos teikimo formas:

	Poveikio nėra	Poveikis minimalus	Poveikis vidutinis	Poveikis didelis	Poveikis labai didelis
<i>Švietimas ir kvalifikacijos tobulinimas:</i>					
Ekonominis šalies augimas	1	2	3	4	5
Užimtumas	1	2	3	4	5
Technologinė plėtra ir inovacijos	1	2	3	4	5
Žinių visuomenės plėtra	1	2	3	4	5
Skurdo mažėjimas	1	2	3	4	5
Gyventojų pajamų didėjimas	1	2	3	4	5
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	1	2	3	4	5
Nedarbo lygio mažėjimas	1	2	3	4	5
Regioninių netolygumų mažėjimas	1	2	3	4	5
Visuomenės solidarumas	1	2	3	4	5
<i>Priedas prie atlyginimo:</i>					
Ekonominis šalies augimas	1	2	3	4	5
Užimtumas	1	2	3	4	5
Technologinė plėtra ir inovacijos	1	2	3	4	5
Žinių visuomenės plėtra	1	2	3	4	5
Skurdo mažėjimas	1	2	3	4	5
Gyventojų pajamų didėjimas	1	2	3	4	5
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	1	2	3	4	5
Nedarbo lygio mažėjimas	1	2	3	4	5
Regioninių netolygumų mažėjimas	1	2	3	4	5
Visuomenės solidarumas	1	2	3	4	5
<i>Nauja įranga ir infrastruktūra:</i>					
Ekonominis šalies augimas	1	2	3	4	5
Užimtumas	1	2	3	4	5
Technologinė plėtra ir inovacijos	1	2	3	4	5
Žinių visuomenės plėtra	1	2	3	4	5
Skurdo mažėjimas	1	2	3	4	5
Gyventojų pajamų didėjimas	1	2	3	4	5
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	1	2	3	4	5
Nedarbo lygio mažėjimas	1	2	3	4	5
Regioninių netolygumų mažėjimas	1	2	3	4	5
Visuomenės solidarumas	1	2	3	4	5
<i>Nauja metodinė literatūra:</i>					
Ekonominis šalies augimas	1	2	3	4	5
Užimtumas	1	2	3	4	5
Technologinė plėtra ir	1	2	3	4	5

inovacijos					
Žinių visuomenės plėtra	1	2	3	4	5
Skurdo mažėjimas	1	2	3	4	5
Gyventojų pajamų didėjimas	1	2	3	4	5
Pajamų pasiskirstymo netolygumo mažėjimas	1	2	3	4	5
Nedarbo lygio mažėjimas	1	2	3	4	5
Regioninių netolygumų mažėjimas	1	2	3	4	5
Visuomenės solidarumas	1	2	3	4	5

7. Kokia ES paramos forma geriausiai tenkina Lietuvos gyventojų lūkesčius?

- švietimas ir kvalifikacijos tobulinimas
- priedas prie atlyginimo
- nauja įranga ir infrastruktūra
- nauja metodinė literatūra
- kita _____

8. Pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria gyventojai, siekdami pasinaudoti ES parama:

- informacijos paieška apie teikiamą paramą
- paramos pritaikomumas
- papildomų paramos teikimo sąlygų įvykdymas
- biurokratizmas
- su problemomis nesusiduria
- kita _____

9. Ar ES parama naudojama pagal visus gyventojų esančius poreikius:

- taip
- ne (žr. 10 kl.)

10. Kokios pagrindinės priežastys riboja galimybę pasinaudoti ES parama, tenkinant visus gyventojų kylančius poreikius?

- nežino apie galimas visas paramos rūšis
- siūloma parama neatitinka visų poreikių
- sudėtingos paramos gavimo sąlygos
- kita _____

11. Jūs atstovaujate:

- Europos socialinio fondo agentūrą
- Centrinę projektų valdymo agentūrą
- kita _____

DĖKOJU UŽ JŪSŲ ATSAKYMUS!